

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גליון 79 | פסחים צ"ט - שקלים כ"ב: | אדר ניסן התשפ"א

פינת הריבית נערך ע"י גמ"ח אושר בכבוד

כתיב אם כסף תלוה את עמי (שמות כב כד), וברש"י שם מבוואר ממכילתא שהיא חובה גמורה, והנה יש להתעורר במה שנקטה התורה חובה זו בלשון 'אם'.

לגבי עשרת הדברות כתב הרמב"ן (שמות כ יג) 'והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבורא וחמשה לטובת האדם', ושם 'במכתב הלוחות שיהיו חמש כנגד חמש' ויש להתעורר על כך שאותן חמש דברות שהם 'לטובת האדם' כולם מצות לא תעשה הן.

ויש לפרש שבהיות ישראל מאוחדים בפנימיותם, טבועה היא אהבתם זל"י בלבבותם, על כן בלוחות שהם השרשים, די בציווי על התרחקות מן הרע, וממילא יהיו מטיבים זל"י.

לפי"ו ניהא גם הא דנקטה התורה מצוות הלואה בלשון 'אם', דהיינו כאילו היא תלויה ברצוננו, דבאמת אין צורתה להיעשות כפועל חוב וכתפילת קבע, אלא דוקא מתוך אהבת חסד ואהבת ישראל הטבועה בנפש היהודית.

ומתוך כך יובן שלא במקרה דברי הרמ"א הראשונים בהלכות חג הפסח בו נולד עם ישראל [יגוי מקרב גוי, כאדם השומט עובר ממעי הפרה] (מכילתא דר"י בשלח פרשה ו) - הם 'מנהג לקנות חטים לחלקן לעניים לצורך הפסח', באשר זהו מהותו של עם ה' - אוהבים ומטיבים זל"י.

מן המפורסמות הוא כח ההטבה בצייור יראי ה'. והנה בכדי ליצור אפשרות להלוואות גדולות ונורות, שיש בהם עזרה ממשית לנישואי הילדים, הוקמו ברבות השנים גמחי"ם המבוססים על עזרה הדדית של חברי הגמ"ח עצמם זה לזה. כלומר ע"י תרומות או הפקדות בגמ"ח - דבר המהווה לכשעצמו סיוע ושותפות נפלאה בהלוואות רבות לציבור - תהיה לתורמים או למפקדים זכות קבלת הלואה מהגמ"ח. כמובן שיוזמות חשובות מעין אלו כרוכים בשאלות חמורות בהלכות ריבית, אשר כידוע לכל העוסקים בהלכות אלו - רבים מאוד הם פרטי הדינים בזה, וכל פרט קטן במקרה הנדון עשוי להפוך את הדין מן הקצה אל הקצה להיתר או לאיסור, ועל כן כל יוזמה שכזה צריכה שתיעשה תוך כדי עיון הדק היטב ושימת לב מרובה - על כל פרטי מתווה הגמ"ח, ע"מ לוודא שלא נכשלים באיסור ריבית החמורה. המשך בעמוד הבא

אכילה בערב פסח - אסור לאכול בערב פסח מהצי שהה סמוך למנחה קטנה, והיינו מתחילת שעה עשירית, עד שתחשך, כדי שיאכל מצה של מצוה לתאבון משום הידור מצוה, וכן הלכה, ואפי' רבי יוסי שמתיר בע"ש ויו"ט (וכדלהלן) אסור בערב פסח משום חיובא דמצה שאין לאכול המצה על השובע, ומצה בלילה הראשון היא חובה דכתיב 'בערב תאכלו מצות'.

כמה דינים מדברי התוס' - א' אם עדיין לא התפלל מנחה אפי' בשאר ימות השנה אסור לאכול סמוך למנחה. ב' מיני תרגימא מותר לאכול, ומצה אסור כל היום, ומצה עשירה מותר לאכול עד שעה עשירית. ג' בסעודת הפסח עצמה מותר למלאות כרסו מפני שהוא נזהר לא לאכול כל שבע, אבל מבעוד יום שאינו נזהר כי חושב שעד הלילה יחזור להיות תאב לאכול בזה אסור, ויין אסור גם בלילה מפני שבשתייה א"א להזהר, או שביין כוס ראשונה לשניה הוי כמו בסעודה אחרת. ד' א"א לצאת יד"ח מצה ומרור מבעוד יום מפני שהוקשו לפסח. ה' אם התחיל לאכול מבעוד יום הלכה כר"י שצריך לעקור את השלחן משתחשך ולהחזירו לשם פסח, וסדר ד' כוסות יהיה א' כוס של ברכת המזון, ב' כוס של קידוש וירקות, ג' מה נשתנה ואחריו מרור, ד' הלל.

אכילה בערב שבת ויו"ט

נתבאר לעיל שאסור לאכול בערב פסח מתחילת שעה עשירית, כדי שיאכל את המצה לתאבון. ולהלן יבואר מה הדין בזה בשאר ערבי שבת וימים טובים, ומה יעשה מי שהתחיל בהתר והגיע שבת או מוצאי שבת, וצריך לקדש או להבדיל.

מבחני "לדעת" מודפסים בסוף הגליון.

ניתן לשמוע את נקודות ההפצה בטלפון 0737-289669 שלוחה 4. כמו כן מעתה יהיה ניתן להתעדכן על תאריך הגעת הגליונות לנקודות ההפצה בטלפון הנ"ל.

ניתן להשיג את גליונות תמצית ואת מבחני "לדעת" על הדף היומי, וכן את גליונות תמצית משנה ברורה או קנין חכמה, במייל A0527692282@gmail.com.

עלויות ההדפסה רבות, ניתן לתרום ב"נדריים פלוס" בקופת "תמצית מ"ב".
לפרטים 052-7692282.

לרכישת סיכומי "תמצית הש"ס" ו"תמצית משנה ברורה" ניתן להתקשר 052-7692282.

צ"ט. באיזה אופן אפשר לבטל את ההתמנות על הפסח - לרבי יהודה מתמעטים והולכים ובלבד שישראל אחד שהיה בחבורה בתחילה בשעת לקיחה, דכתיב "ואם ימעט הבית מהיות משה" דאם ימעט משמע שנמתעטו אבל נשאר מהם. ובפסח שהיה של יחיד, כיון שלשיתו אין שוחטים את הפסח על היחיד, ממילא זה נחשב שהפסח עומד להמנות עליו אחרים, ואפשר להמנות אדם אחר ושימשוך אה"כ הראשון את ידו. ולרבי יוסי אפילו אם נשאר אחד שנתמנה אה"כ מותר, ובלבד שלא יניח את הפסח ללא מנויים כלל.

ערבי פסחים

דיני פסח

בפרקים הקודמים נתבאר דיני ביעור המזן, וכן דיני קרבן פסח. בפרק זה יבואר דיני ליל פסח מדאורייתא (אכילת קרבן פסח ומצה וסיפור יציאת מצרים) ומדברנן (הלל, ד' כוסות, הסיבה), וסדר קיום מצוות הלילה. בתחילת הפרק מתבארים כמה מדיני קידוש והבדלה, ודין שינוי מקום. הביאור בפרק זה הוא מדברי רש"י והרשב"ם.

צ"ט: הסבה - אפי' עני לא יאכל בליל פסח עד שיסב כדרך

בני חורין במיטה ועל השלחן זכר לחרות. וכתבו התוס' דקמ"ל שגם הסבה של עני שאין לו על מה להסב וזה אינו דרך חרות, מ"מ חשיב הסבה. וי"מ דכוונת מתני' שגם עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך.

נתינת צדקה לצורך ד' כוסות - גבאי צדקה לא יפחתו מלתת

לעני כדי שיעור ד' כוסות, ואם לא יתנו לו צריך הוא לחזר בכל כוחו אחר היין, ואפי' מן התמחוי שגם עני שבעניים שאין לו אפי' מזון ב' סעודות, ולא נתנו לו מהתמחוי, ימכור את מלבושו או ילוה או שישכיר את עצמו בשביל יין לד' כוסות. (ד' כוסות הם כנגד ד' לשונות גאולה- והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחת).
ד' כוסות לכל אחד - כתבו התוס' שמשמע כאן שבעה"ב מוציא את כולם בד' כוסות כמו בקידוש, אבל בגמ' משמע שצריך כל אחד ד' כוסות, ויש להחמיר בזה, ויזהר שלא יהיה כוסם פגום.

"הדרן עלך גאה להציג"

שינונון

תוכנת חזרות חדשנית לשיפור הזכרון

| חזרות בשיטת זיקוק הזהב. | כמאה אלף שאלות מוכנות על הש"ס והשו"ע.

| אופציה ליצירת שאלות אישיות. | בנוי על מאגר תורני.

| מחיר בלעדי לחודש, 400 ₪ בלבד. |

פלאפון - 058-3255682 מייל H058-3255682@gmail.com

מיזם אושר בכבוד תוליד
אושר בכבוד
חושבים עתיד כהלכה
ביעודם ובכרכתם של מרגן ורובין גדולי ישראל שליט"א

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:
info@osher-b.org | www.osher-b.org

לחצטרכות: 073-3678617

חדש - חדש - חדש

חנות חדשה לרשת החנויות וההוצאה לאור

יריד הספרים

רחוב בית ישראל 8 ירושלים מול ישיבת מיר

מחירים ללא תחרות

בואו להנות מהמחירים והשרות

פל' - 052-5671875 מייל S025370016@gmail.com

-דרוש עובד רציני לחנות-

חפץ חיים
על השיטות והחובות

מחפש שיעור או חברותא? חפש 'חבוא'!

כנס לאחת מעמדות 'נדריים פלוס' / 'קהילות' חפש את 'חבוא' ותמצא בדיוק את מה שחיפשת בכל מקום, בכל זמן, ובכל נושא!

פינת הריבית

אמנם גם אחרי בניית מתווה כשר למהדרין, עדיין צריך להישמר טובא ולהיות בערנות מתמדת להנמנע מכל חריגה מהמתווה, ובמקרה שבכ"ז מחליטים לחרוג - לוודא גם בכל פרטיה את כשרותה כדי שלא להיכשל ח"ו בלי משים.

ואם כי ישנם פרטים רבים ומסועפים, ננסה במסגרת זו להציג באופן כללי את הבעיות והמכשולות העוללות להיות בגממיהם מעין אלו, ולהציב את האופנים הראויים להקמתם.

נקח לדוגמא שני אופנים אפשריים למתווה גמ"ח לעזרה הדדית: א' - המצטרפים תורמים סך חדשי קבוע לקופת הגמ"ח, ובהם נעשים כללי את הבעיות והמכשולות העוללות להיות בגממיהם המצטרפים מפקידים סך חדשי קבוע בקופת הגמ"ח, ובהם נעשים חברי הגמ"ח ומקבלים זכות הלואה מהגמ"ח.

והנה בשני האופנים הנ"ל, אם המפקיד או התורם הוא זה שמקבל את ההלוואה, הרי זה איסור גמור, שהרי באופן הראשון לתורמים, נמצא שהתרומה נחשבת ריבית מהתורמים לגמ"ח, שהרי כיון שתורמים ע"מ לקבל הלואה הרי שאם הגמ"ח ימנע מלהלוות יחוייב בהשבת התרומה לתורמים, ונמצא שההלוואה היא זו שחולטת למפרע את התרומה לגמ"ח, ועל כגון דא כתב רע"א ביו"ד סי' קס סעיף ו' דהוי ריבית קצוצה.

ובאופן השני, שמפקידים ע"מ לקבל הלוואה, יש בעיה הפוכה של ריבית הניתנת ע"י הגמ"ח למפקידים. דהנה ההפקדה אינה כפשוטה, שהרי הכסף מופקד ע"מ להוציאו, וא"כ אין זה פקדון אלא הלוואה, וככל הלואה דלהוצאה ניתנה, וכיון שאח"כ - תמורת הלוואה זו - חוזר הגמ"ח ומלווה למפקיד, הוי הלויני ואלוהן שאסר הרמ"א בסיו' קס"ט, ואפי' המתנייב להלויני ואלוהן לא התירו אלא בהלוואת שוות, אולם שב"כ ההלוואה שהגמ"ח נתן רבה היא מההפקדה שהפקיד הלוה בגמ"ח, וכהאי גוונא מבואר ברמ"א שם דלכו"ע אסור.

והנה בכדי לפתור שלא יהיה ריבית קצוצה ע"י התרומה, האופן הנכון הוא, וכן נהוג בגממיהם מסוג זה, שאמנם התורמים או המפקידים יהיו זכאים להלוואה מהגמ"ח, אולם לא תהיה להם אפשרות לקבל את ההלוואה בעצמם אלא לבניהם, והבנים הם אלו שיחוייבו בפרעונה. ובמ"מ סט : "אמר רבא שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה הילך ד' זווי ואזפיה זווא לפלניא, לא אסרה תורה ריבית אלא מלוה למלוה", וכך נפסק ביו"ד (קס ג).

אפשרות זו מועיל רק לגבי האופן הראשון שההורים תורמים לגמ"ח, דעל אף שהתרומה מהוה בעצם ריבית על ההלוואה שהגמ"ח נתן, מ"מ מותר כאשר ההלוואה אינה ניתנת למשלם הריבית, אולם באופן השני שההורים מפקידים, והרי הפקדתם נחשבת הלואה לגמ"ח כנ"ל, עדיין יש כאן את הבעיה ההפוכה שהגמ"ח נתן ריבית למפקידים, שהרי נמצא כי ההורים המלוים לגמ"ח נהנים מהלוה - שהוא הגמ"ח - בכך שהגמ"ח מלוה לבניהם. ומאחר והלואת הגמ"ח לבנים נעשית כתמורה להלואת ההורים לגמ"ח - הרי"ז אסור משום ריבית, וכאן שהוא בסיכום מראש יתכן דהיא ריבית קצוצה [כמבוא' ברמ"א (יו"ד קס כג) דלמ"ד טוה"ג הוי ממון מיקרי א"ק].

ואמנם יש אפשרות להתיר גם את אופן ב', ע"י שהכספים המופקדים יוגדרו תרומה וכנ"ל, באופן שהגמ"ח מתנה מראש שאינו מחוייב להשיב את ההפקדות, אלא רק מגלה את כוונתו להשיב, ובאמת לא תהיה למפקידים זכות תביעה לקבל בחזרה את התרומה, אלא החזור שיעשה ע"י הגמ"ח יהיה מתנה ומענק בעלמא.

אלא שבאופן זה צריך להיות ברור מאוד למצטרפים שיש לגמ"ח אפשרות להימנע מלתת את הסמך באופן שרירותי - כלומר גם אם יש בגמ"ח מספיק כספים להשיב. אם לא יהיה ברור כן, אזי גם אם יודיעו שלא מחוייבים מי"מ יתכן מאוד שיש אומדן דעת ברור שמניעת ההתחייבות היא רק באופן שהגמ"ח ייתקל בקשיים להשיב את התרומה, אולם כאשר אין קושי הגמ"ח מחוייב להשיב, ונמצא שהכסף המופקד נותר בהוייתו כהלוואה לגמ"ח, וא"כ הדריגן לאיסור של ריבית מהגמ"ח למפקידים ע"י שמלוה לבנם.

אמנם ישנם אופנים בהם גם אם הגמ"ח כן יחוייב להשיב את ההפקדות במקרה שאינו מתקשה בכך, מותר לכתחילה להלוות לבנים, ועל כך נדון בע"ה בפעם הבאה.

לקבלת שטר זכרון דברים המהודר ללא חשש ריבית:

info@osher-b.org | www.osher-b.org

להצטרפות: 073-3678617

2. אם צריך להפסיק בכניסת השבת- לרבי יהודה אם התחיל סעודתו בהתר קודם המנחה, צריך להפסיק משתחנך (אבל בהגיע שעת מנחה א"צ להפסיק. תוס'). ומשמע שצריך לעקור את השלחן (ולברך ברכת המזון. תוס') ומקדש על הכוס, וחזר ופסק רבינו עובדו, ולרבי יו"א א"צ להפסיק אם התחילו בהתר. תוס'. וכן נוסף ר"ג, ולשמואל הלכה שפורס מפה ומקדש ואח"כ גומר סעודתו, וא"צ לעקור את השלחן. (וכתבו התוס' שפריסת המפה הא במקום עקירת השלחן). שיטת הרשב"ם דס"ל לשמואל שהלכה כרבי יוסי, אלא שהחמיר על עצמו שלא לגמור את הסעודה אלא לקדש תחילה, והתוס' כתבו ששמואל ס"ל כתמיים שחולקים על רבי יוסי ורבי יהודה. וכתבו התוס' שלרבי יוסי א"צ לעשות הסעודה לשם שבת, והקידוש יעשה מיד אחרי ברכת המזון, ועי"ז חשיב קידוש במקום סעודה, ומוזכר של שבת בברכת המזון.

מתי מותר להתחיל לאכול בע"ש ויו"ט- שיטת רבי יהודה שאין לאכול בערב שבת או יו"ט סמוך למנחה והיינו מתשע שעות ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויהיה הקידוש וסעודת שבת חבינים עליו, ורבי יוסי מתייר לאכול עד שתחשך. ואם רוצה להקדים יכול לאכול סעודת שבת מבעוד יום. וכתב הרשב"ם שהלכה כרבי יוסי, ורבינו יחיאל פוסק שאסור להתחיל, ולבה"ג לרבי יוסי אסור להתחיל. ולפני סוף שעה תשיעית מותר להתחיל לכו"ע (ק:).

2. הפסקה באמצע הסעודה לצורך הבדלה- שיטת שמואל שהאוכל במוצאי אכל מפסיק להבדלה, והגמ" מבארת שאין כוונתו לעקרית שלחן והיינו ברכת המזון (שהיה להם שלחן לכל אחד והוי מסלקים כל השלחנות מלבד את השלחן של המברך, ואנו שאין לנו אלא שלחן אחד אין נכון טלוקו. תוס'), אלא לפריסת כמפה. ורב סובר שא"צ להפסיק להבדלה.

פריסת מפה על הלחם בליל שבת- אין מביאים את הלחם לשלחן לפני הקידוש, כדי שיהיה ניכר שהסעודה היא לכבוד שבת, וי"מ זכר לפן שהיה מכוסה כולמעלה ומלמטה. תוס'. ואם הביאו פורס עליו מפה ומקדש, והוי כעין סילוק השלחן והלחם. והא דמרינן שאם מצא שלחן ערוך מלאך טוב אומר וכו', היינו שהוי עורכים אותו במקום אחר, ובזמננו שהשלחן גדול, וקשה להביאו ולא להפסיק בין קידוש לסעודה, נוהגים לפרוס מפה ולקדש. תוס'.

קידוש במקום סעודה

בזמן הגמרא היה נהוג לעשות קידוש בבית הכנסת (יש מקומות שעדיין נוהגים כך). הגמרא מבארת האם גם מי שאוכל בביתו יוצא ידי חובת קידוש בבית הכנסת, או שמקדוש צריך להיות דווקא במקום הסעודה.

שיטת רב ו**שקדושים בבית הכנסת** ובציבור בזה יד"ח קידוש דא"צ שיהיה הקידוש במקום הסעודה. (ואע"פ שלא שנו מהיין יצאו יד"ח קידוש, דדי שא' מהם יטעם מהיין, אמנם לכתחילה צריך שיטעמנו כולם), ולדבריו מטרת הקידוש בבית היא כדי להוציא בניו ובני ביתו, ומטרת הקידוש בבית הכנסת היא עבור אלו שאם להם בני בית. תוס'. (שיטת רב לענין אם צריך לברך על היין בביתו, תובא להלן ק"א').

ק"א. שיטת שמואל שלא יצאו יד"ח קידוש, דאין קידוש אלא במקום סעודה, דכתיב 'וקראת לשבת עונג' במקום קידוש יהא העונג, אי נמי סבירא הוא דמסתמא קבעו את הקידוש על יין שבסעודה שהוא חשוב, ואם קידש ולא סעד באותו מקום צריך לחזור ולקדש, ואפי" ב' מקומות בבית אחד אינו מועיל והיינו מחדר לחדר, אבל מפניה לפניה באותו חדר מהיין, וי"א שגם מפניה לפניה לא מהיין. תוס'. ולדבריו שמואל מטרת הקידוש בבית הכנסת היא עבור האורחים שאוכלים ושותים וישנים שם, ואם אין אורחים בבית הכנסת אין לקדש שם. ואם קידש בבית הכנסת על דעת לאכול בבית לא יצא יד"ח, אבל המקדש על דעת לאכול במקום אחר באותו בית יצא יד"ח. תוס'. כשמקדשים בבית הכנסת נותן בתוך עיניו לפרואה, ובאבי העזרי כתוב שיכול לעשות זאת בקידוש שבביתו.

וכתבו התוס' שהאורחים היו אוכלים וישנים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, אבל בבית הכנסת עצמו אין מותר אלא אכילה ושתיה של מצוה, וכן שניה אסורה, ואפי' בכתיב נכסיות שבבבל שעל תנאי הם עשויות, אין התנאי אלא על לאחר שחיברו.

רב הונא ורבה ג"כ סבורים כשמואל שאין קידוש אלא במקום סעודה, ואף שרבה עשה בכל דבריו כרב מלבד ג' דברים שעשה כשמואל, (א' מותר להתיר חוטי ציצית כדי להעבירם לבגד אחר, ואף דס"ל לשמואל שגם בגד כבלי צריך ציצית, מ"מ עדיף שתהיה הציצית בגד שלובש בו. (תודה' מתירין). ב' מותר להדליק נר חנוכה מנר לנר, ג' הלכה כר"ש דדבר שאין מתכוון מותר), היינו שעשה הכל כחומרי דרב מלבד ג' אלו, אבל לא היה מיקל כמותו, ועל כן כאן הצריך קידוש במקום סעודה כשמואל. (ומה שמצינו שאין להחמיר כבי"ש וכבי"ה, הני מיילי במקום דסתרי אהדיד).

וכתבו הרשב"ם והתוס' שהלכה בדעין קידוש במקום סעודה, והמקדש לאחרים אינו אוכל שם. כיון שלהם הוי מקום סעודה יצאו יד"ח. עוד כתבו התוס' שדווקא בסעודה שלישית יוצא מיני תרומא, אבל לא בשאר סעודות. עוד כתבו התוס' שאפשר לאכול ג' הסעודות ביום.

שיטת ריו"ח שיוציאים בקידוש בבית הכנסת ידי חובת קידוש.

שינוי יין- השותה יין והביאו לו יין אחר מחובת אחרת וטעמו שונה א"צ לחזור ולברך בורא פרי הגפן, אמנם אם היין השני משווב יותר מברך עליו **ברוך הטוב והמטיב**, וכתבו התוס' דבסתמא כשאינו ידוע שהשני משווב מהראשון או טוב ברוך הטוב והמטיב, ומביאים התוס' שיש טעם בירושלמי שבכל יין אחר צריך לברך, וכתבו שזה אפי' כשהיין השני גרוע יותר, משום שהברכה היא על רבי היינות, אא"כ היין השני הוא ער שאין יכולים לשנותו אלא מדווקא, עוד כתבו שברכה זו היא בין בשעת סעודה בין שלא בשעת סעודה, אבל יחיד אינו מברך ברכה זו.

אם שינוי מקום מחייב בברכה

האוכל מאכל במקום מסוים והולך משם למקום אחר והוא רוצה להמשיך ולאכול של מסאותו דבר, יש לדון האם הוא צריך לברך ברכה אחרונה לפני שיצוא, וכן האם צריך לברך מחדש במקום השני, או לא, והאם יש חילוק בזה בין סוגי המאכלים.

ק"א: שיטת רב ושמואל (ק:) שכשמקדשים בבית הכנסת והולכים לביתם צריכים לחזור ולברך על היין, דעיקרה הוי הסח הדעת, וכתבו התוס' שדין זה הוא גם למ"ד שיש קידוש שלא במקום סעודה, וגם בהבדלה שילכו"ג א"צ שתהיה במקום סעודה. אמנם המקדש בביתו א"צ לברך על היין ששותה בסעודה, ודווקא בסעודה שרגילים לשתות בה יין, או שדעתו לשתות בה יין אינ"פ שאין רגילות בוה. ואם נמלך מלשלות בסעודה אינו פוסר, וצריך לברך אחריו ברכה מעין שלש.

שיטת רב חסדא שאין דין שינוי מקום אלא בדברים שאין טעונים ברכה אחרונה במקומם כגון מים או פירות שאין להם ברכה מיוחדת, וממילא כיון שהלך הליכתו היא גמר הסעודה, וצריך לברך ברכה אחרונה כשיוצא, וברכה ראשונה במקום החדש, אבל דברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם א"צ לברך כשהולך, דעל דעת קביעות הראשונה הוא הולך, וכן א"צ לחזור ולברך ברכה ראשונה. והגמ" מבארת שזה שיטת רבנן, אבל שיטת רבי יהודה דאף בדברים הטעונים ברכה אחרונה במקומם, דווקא בהניחו מקצת חברים אין דין שינוי מקום, אבל אם לא הניחו מקצת חברים יש דין שינוי מקום. וכתבו התוס' שכשחוזרים צריכים לברך ברכה ראשונה, אבל ברכה אחרונה אינם חייבים לברך מדינא, אלא שמאי ישוה מלחורו עד שיהיו רעבים, וכבר לא יוכלו לברך ברכה אחרונה, אבל אם לא ביטרו ברכה אחרונה וחזרו א"צ לברך אלא ברכה ראשונה, ו**תניא כוותיה דרב חסדא** אליבא דרבנן, וכן הלכה, ודין זה הוא בין בהולך לבית אחר בין בהולך לשוק וחוזר וגומר סעודתו בבית אחר, אבל מפניה לפניה בבית אחד א"צ לחזור ולברך.

אלו דברים טעונים ברכה אחריהם במקומם- שיטת רש"י והרשב"ם שגם שבעת המינים הטעונים ברכת מעין שלש נחשבים טעונים ברכה אחריהם במקומם, אבל שיטת התוס' שדווקא פת, או שמא כל מיני מזונות שיש בהם מה' מינים, נחשבים טעונים ברכה אחריהם במקומם, אמנם אם שינה מקומו בתוך הסעודה ורוצה לשתות שם דבר שאינו טעון ברכה אחרונה במקומו, א"צ לחזור ולברך.

שיטת רב ששת שלעולם יש דין שינוי מקום.

ק"ב. שיטת רבי יוחנן שאם שינה מקומו א"צ לחזור ולברך אם לא הסח דעתו, ואין חילוק בין דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם לדברים שאין טעונים ברכה אחריהם במקומם, וכשמקדשים בבית הכנסת והולכים לביתם א"צ לחזור ולברך על היין שהרי לא הסחיו דעתם, דעתם לאכלו ולשתות בבית. וכתבו התוס' דהיינו דווקא כששתה מהיין. והגמ" דוחה את דברי ריו"ח מדיאנת בררייתא כבשנינו מקום צריך לברך. והגמ" מבארת שלריו"ח אין חילוק לרבנן בין דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם לדרים שאינם טעונים ברכה אחריהם במקומם, ולשיטת ר"י אפי' דברים הטעונים ברכה אחריהם במקומם, אם לא הניחו מקצת חברים יש דין שינוי מקום. וכתבו התוס' שאם שכח להתפלל וזכר באמצע הסעודה והתפלל שא"צ ברכה אפי' לכתחילה.

בני חבורה שהיו מסובים וקדש עליהם היום

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי לעיל (ק) האם האוכל סעודה והגיע שבת צריך להפסיק או לא, ומבארת מה יעשה כשצריך לקדש.

בני חבורה שהיו באמצע סעודה וקדש עליהם היום, שיטת רבי יהודה שאומר קידוש על כוס אחת ומברך ברכת המזון על כוס שניה, וצריך לקדש ואח"כ לברך מפני שכבר הגיעה שעת קידוש. ומה שלא עושים נשניהם על כוס אחת, הרשב"ם מבאר שהטעם הוא כיון שמפסיקים ועוקרים את השלחן, והתוס' מבארים שהטעם מפני שברכת המזון היא על סעודת חול והקידוש הוא על הסעודה הבאה. ויש גורסים שמברך תחילה כדי להפסיק, ואח"כ מקדש סמוך לסעודת שבת.

ק"ב: שיטת רבי יוסי שא"צ לקדש מיד אלא ימשיך באכילתו, וכשגומר סעודתו מברך ברכת המזון על כוס אחת, ואח"כ מקדש על כוס שניה, (אמנם עדיף שיפרוס מפה ויקדש, וכדאמר שמואל לעיל ק:), והטעם שאינו מברך ומקדש על כוס אחת, משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות ומוקדש דמחזי עליה כוסו. והגמ" מביארה ראייה שאפשר להבדיל ולקדש על אותה כוס, והגמ" אומרת דשאני היכא שאין לו אלא כוס אחת. והגמ" מוכיחה דאיירי אף כשיש לו כמה כוסות, ולכן הגמ" מבארת שהבדלה וקידוש שהם דבר אחד ששניהם קדושת ימים טובים, ומוזכר בהבדלה קדושת יו"ט, ולהכי אפשר לעשותם על כוס אחת, משא"כ ברכת המזון וקידוש.

יש נוהגים להביא כוס נוספת לשבע ברכות, ולא לאומרים על כוס של ברכהמ"ז, (ואין מברכים על השני בורא פרי הגפן כיון שכבר בירך), ורבינו משולם היא אומר הכל על כוס אחת, דשניהם ענין אחד, שהברכת המזון גורם לשבע ברכות. וברכת אירוסין ונישואין אומרים על שני כוסות, כיון דרגילים זה בלא זה, ומפני שמפסיקים ביניהם בקריאת הכתובה.

סדר ברכות ההבדלה

כאשר האדם צריך לברך כמה ברכות יחד, ישנם כמה כללים איהו ברכה צריך להקדים, כגון דין תהיין קודם, או אין מעבירין על המצות, וכי. הגמרא מביאה כמה שיטות מה יעשה אדם שצריך לעשות הבדלה וגם לברך ברכת המזון, או שילוי יו"ט שחל במוצאי שבת שצריך לעשות גם קידוש וגם הבדלה, ולפעמים צריך לברך גם שהחיינו מה יקדים.

ק"ג. **סדר ברכות ההבדלה וברכת המזון** – שיטת ר"מ שלב"ש מברך על הגר ועל המזון ועל הבשמים ואח"כ מבדיל, אם אין לו אלא כוס אחת, ולב"ה מברך על הגר ועל הבשמים ועל המזון ואח"כ מבדיל, ולר"י לכו"ע מברך על המזון תחילה מפני שנתחייב בו בגמרו סעודתו, ואין מעבייין על המצוות, ומבדיל בסוף, והמחלוקת היא בנר ובשמים שלב"ש על הגר קודם ולב"ה הבשמים קודמים, ונהגו העם כב"ה ואינם דר"י. ובגמ' ק"ב: מובא מהברייתא שמברך על היין מפני שהוא תדיר ואח"כ על המאזר ועל הבשמים כב"ש, ואח"כ מבדיל על הכוס שמפני שהיא ארוכה ואומה לבסוף, ואם אין לו אלא כוס אחת מניחו לאחר המזון ומברך את כולם על כוס זו, וכיון שאין לו אלא כוס אחת מותר לאמלל קודם הבדלה (אף אם לא התחיל מבע"י) כדי לעשות על הכוס ברכת המזון, תוס'.

למה הבינה הגמא שדווקא בשביעי של פסח מדובר שאין לו אלא כוס אחת– הרשב"ם מבאר שביו"ט ראשון יש הרבה יין דתנן אפי' עני שבשיראל לא יפתחו לו מיד' כוסות של יין, ומשא"כ בשביעי של פסח שאם הוא עני אין לו אלא כוס אחת. והתוס' מבארים שבתחילת החג אדם מניח הרבה כוסות משא"כ בשביעי של פסח, ושמיני עצרת כתחילת החג שהרי הוא רגל בפני עצמו.

סדר הברכות ביו"ט שחל במוצאי שבת-

אין מברכים על הבשמים ביו"ט, לרשב"ם מפני שגם ביו"ט יש נשמה יתירה, ושיטת התוס' שאין ביו"ט נשמה יתירה, אלא הטעם הוא מפני שאיילה ושתייה של יו"ט מועילים כמו בשמיים.

לא פליגי האמוראים דלהלן אלא ביו"ט דאיכא קידוש, אבל בסתמא מורו שמברך על היין ועל המאזר ומבדיל.

לרב מברך על היין ומקדש ומברך על הגר ומבדיל (יקנ"ה) היין קודם לקידוש מפני שהוא תדיר, והקידוש עדיף מהבדלה, אי נמי אם יבדיל ברישא נראה שקדושת היום עליו כמשו"י, ונו קודם להבדלה כשאר מוצאי שבתות. וכתבו התוס' שמה שבסתמא מברך על היין רק לאחר המזון, משום שברכת המזון היו הפסק.

לשמואל מברך על היין ואח"כ על הגר ומבדיל ומקדש (ינה"ק), הבדלה קודמת לקידוש כמשל דר' תינאי להלן, וממשיך סדר הבדלה כשאר מוצאי שבתות, ואח"כ מקדש.

לרבה מברך על היין ומבדיל ומברך על הגר ומקדש (יהינ"ק), יין ברישא מפני שהוא תדיר, והבדלה קודמת לקידוש כשמואל, והמאזר בין ההבדלה לקידוש מפני שצריך להפסיק ביניהם, שהם דברים סותרים.

ללוי מקדש ואח"כ מברך על הגר והיין ומבדיל (קני"ה), הקידוש קודם להבדלה כרב, ואינו מברך בתחילה על היין מפני שזה רחוק מההבדלה שתיקנו שתייה על היין, אבל קידוש שייך על הפת. (ולר"ת דס"ל שאין מקדשים על הפת י"ל שאם ירחיק יאמרו שהיין בא רק לכבוד הקידוש). ואח"כ על המאזר כדי לסמוך יין להבדלה, והבדלה בסוף כשאר מוצאי שבתות. והרשב"ם גורס שללוי יתי'ק ולרבה קני"ה.

לרבנן מקדש ואח"כ מברך על היין ועל הגר ואח"כ מבדיל (קנינ"ה), קידוש קודם להבדלה כרב, וצריך לסמוך יין להבדלה, או מפני שרוצה להפסיק בין קידוש להבדלה כמה שאפשר.

למר בריה דרבנא מברך על הגר ואח"כ מקדש ומברך על היין ומבדיל (נקי"ה), כז"ל לרבנן, אלא שמקדים מאזר ככל מוצאי שבת לפי שנתנה ממנו תחילה, וא"י לאומרו בין יין להבדלה דאז יין הפסק בין יין להבדלה.

למרתא בשם רבי יהושע מברך על הגר ועל היין ומבדיל ומקדש (ניה"ק).

לרבי בשם רבי יהושע בן חנניה, מברך על הגר ומבדיל ומברך על היין ומקדש (נהי"ק), דיש ללוות את המולך לפני שמקבלים את השר, ומקדים נר מפני שרוצה לסמוך ליה גם קידוש וגם הבדלה.

ואם מצרפיים להני'ל גם ברכת הזמן, כגון ביו"ט ראשון, לרבא מברך על היין ומקדש ומברך על הגר ומבדיל ומברך על הזמן (יקנ"ה²), שהזמן לבסוף כבכל מקום, שהרי יכול לאומרו אפי' בשוק, וכן הלכה, דאם יבדיל בתחילה מוזי דקדושת שבת עליו כמשו"י. ולאביי ברכת הזמן קודמת לברכת הגר ולהבדלה (יקנז"ה), שמאחר שמתחיל לקדש יאמזר גם זמן, שאם אין כאן קידוש אין כאן זמן.

ק"ג: האם צריך לחזור ולברך על המזון בשותה כמה כוסות-
רבא בירך על היין של ברכת המזון למרות שכבר בירך לפני כן על היין, ולא דווקא בבי ירש גלותא שיש ספק אם יביאו לו עוד יין, וממילא לא היה דעתו על כוס נוספת, וכל כוס היא כתחילת סעודה, (שיטת התוס' שלא היו מברכים באמצע הסעודה, כי היו יודעים שיגנו להם יין כל צרכם, ורק אחרי הסעודה היו מברכים, כי לא היו יודעים אם יגיע להם מהכוס של המברך). אלא אפי' שדעתו לשתות עוד חזר ובירך, כמו שאמר רב, ייבא סבא לתלמידי דרבא בשם בר דקיון שאמרו "הב לך וניברכיך" יש כאן הסח הדעת, ואסור לשתות עוד אלאמא בהמ"ז אסתווי דנתא הוא וצריך לחזור ולברך לאחר בהמ"ז והכי נהגינן. אמיימר בירך על כל כוס בסעודה מפני שהסיח דעת בכל כוס מלשתות עוד ונמלך. מר זוטרא בירך על הכוס הראשונה והאחרונה, כתלמידי דרב. ורב אשי בירך רק על הראשונה דסבר שאין הלה כתלמידי דרב, אלא דברכת המזון לא היו חסר הדעת, וברכת לשתות גם אחר שאמרו בה לן ונברך. והלכה צריך לחזור ולברך על כוס של מותר המזון, ואסור לשתות אחרי בה לן וניברכיך.

וכתבו התוס' שלרב אשי אפי' אם התחיל סעודה בערב שבת מבעוד יום, א"צ לברך בקידוש בורא פה"ג. ומה שמברכים בפסח על כוס שני, צ"ל שהגדה והלה היו הפסק, אע"פ שלענין קידוש במקום סעודה לא היו הפסק. ולפי זה צריך לברך אחרי היוקות בורא נפשתי, ועל כל כוס מברך מעין שלוש חוץ מכוס שני הסמוך לסעודה. וכן באיוסין ונישואין יברך על כל כוס מעין שלש.

למה לא מברכים על יין שנסעודה ברכה אחרונה– הרשב"ם כתב שאע"פ שברכת המזון היא הסח הדעת, איצ' לברך ברכה אחרונה על היין שבסעודה, דברכת המזון פוטרנו, שאם סגי במעין שלש כ"ש שמועיל ג' ברכות, והתוס' כתבו שהיין נחשב בא מחמת הסעודה ולכן הוא נפטר בברכת המזון, והוסיפו התוס' שאפי' בא אחר הסעודה (לפני ברכת המזון) איצ' לברך אחרי, ורק על של שאר דברים צריך לברך לפניהם ואחריהם, אמנם אנו איז מסלקים דינו מפת עד ברכת המזון, וממילא הכל נחשב בתוך הסעודה, והכל נפטר בברכת המזון.

דיני הבדלה

לעיל הובא שרבי יעקב בר אבא נזדמן לביתו של רבא במוצאי שבת, ודן עימו מתי צריך לברך הגפן על כוס של ברכת המזון. הגמי מביאה עוד דיינים שדנו שם לענין הבדלה, ועוד מדיני הבדלה שנאמרו ע"י אמוראים אחרים.

אבוקה להבדלה– שמשו של רבא הדליק אבוקה מנר לצורך ההבדלה, מפני שאבוקה להבדלה מצוה מן המובהר.

מניין ההבדלות– לרבי יהודה הנשיא אומר בהבדלה רק המבדיל בין קודש לחול, אבל לרבי אושעיא הפוחת לא יפחות מג' הבדלות והמוסיף לא יוסיף על שבע.

ק"ד: סיום ההבדלה– מה שהוסיף רבא אחרי ג' ההבדלות ואמר "בין יום השביעי לששת ימי המעשה" אינו ממנין ההבדלות, אלא מפני שלשמואל צריך לומר מעין החתימה סמוך לחתימה. ובפומבדיתא הצריכו מעיין הפתיחה סמוך לחתימה, ונ"מ אם ביו"ט שחל להיות אחר השבת שהחתימה היא "המבדיל בין קודש לקודש" צריך לומר "בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת", וכן אנו עושים כדי לצאת מהמחלוקת.

מתי צריך להבדיל– מבדילים במוצאי שבתות ויו"ט ויוה"כ, ובמוצאי שבת לוי"ט, ובמוצאי יו"ט לחול המועד, אבל לא במוצאי יו"ט לשבת, שאין דרך ללוות את השר כשהמלך נכנס.

עוד בענין מניין ההבדלות– כברייתא תני שהרגיל אומר הרבה הבדלות, ומי שאינו רגיל אומר הבדלה אחת, וכדעת בנם של קדושים (והוא רבי מנחם בר סימאי, שלא הסתכל בצורת מטבע), אבל י"א שאומרים ג' הבדלות וכן נהגו העם עפ"י תנאים אחרים שהיו בימיו.

איזה הבדלות יאמר– לרבי"ל יאמר מעיין הבדלות האמורות בתורה, ולמ"ד שצריך לומר ז' הבדלות היינו בין קודש לחול, בין אור לחושך, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה (אינו ממנין הבדלות אלא מעין החתימה. וכלוהו הבדלות כתיבי חוץ מהבדלה זי), בין טמא לטהור, בין מים העליונים למים התחתונים, בין לויים לישראלים, ובין כהנים ללויים. ואין לומר בין הים לחרבה, כיון שאינו כתוב בתורה.

חתימת ההבדלה– כבריייתא נחלקו אם חותם ברוך סודר בראשית, שבמוצאי שבת התחיל הקב"ה לסדר מעשה בראשית או ברוך יוצר בראשית, וכן ברוך מקדש ישראל שמכל העולם שיצר לא קידש אלא ישראל, וכן לרב חותם מקדש ישראל, ואביי לייט על מי שחותם כך, לשמואל חותם המבדיל בין קודש לחול, ולרבי"ל החותם מקדש ישראל ומבדיל בין קודש לחול מאריכינן לו ימיו ושנותיו, ואין הלכה כמותו לפי שאין חותמין בשתיים, אלא כשמואל שהרי לייט אביי על רב.

פתיחה וחתימה בברוך

אדם שבא לברך ברכה, צריך לפתוח את הברכה בברוך, וכן לחתום בברוך, מלבד מקומות מיוחדים שדי לפתוח בברוך או לחתום בברוך, וכדלהלן.

ק"ד: בהבדלה וברכת המצוות והפירות– עולא אמר בהבדלה ברוך המבדיל בין קודש לחול ותו לא, מה שלא חתם בה בברוך אעפ"י שכל הברכות כולן פותח בברוך וחותרם בברוך, משום שבברכת המצוות מגון ציצית וולוב פותח בה בברוך ולא חותם

או חותם ולא פותח לפי שאין בהם רבוי דברים, וברכת הבדלה היא הודאה כמו ברכת המצוות, ואינו מפסיק בה בדבר אחר, משא"כ ברכת יוצר אור שיש בה תחינה, וברכת אבות שיש בה רצוי. ואע"פ שברכת הבדלה היא סמוכה לברכת המאזר היא פותחת בברכה שלא יראה כברכה אחת, ובירושלמי מפרש מפני שרבי היה מפורם. וכן בברכת הפירות פותח ואינו חותם.

ברכה הסמוכה לברכה כגון י"ה ברכות, וברכת אחרונה שבק"ש מפני שנתשבת סמוכה לברכה שלפני ק"ש שהיו מחוברת אמת ויצייב לסופו של ק"ש, רק חותם בברוך. בברכה הסמוכה לחברתה הטעם שאינו פותח משום שחתם בראשונה. ונאמן אתה הוא שאחרי ההפסרה היא המשך של הברכה הראשונה, שכולה נאמנות ואמיתות המקום. ברכת לעוסק בדבוי תורה והעירב נא הם ברכה אחת. והללך שאחר ההלל היא סמוכה לברכה הראשונה. וכן יראו עינו להשכיבנו, וישתבה לברוך שאמר, (וא"כ אין להפסיק בין ברוך שאמר לשתבח), וי"מ שברכה שאחר ספוקים איצ' לפתוח בברוך, משום שבלא פתיחה ניכרת ההתחלה. וע"ע מש"כ התוס' שחלם הירושלמי.

בשבע ברכות שכלם בר א לנכודו פותחת בברוך אע"פ שהיא סמוכה, מפני שהיא ברכה בפני עצמו שנתקנה לאספת העם. ולר"ת מפני שהיא קצרה. וחתומת יוצר האדם תיקונה כדי להזכיר ב' יצירות והיי היא כברכה לעצמה. וברכת אשר ברא פתחת בברוך מפני שאומרים אותה לבדה כשאין פנים חדשות, ולר"ת מפני שהיא קצרה. ובאשר יצר פותח בברוך כדי שלא יהיה נראה כברכה אחת. תוס'.

ברכת הטוב והמטיב שבברכת המזון אע"ג דסמוכה לחבייתה רק פותח בה בברוך מפני שהיא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הרוגי ביתר, הטוב שלא

הסריחו והמטיב' שניתנו לקבורה, (ואנו מאריכים קצת כדי לומר בה ג' מלכויות) ואינו חותם דכולה חזא הודאה היא. והתוס' ביארו דאין כאן אריכות אלא הרבה לשונות של שם שמים.

ובשאר הברכות פותח וחותרם.

ברכת אלוקי נשמה וברכת אתה הוא עד שלא נברא העולם, ותפילת הדרך, חותרם בברוך ואינו פותח מפני שאינם ברכות אלא שבח ותפילה בעלמא.

ברכה שאחרי מגילת אסתר חותרם הקל הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם הקל המושע, לפי שהיא ארוכה. ובבורא נפשות חותרם בא"י חי העולמים.

דיני קידוש והבדלה

כתיב "זכור את יום השבת לקדשו", והיינו לזכרו בדברי שבח וקידוש, וצריך שזכירה זו תהיה על היין. דעת הרמב"ם שלדומים מהפסוק הני'ל גם הבדלה, והיינו שצריך להזכיר את קדושת השבת בכניסה וביציאה, וי"א שהבדלה דרבנן וקרא אסתמכתא בעלמא, ואם הבדיל בתפילה לכו"ע הבדלה על הכוס דרבנן, ולהלן יבוארו כמה מדיני קידוש והבדלה, ודיני הכוס.

ק"ה: איילה לפני קידוש– מי שהתחיל לאכול בערב שבת,

וקידש היום, לרב המנונא איצ' א להפסיק הסעודה בעקירת שלחן כדי להפסיק בין סעודת חול סעודת שבת, דשבת קובעת לקידוש שכיין שאסור לאכול בלא קידוש היו הפסק, ודי בפריסת מפה וקידוש, וכמו שמצינו ששבת קובעת למעשר שאפי' אכילת ערוא קובעת למעשר, דאכילת שבת נקראת עונג ותשבת כאכילת קבע. ובתוס' כתבו שכשם שאסור לאמלל בשבת בלא קידוש אפי' אם התחיל מבעוד יום, כך אכילת ערוא קובעת למעשר אפי' התחיל מבעוד יום.

איכילה לפני הבדלה– שבת אינה קובעת להבדלה, והיינו שאצ"צ להפסיק אכילתו כשיצא היום, דזוהו כבוד שבת שימשך בסעודתו, וכשיגמור סעודתו יבדיל, ודווקא אם התחיל באכילה, אבל השותה מבעו"י בלא סעודה (תוס'). צריך להפסיק דשתיה אינו דבר חשוב, אבל אסור להתחיל באכילה כשיצא היום, או לשתות יין ושיכר, אבל מים מותר להתחיל לשתות לפני הבדלה (אבל לפני קידוש לא מפני כבוד שבת), וכן הלכה, ורב הונא אמר שיש לחשוש מאסכרה, אבל רבנן דבי רב אשי לא חששו לזה בשתית מים, אבל בשאר דברים מיתתו באסכרה מידה נגז' מידה על שהשביע את גרונו. ואם אין לו אלא כוס אחת מותר לאכול קודם הבדלה, ולרבינו ניסים אסור. תוס'.

שיטת ר"ת שאסור לאכול בשבת בין מנחה למעריב אא"כ התחילו בהתר, ודלא כרבינו ששלום שהנהיג לאכול בין מנחה למעריב.

מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו, והא דקתני שאין מקדשים ביום, היינו שקדוש בלילה, ומה שמצינו שמי שיש לו כוס אחת מקדש עליו בלילה, ולא ממתין למחר ויוצא בו ידי כבוד יום וידי קידוש אעפ"י שכבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו הרבה יין או מיני מגדים, משום דחביבה מצוה בשעתה, (כמו שמצינו שמקטיר חלבים ואברים בשבת אע"ג דכשירים כל הלילה), וזרזים מקדימים למצוה, דעיולי יומא כל כמה דמקדמינן ליה עדיף (משא"כ לגבי הבדלה אם אין לו אלא כוס א' מבדיל אחרי שבירך על היין המאזר והבשמים לאחר הסעודה, כדי שלא תהיה השבת כמשו"י).

בליל שבת ויו"ט מקדש ומזכיר היום רצה והחליצנו בשבת, ויעלה ויבוא ביו"ט בברכת המזון, וביום מזכיר ואינו מקדש, רק בורא פרי הגפן.

כבוד יום קודם לכבוד לילה אם אין לו הרבה יין או מיני מגדים.

ק"ה: המבדיל בתפילה חוזר ומבדיל על הכוס.

ברכת המזון טעונה כוס, כתבו התוס' ד"א שברכת המזון טעונה כוס אפי' ביחוד, והעולם אין נוהגים לברך על הכוס אלא בג'. ומ"מ אף לר"ג שצריך לברכת ברכת המזון אחרי כל ז' מינים, מ"מ אין טעון כוס אלא אחר סעודת לחם, דאל"כ לא יפטר לעולם.

כוס של ברכה צריכה שיעור רביעיית לוג.

המברך צריך שיטעום מן היין ואם לא טעם המברך אלא אחד מן השומעים יציאו יד"ח אפי' אם הטועם קטן. ובינ"כ אינו מבדיל משום שאסור לשתות, ואין לתת לקטן לשתות דילמא אתי למיטרך.

גם מי שטעם קודם הבדלה יכול הבדיל ולא ימתין עד למחר קודם אכילה.

ק"ו: אפשר לומר שתי קדושות על כוס אחת אם אין לו אלא כוס אחת.

טעמו פגמו– הגמ' מוכיחה מהברייתא שכוס שטעמו פגמו אין יכול לברך עליו פעם נוספת. ולרב אשי טעמא דכוס שטעמו פגמו משום שנחסר מן השיעור, אבל אם היה גדול לא פגמו, וכתבו התוס' שרב אשי מודה שכל טועם פוגם, אלא דמהא ליכא למישמע מינה. **ורב יעקב רב אידי הקפיד שגם הכד לא יהיה פגום, ומר בר רב אשי הקפיד אף על החביית** דווקא בבית קטנה אבל בשל עץ גדולה איצ' להקפיד, **ורב אידי בר שישא הקפיד רק על הכוס** שלא תהיה פגומה. לקידוש והלבדלה ולברכת המזון, ולכל הברכות שתיקנו לסידרם על היין, וברכת בורא פרי הגפן מברך גם על כוס פגום. מפני שאסור להנות מן העוה"ז בלא ברכה. ואם אין לו אלא פגום, לרשב"ם יכול לקדש עליו, והתוס' הקשו על דבריו, ומ"מ כתבו שאפשר לסמוך עליו בשעת הדחק.

קידוש בלילה– כתיב "זכור את יום השבת לקדשו" מכאן שצריך לזכורו על היין בכניסתו, כדי לקדש את תחילת היום. וזכירה היא

על הדין דכתיב "זכרו כיוון לבנון" ו"זכוריה דזרן מיין", וזכירה זו היינו קידוש ולא ויכולו, שעיקר תקנת ויכולו היא בתפילה, ואומרים אברה על הכוס כדי להוציא בניו ובני ביתו, ומה שאומרים ויכולו בקול רם, הטעם הוא משום יו"ט שחל בשבת שאז אין אומרים ויכולו בתפילה. תוס'.

כמה הלכות בקידוש - שיטת התוס' שקידוש על היין אינו אלא מדרבנן, ומיהו י"ל שקדוש על היין הוא מאדאורייתא, אבל הטעימה אינה אלא מדרבנן. עוד כתבו התוס' שמה שמצוינו ששאר לטעום עד שיטעום המברך, איירי דזווקא בברכת המוציא שצריך לאכול, ולא בקידוש שהין חובה לשתותו, ובירושלמי מחלק שאם יש כוס לכל אחד רשאים לטעום לפני המברך, אך אם הם מקבלים משלו חייבים להתמתן ושיטעום הוא תחילה. עוד כתבו התוס' שא"צ לשפוך מהכוס על המקדש לשאר הכוסות, אא"כ הכוס שלהם פגום.

קידושא רבה - כתיב "זכור את יום" מנאכן שצריך לזכרו על היין גם ביום, ומברך ביום בורא פרי הגפן ושותה מן היין משום כבוד שבת, לחלק בין שבת לחול, והוא כענין שיר שאין אומרים שירה אלא על היין, וכששא רב אשי למחזוא אמרו לו שיקדש "קידושא רבה" וקראוה כך משום שבכל הקידושים מברכים הגפן, ורב אשי המתין מלטעום עד שראה אחד טועם, מפני שלא ידע אם רגילים לומר עוד ברכות אח"כ.

מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד יום רביעי ואין רביעי בכלל, כמו שלענין גיטין הנותן גט לאשה ע"מ שותני לי מאתיס זוז אחר השבת או לפני השבת עד רביעי נחשב אחרי שבת, ומרביעי נחשב לפני שבת, ואין מברך על האור אלא במוצאי שבת שהוא תחילת ברייתו. וי"א (ק"ז). שיכול להבדיל רק ביום ראשון כל היום. ולהלכה מבדיל עד יום רביעי. וכתבו התוס' (שם) שבת' באב שחל ביום ראשון רגילים להבדיל אחר התענית.

ק"ו: מי שנטל ידיו לפני הקידוש לרב ברונא אליבא דרב לא

'יקדש בעצמו. הרשב"ם מנאר הטעם מפני שהקידוש היו הסח הדעת בין הנטילה לאכילה, ויצטרך לחזור וליטול ידיו משום "תיפק לנטי" סעודה", וכתבו התוס' דמה שצוינו שניתול לידו בשחרית ולהתנות עליהם כלל היום, היינו דזווקא כשאין לו מים), אלא אחר יקדש והוא יצא יד"ח בשמיעה ושתייה, וזה אינו הסח הדעת כיון שהוא עצמו אינו מברך. וא"צ נטי' בשביל הקידוש דהנטיל ידיו לפחות הויו רז מגסי הרוח. ולא יקדש שפתיים ויטול ידיו פעם נוספת משום ברכה לפטלה. וכ"ש שהנטול ידיו לא יבדיל. והר' אלהנן מנאר הטעם שהנטול ידיו לא יקדש, משום דמחזי שנטול ידיו לפירות שהוא מגסי הרוח. ושיטת ר"ת שהנטול ידיו לא יקדש משום דס"ל שיש קידוש שלא במקום סעודה, וחוששים שפיסיק וליקף לחוץ. והגמ"ל דוחה את דינו של רב ברונא ממה שרב היה מקדש פעמיים אין יין ולפעמים (ע-ש שהיה רעב) על פת, ומבואר שהקידוש לאחר נטילה אינו הסח הדעת. וכן הלכה. אמנם לכתחילה מקדש ואח"כ נוטל ידיו. וכתב הרשב"ם שהגמ"ל לא מחלקת בין מקדש על פת למקדש על יין, ור"ת כתב שקידוש על הפת ודאי אינו הסח הדעת, כמו גביל לתורי.

תיפק לנטי" סעודה - כתבו התוס' שלשיטת רשב"ם שהקידוש הוא הפסק בין נטי' לאכילה, ולא דתנן מוזגים את הכוס ואח"כ נוטלים לידים, ומפרש הטעם משום דתיפק לנטי" סעודה, צ"ל שמונה הגמ"ל שרב היה מקדש לפעמיים על דעת לאכול מקודשו, ולר"ת איירי ההם בחול דיש לחוש שאם ימוזג יבוא לפסוק גם בדברים אחרים, אבל בשבת שהשלחן ערוך אין לחוש לה.

קידוש על הפת - לשיטת הרשב"ם אפשר לקדש על הפת, והמקדש על הפת אומר ויכולו ומברך המוציא ואינו אוכל ואינו פורט עד לאחר הקידוש. ולשיטת ר"ת אין מקדשים על הפת כלל, וכונת הגמ"ל שרב היה מקדש לפעמיים על דעת לאכול מיז גם פת, והתוס' מסתפקים אם לשיטת ר"ת אפשר לקדש על שיכר.

הבדלה על הפת - אף לשיטת הרשב"ם שאפשר לקדש על הפת הבדלה אינה שייכת על הפת, ואם אין לו יין במקום שהיגלים לשתות יין, יבדיל בתפילה. ובסידור רב עמדם מבואר שביו"ט שחל במוצאי שבת אפשר להבדיל על הפת, כיון שהקידוש עיקר וההבדלה ספק.

מי שטעם קודם קידוש לרב אינו מקדש כל הלילה, אלא למחר קודם סעודה, וכתבו התוס' דמ"מ אם טעם מן הקידוש בבית הנכנס לא מקירי טעם). **ואם טעם לפני הבדלה** לרב הונא בשם רב רב מבדיל דבהבדלה אין להחמיר כ"כ, ולרב אסי אינו מבדיל, לשמואל י"א שמקדש ומבדיל, וי"א שאינו מקדש ואינו מבדיל, והלכתא מקדש ומבדיל.

ק"ז: מי שלא קידש בליל שבת מקדש והולך כל היום כולו.

קידוש והבדלה בשאר משקין מדינה - חמת מדינה שאין יין באותה העיר אפשר להבדיל עליו, אמנם מים לא נחשבים חמר מדינה. ורב חסדא אמר לרב הונא שהוא שאל את רב אם אפשר לקדש על שיכר של שעורים או תאנים או מפירות הסנה מן תותים, ולא ענה לו רב, וכ"ש שיכר העשוי מן התמרים שהוא פחות חשוב. וכתבו שמשקיים עליו כך אין מבדילים עליו. הרשב"ם כתב שהגם הוא במקום שאין יין, (ומשמע דאיירי שהשיכר הוא חמר מדינה), והתוס' (ק"ה) כתבו דאיירי ששהשיכר אינו חמר מדינה, שהרי ודאי שמוחר להבדיל בחמר מדינה, וכ"ש כוס של ברכת המזון שמהני לזה חמר מדינה. רבי חשב שאפשר לקדש על שיכר שנעשה מי"ג פעמים שנתנו מים על תמרים, וכשראה שגורם לו צער בלילה אמר שאין ראוי לקדש בו, בברייתא תני שאין מקדשים על השיכר, ומשום ר"א ברבי שמעון אמרו שמקדשים על השיכר.

אסור לאדם שיאכל כלום עד שיבדיל.

כמה צריך לטעום מן היין - י"א שמשפיקה טעימה כל שהוא, וי"א שלא יצא אם לא טעם מלוא לוגמא, וכן הלכה, ואם טעם אחד מלוא לוגמיו יצאו כולם ידי חובה אע"פ שלא טעמו. וכתבו התוס' דשיעור זה היינו שאם מסלקו בפיו לצד אחד יראה כמלוא לוגמיו, והיינו רוב רביעית, ודווקא לאדם בינוני, אבל עוג מלך הבשן צריך יותר.

אכילה ושתייה בערב פסח

הגמרא חדרת לעסוק במה שלמדנו בתחילת הפרק על דיני ערב פסח ודיני ליל הסדר. ומתחילה במה שנאמר בתחילת המשנה (צ"ט): שאסור לאכול בערב פסח סמוך למנחה, ומבארת ממתי מתחיל האיסור, ומה טעם האיסור, ומה אסור לאכול.

ק"ז: ממתי אסור לאכול בערב פסח - ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתתחשך, והיינו סמוך למנחה קטנה אחרי גמר ט' שעות, ובערב הפסח היה התמיד קרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו, וא"כ במנחה קטנה כבר קרב הפסח והתמיד, וטעם האיסור הוא **שמא יאכל את המצה** אכילה גסה, אבל סמוך למנחה גדולה שהוא בשש שעות ומחצה (שהוא תחילת זמן עשיית התמיד כשיש צורך להקדימו כגון בערב פסח) מותר ולא חיישינן שישב בסעודה ויפשע וישכח מלעשות את הפסח. וגם אחרי עשיית הפסח אסור לאכול, שמא ימהר בעשיית הפסח כדי לאכול ועשהו שלא כראוי. תוס'.

אכילה גסה - בגמ' מבואר שהחשבש הוא שיאכל את המצה אכילה גסה. וביאר הרשב"ם שבאכילת הפסח אע"פ שהוא נאכל על השבוע מ"מ אם יאכלנו אכילה גסה לא חשיב אכילה, והגמ"ל נקטה מצה משום שבה כבר אכילה מועטת הוי אכילה גסה. וכתבו התוס' דאיירי באכילה שנפשו קצה מלאכלו, ועל אכילה כזו פסור ביהו"כ, אבל אכילה גסה שאינו מתאוו לאכול אבל יש בה טעם יש בזה מצוה, אבל אינה מצוה מן המותרות. ועוד י"ל שבאכילה גסה מקיים מצות פסח ולא מצות אכילה, והפסח אינו מעבטת. עוד פירש הרשב"ם דנקט מצה ולא פסח משום שמצה שייכא אף בזמן הזה דליכא פסח, והק' התוס' שאפי' אם הטעם היה משום פסח היה אסור גם זמן הזה.

גם אגריפס שהיה רגיל לאכול בתשע שעות -בשעה השיעית אסור לאכול בערב פסח, משום שכונתו להמשיך אחרי זמן האיסור, ולא אמרינן שתשע שעות לאגריפס כארבע שעות שלנו, ותהיה אצלו אכילת המצה לתיאבון, וממילא יהיה מותר לו להתחיל לפני זמן האיסור אע"פ שיימשך אחריו זמן האיסור. ורשב"ם כתב שאגריפס היה מלך כשר, והיה ממלכי שמונאמי. והתוס' כתבו דבסוטה מבואר שלא היה 'מקרב אחיו'. עוד כתבו התוס' שלא היה טעמא דאגריפס משום שהיה קם בשלש שעות וא"כ שעה שישית שלו היא בשעה תשיעית, דא"כ היה לו למימר ס' שעות לאגריפס כו' שעות לת"ח.

מה מותר לאכול בערב פסח אחרי זמן איסור - רבי אסי היה אוכל מיני תרגימא פירות ובשר בלא להם (ובתוס' העירו דבתוספתא משמע שהו מיני מזונות), ורב יצחק היה אוכל ירק לפי שאינו משיבעי. וכתב הרשב"ם שהיה עושה קם משום דגריי, ולא היה נוהג כך כי אם בערב פסח, וכן במיני תרגימא, שדריבים שאינם משיבועים פותחים את הבני מעיים לקבל הסעודה לתיאבון. והשמש מטביל בבני מעיים של בהמות וגם נתן מהם לפני האוחזים כדי שיאכלו מצה ופסח לתיאבון. ורש"י מפרש שכיון שהוא עסוק בסעודה מותר לו לאכול כיון שהוא יצטרע אם לא יאכל ואם יאכל לא יהיה שבע. **רבא היה שותה יין כל ערב פסח דחמרא מיגרר גריר ואינו סועד** וכתבו התוס' דנבואר גריר ופורתא סעיד, דמזהאי טעמא מותר לשנותו בין כוס ראשון לשני **ובין שני שלשוי**, (אבל כל שלשוי לרביעי לא ישתה שכיון שאין ענין לגרוו את הלב לאכילה אסור דנראה כמוסיף על הכוסות, ובירושלמי משמע שהטעם כדי שלא ישתכר ולא יוכל לגמור את ההלל, ובסעודה מותר לשתות מפני שישן שבסעודה אינו משכר).

מינו לכס ניר הוא **תורעו לא קוצינים** - הגמ"ל לומדת מזה הטרך אכילה בערב פסח, לפי הרשב"ם וזאת היתה שכמו שחרישה מניחה את הרקיע לזריעה, כך בדדים שאינם משיבועים מועילים לאכילה. ורש"י מפרש שכונת הגמ"ל שיש לטרוח בדבר שאפשר לתנות ממנו, ולכן מותר לשמש לאכול. והתוס' ביארו שכמו שבבלי להסיר את השיקוצים א"א לחזור בתשובה, כך אם אינו מקדים לאכול מעט לפני הסעודה, אין לביו נבשחך אחרי האכילה.

ק"ח: רב ששת היה בתענית כל ערב פסח, ואין הכרח לבאר שטעמו משום דס"ל שהאיסור הוא סמוך למנחה גדולה, וס"ל כבן בתירא שפסח ששחטו שחרית לשמחו כשר וא"כ כל היום הוא זמן פסח (ענין הערבים" היינו בני משלחה ערב איתמותל שישעלה עמוד השחר לירבין של ל'), ואע"פ שלא היה פסח בימיו, דאן תאביסך איתסר, וכתבו התוס' דאע"ג שגם ליריב"ב אינו כשר אלא בדביעד, ולא סבר שיש להחמיר שלא לאכל מהבוקר. אלא י"ל שטעמו משום שהיה איתנסיס, ואם היה אוכל בבוקר לא היה אוכל המצה לתאבון. והתוס' מסתפקים אם היה בתענית כדי שיהור מלאכול, או שהיה שומר עצמו מלאכול ולא תענית ממש. והבמרים נהגו להענות בערב פסח.

הסיבה

בליל הסדר מצוה להניח על שלחנו כלים נאים כפי יכולתו, וכן לאכול את המצה וכז' בחסיבה דרך חירות (כדי שנתעורר לבח את הקב"ה שגאלנו מעבדות לחרות. מאי"ו), ולהלן יבואר מתי צריך להסב, איך מסיבים, ומי צריך להסב.

מתי צריך הסיבה - מצה צריכה הסיבה כגני חרין, שהרי היא זכר רב גאלה, אבל מרור שהוא זכר לעבודת א"צ הסיבה, ד' כוסות י"א בשם רב נחמן שרק ב' כוסות ראשונות צריכות הסיבה שהם תחילת החירות שאומר ההגדה, וי"א בשמו שרק האחרונות צריכות הסיבה שאז הוא זמן החיות אבל בש' הראשונות אכתי עבדים היינו, ולמעשה משום שיש לשון כך ולשון כך, צריך הסיבה בכל הכוסות. וכתבו התוס' שמצה צריך הסבה כשמבקר על אכילת מצה ובאפיקומן, וגם לפי הדצ' בגמ' ששב' כוסות אחרונות א"צ להסב דמאי דההו הוה, שאני מצה שהיה עיקר סעודה יותר מיין, ועוד שבין כבר הסב בב' כוסות ראשונות, ועוד שמצה כתובה בתורה שהיו זכר לחרות. והסתפקו התוס' מה הדין אם שתה בלי הסיבה אם יחזור וישתה, וכן אם שתה כוס שלשוי בלי הסיבה אם מותר לו לחזור ולשתות.

צורת ההסיבה - פרקדן שפניו למעלה ושוכב על אחרויו לא שמיה הסיבה, וכן הסיבת ימין לא שמה הסיבה שהרי צריך לאכול בימין, ועוד

דחיישינן שמא יקדים בה קנה לושת ויבוא לידי סכנה, לרש"י איירי על פרקדן, ולרשב"ם על ימין.

מי צריך הסיבה - עני צריך הסיבה. אשה אצל בעלה א"צ הסיבה מפני שהיא כפופה לא ואימתו עליה, וי"מ מפני שאין דרך נשים להסב, ואשה חשובה צריכה הסיבה. בן אצל אביו צריך הסיבה מפני שאינו כפוף לו כ"כ. תלמיד אצל רבו א"צ הסיבה דמורא רבך כמורא שמים, ואביו שהוא רבו לכאורה א"צ הסיבה, אמנם סתם אביו מלמדו תורה ואפ"ה מבואר בגמ' שא"צ הסיבה. (תוה"ה בפני). ודווקא רבו המלמדו תורה אבל שוליא דנגרי צריך הסיבה. שמש צריך הסיבה.

ד' כוסות

חכמים תיקנו לשתות ד' כוסות על סדר ההגדה, וד' כוסות אלו הם כנגד ד' לשונות של גאולה (הוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתיו), וכן נאמרו טעמים נוספים בזה. ולהלן יבואר מי חייב בזה, ועוד מדיני ד' כוסות.

ק"ח: מי חייב בד' כוסות - חיוב ד' כוסות הוא אף לנשים משום שאף הן היו באותו הנס. ובלא זה היו פטורות משום דפטורות מנ"ע שהזמן גרמא, וכעין דאורייתא תקון. וכתב הרשב"ם שכונת הגמרא שאותו הנס היינו שיבכות נשים צדקניות נגאלו, וכן גם פורים היה ע"י אסתר ונס חנוכה ע"י יהודית. ובתוס' מבארים שהכוונה שגם הנשים היו באותה סכנה, ומ"מ פטורות מטוכה אע"פ שישבו בסוכות, דהוי עשה דאורייתא. **תינוקות לת"ק חייבים** מפני שהם הם נגאלו, ולר"י פטורים כשאר המצוות, אלא מחלקים להם קליות -חטיים קלויים ואגוזים כדי שלא ישנו וישאלו.

שיעור כוס לד' כוסות הוא **רביעית**, כדי מוגיגת כוס יפה של ברכת המזון, ששיעורו רובע רביעית, כדי שימוזגו בפיו שלוש מים ועמודו על רביעית. בין בחי בין במוזג, דפחות מרביעית לא חשיב שתיה, בין **חדש** שאין טעמו חזק כ"כ ובין **ישן**, וי"מ שישן אין בו טעם יין כ"כ, והתוס' הסכימו לביאור הראשון. ולר"י צריך שיהיה בו טעם יין ולא חדש וישן, ושהייה אדום דכתיב "אל תרא יין כי יתאדם", וכאן רואים גם שצריך טעם יין, שהרי זוהיי שלא שתכרו.

שתאו חי בלא מוגיגה ושתה רביעית יצא ידי ד' כוסות ולא יצא ידי חירות דאין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מוזג, אמנם יינות שלנו א"צ מוגיגה. וכתבו התוס' דהא דקאמר בברכות דכוס של ברכה צריך שיהיה חי היינו מוזג ולא מוזג, וי"מ חי היינו שיהיה הכוס שלם ולא שבור.

שתאן כולן בבת אחת יצא ידי שמחת יו"ט ולא ידי ד' כוסות. לרש"י איירי שעירה את כולם לתוך כוס אחת, והרשב"ם הק' דזה נחשב כוס אחת, ולכן פירש ששתאם רצופים, וכן הסכימו התוס'.

אם שתה את **רוב הכוס** והשאר שתו בניו ובני ביתו יצא, וכתבו התוס' דהיינו כששתה מלוא לוגמיו, ואמנם לכתחילה צריך לשתות רביעית.

ק"ט. חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו,

י"מ מגביהים הקערה, וי"מ שאוכלים המצה מהר, וי"מ שחוטפים את הלהם מהתינוקות כדי שלא ישנו מחמת רבוי האכילה.

ר"ע היה אומר "הגיע עת לעמוד" בבית המדרש רק בערב פסח בשביל התינוקות שלא ישנו בלילה אלא ביום, א"נ שלא יתעכבו וירדמו התינוקות, והתוס' כתבו שהיו רגילים ללמוד בליל יו"ט ובגלל פסח היה אומר ר"ע הגיע עת לעמוד, ובערב יו"כ כדי שיאכילו את בניהם.

שמחת הרגל - חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל, שנא' "ושמחת בחגך", ובמה משמחם, לת"ק משמחם ביין והיינו בזמן הזה, אבל בזמן ביה"ק אין שמחה אלא בבשר. תוס'. ורבי יהודה אומר כל אחד בראוי לו אנשים ביין ונשים בבבל בבגדי צבעונים שלא היו בקיאים להגך. תוס'. ובא"י בבגדי פשתן מגוהצים, ולריב"ב בזמן ביהמ"ק אין שמחה אלא בבשר שלמים ועכשוי ביין.

חשבון שיעור רביעית

סוגייתנו עוסקת בחישוב שיעור הנפח של "רביעית", שהוא שיעור לד' כוסות ולדברים נוספים, וחשבון זה הוא לפי חשבון מ' סאה של מוקה. והנה שיעורי אורך כמו אצבע וספת נמדדות לפי גופו של אדם, ושיעורי נפח כמו ביצה ע"י נמדדות לפי מואכלים. עוד מבואר שבמסמאו מידות הנפח הם לפי מידות מדבריות, ואח"כ שכנאו ישראל לירושלים הוסיפו עוד שיש' (מלבר) על המידות, ובציפורי הוסיפו עוד שישית.

היה **ציפורי** קסתא דמורייתא ששיעורה לוג ובה משערים רביעית ע"י חלוקתה לד' כוסות, ותמננייתא והיינו תומן קדמייתא דטבריה יתירה רביעית על התמננייתא שבזמננו וכשהוי שופכים מהתומן הקדום לתומן של זמננו היה נשאר בתומן הקדום רביעית.

שיעור מוקה - צריך לטבול דזווקא במי מוקה שנקוו מעצמם למעוטי שאובים, ששיעור המים הוא מים שכל גופו עולה בהם, והיינו אמה על אמה שמקום האדם עם הארזון הוא אמה על אמה, ובמקוה בעיקר כ"כ אמה כדי שיכנס ברווח שלא ידבקו ויערתינו לתוס'. **גובה ג' אמות** שאע"פ שאדם גבוה יותר, ע"י שונכס למים המים עולים למעלה, ואיירי בכלי גבוה מג' אמות. תוס'. ושיעורו חכמים ששיעור המים בשטח זה הוא מ' סאה.

ולפי חשבון מ' סאין של המוקה, יוצא ששיעור רביעית הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות בגובה ב' אצבעות ועוד חצי אצבע

וחמישית **אצבע**, וכדלהלן. וגי'מ שיעור יין לניזר, ולרביעית דם הבאה משני מתים, ורביעית שמן לרקיקין ניזר, ורביעית יין לד' כוסות.

ביאור רש"י והרשב"ג - ג' אמות של גובה המקוה (כני"ל) הם י"ח טפחים של אמה על אמה, ואם נחלק את הי"ח טפחים לט"ז חלקים יש בכל חלק טפח וחצי אצבע, וכיון שמקוה שיעורו מ' סאה נמצא שיש בכל טפח וחצי אצבע (והיינו ד' וחצי אצבעות) שתי סאין וחמצה, ובכסא ומחצה (והיינו שלש המישיית משתי סאין ומחצה) יש שתיים וחצי אצבעות וחומש אצבע, ובכל סאה ומחצה יש ל"ו לוגין (ססאה ומחצה הם ט' בקין, וקב הוא ד' לוגין. ובכל אמה על אמה יש ל"ו טפחים), וכל לוג הוא טפח על טפח בגובה שתיים וחצי אצבעות וחומש, ואם נחלק טפח זה ששיעורו לוג כדי להגיע לרביעית הלוג, יוצא לכל רביעית ב' אצבעות על ב' אצבעות, בגובה ב' אצבעות ומחצה המישיית.

ביאורי התוס' - **ביאור א'** - בגובה המקוה שהוא ג' אמות יש י"ח טפחים שהם ע"ב אצבעות, ובשביל להגיע לשתיים וחצי אצבעות וחומש צריך להפחית רבע (ונשאר ג'ד) ולהלק עשרים. ובשביל להגיע לאורך ורוחב ב' אצבעות צריך לחלק את האורך והרוחב בכל אחד ליי"ב חלקים. ואם נעשה את אותה חלוקה גם בשיעור מ' סאין (להפחית רבע ולהלק לעשרים וחלקב' פפעמים ב"ב) יוצא בכל חלק רבע לוג.

ביאור ב' - גובה המקוה הוא ע"ב אצבעות (כני"ל) ואם נחלקם לכז' יהיה בכל חלק ג' אצבעות, ואם נוריד מזה שיערית נמצא שתיים וחצי אצבעות וחומש. ואח"כ מחלקים את האורך והרוחב כל אחד ליי"ב וכו' (כמו בביאור הראשון של תוס') ועושים את אותה חלוקה במ' סאין (מחלקים לכז' מורידים רבע ומחלקים פעמיים ל"ב), נמצא בכל חלק רביעית הלוג.

ביאור ג' - מחלקים את העי"ב אצבעות (של גובה המקוה כנ"ל) לד', נמצא בכל חלק י"ח אצבעות, ומורידים רבע ומחלקים לחמש מגיעים לשתיים וחצי אצבעות וחומש, ואח"כ מחלקים את האורך והרוחב כל אחד ליי"ב וכו', ועושים את אותה חלוקה במ' סאין (מחלקים לד' מורידים רבע ומחלקים פעמיים ל"ב) נמצא בכל חלק רביעית הלוג.

ביאור ד' - מורידים עשרית ממ' סאה, נמצא ביי"ח טפחים (של גובה המקוה) ל"ו סאין, שהם ב' סאין לכל טפח של ד' אצבעות, ובג' אצבעות יש סאה וחצי שהם ל"ו לוגין. וצריך להוריד מהג' אצבעות עשרית (כמו שהורדנו משיעור מ' סאה), נמצא שתיים וחצי אצבעות וחומש, ואח"כ מחלקים את האורך והרוחב כל אחד ליי"ב חלקים נמצא בכל חלק רבע לוג.

והנה בירושלמי מובאר ששיעור רביעית הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות בגובה ב' אצבעות חסר שישיית, והקשו תהו"ס מהחשבונות הנ"ל, ותי' שבבבלי מחשבים במידה מדברית ובכלי מרוכב, והירושלמי מחשב במידה ציפורית (ההוסיפו על המידות שנתן בירושלם ועוד שנתן בציפורי), ונמצא ששתיים וחצי אצבעות וחומש מדבריות שוה ליי"א שישיית אצבע ועוד אחד מכז', וכן איירי הירושלמי בכלי עגול (ששיעורו פחות מהמרוכב רבע מלבד), ועי' שו"תפי למידה מדברית ונוריד לכלי עגול נמצא ששיעור הירושלמי הוא מעט יותר משיעור הבבלי, וכיון שזה לחומרא אין לקדקד. עוד ביאורו תהו"ס דאיירי במידות מדבריות, וכוונת הירושלמי למידה עגולה שיוכל לרבע בתוכה ב' אצבעות, (שמידת הריבוע שבתוך העיגול הוא שליש פחות מהעיגול), וכלי כזה כדי שיהיחק רביעית גובהו הוא שליש פחות מגובה הכלי של הבבלי, בנימצא גובהו ב' אצבעות פחות חומש.

ק"ט: **שלחן של ביהמ"ק** של זה שעשאו משה שהיה אמתים אורכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו, אין ראייה שהיה של פרקים ועי"ז יכלו לטובלו במקוה, וגם הרגלים היו מתפרקות, (דאם אינו מתפרק אין אפשר להטביל דבר שרוחבו מצומצם אמה בכלי שהוא אמה על אמה במקוה שבעורה, או באמת המים ששיעורה אמה), שהרי אפשר לטובלו בים של שלמה שהיה מחזיק מאה וחמישים מקוואות סתרה, ולא היו המים שם שאנבים (דאע"פ שמה מחזיקו מ' סאה אינו כלי מ"מ אבתי חשיב שאובין ועוד שהרי כלי נחושת מקבל טומאה גם בשיעור מ' סאה) אלא היה נקב ברגלי השווים והיו מחוברים למעין שנתחתיהם, (ושיעור מוציא ירמון נצרך כדי שהשוורים לא יקבלו טומאה), אבל שיעור חיבורו הוא כשפופרת הנוד, או כדי שלא יפסקו השווים בין הים למעין).

חשש זוגות

הגמרא אומרת שאין לאדם לעשות דבר אחד שתי פעמים (זוגות) מפני שיש בזה סכנה, ומבואר בגמ' שיש על זה הלכה למשה מסיני, ובטור (או"ח ק"ע) מביא חשש זה להלכה, ובב"י שם תמה שבומננו אין מקפידים בזה כיון שאין מצוי לבוא עי"ז לדי סכנה.

זוגות- לא יאכל אדם ממאכל אחד שתיים, וכן לא ישתה שתי כוסות, ולא יקנה עצמו שתי פעמים, ואם אכל או שתה שתיים לא יעשה צרכיו השמישי אפי' פעם אחת, דילמא תליש ומיתרע, אבל אם לא אכל או שתה מותר לעשות צרכיו של פעמים, משום דחשיב נמלק.

בארבע כוסות של ליל פסח לא חיישין לזוגות, לרב נחמן לא חוששים משום שהוא ליל שימורים, ולרבא כוס של ברכת המזון מצטרף לטובה ולא לרעה, ואין לחוש אף לכשפים (דלמזיקים בלאו הכי ס"ל לרבא שהריבעי אינו מצטרף). ולרבינא כל כוס היא מצוה בפני עצמה ואין מצטרפין זה לזה.

ק"י: **שתייה ב' כוסות**- אין לשותף אחד שתיים, ודווקא בעומד לצאת לדרך או ללכת לבית הכסא או ללכת לישון, ואדם חשוב אף בביתו חושש משום שהשדים מוסירים נפשם להזיקו, (ועל כן רב חשוב אביי ורבנ"י היו עושים להם סימני שיהירו מזוגות). ואם יצא לשוק בין הכוסות לא חשיב זוגות. ואם שתה ויצא לדרך יאחז אגודלו הימנית בידו השמאלית ואגודלו השמאלית בידו הימנית ויאמר אתם ואני הם שלשה, ואם שמע אותם אומרים אתם ואני הם ארבעה, יאמר אתם ואני הם חמשה, וכו', ואפי' אם שמע קול אדם או קול אשה, והויה מעשה והמשיכו עד למאזה ואחד ופקע השד.

באיזה מספר זוגי חוששים לזוגות- לעולא בעשרה או יותר כבר אין חשש זוגות, וכדמצינו שתיקנו י' כוסות בבית האבל. לרב חסדא ורבא רב רב הונא אף שמונה מותר, ד"שלום" היא תיבה

שביעית שמצטרפת לטובה ולא לרעה. ולרבה רוב יוסף אף ששה מותר, ד"ויחונן" שהיא תיבה ומישיית מצטרפת לטובה ולא לרעה, שבחמשי' היותה היו מקילים ופוחתים בחשש זוגות. ולאביי ורבא אף ארבעה מותר, ד"וישמרן" שהיא תיבה שלישיית מצטרפת לטובה ולא לרעה, (ואמר רבא שרבא בר ליואי חזק מפני שהקשה עליו בשיעור והיה דרכו לעשות כך, ולא בגלל ששתה ד' כוסות). ורב פפא שמע מיוסף שיזא שבשתיים הם הורגים ואפי' בשוגג, ובארבעה מזיקים ורק במזיד. ודווקא ממזיקים אין לחוש בזוגות הנ"ל, אבל מכשפים חושש אף בעשרה. ומעשה באחד ששתה זוגות למעלה משיטסר, והזיקה לו גרושתו ע"י כשפים ומת.

אמיזמר מלמד מה לומר כשפוגש נשים כשפניות.

ק"י: **מי שמקפיד על זוגות** יותר מדאי קפדי בהדיה השדים להזיקו, ומי שלא מקפיד כ"כ לא, ומיהו למיחש בעי דאי לא תימא הכי למה הזכירו חכמים חשש זוגות, דהי להם לומר שלא יקפידו בזוגות.

במה יש לחוש לזוגות- רב דימי אמר שיש לחוש בביצים אגוזים וקישואים, ובעוד דבר, וזה הלכה למשה מסיני, וכיון שלא ידוע מהו אותו דבר גזרו רבנן בכל דבר. בקערות וככרות ובכל דבר שגמרו בידי אדם אין בהם משום זוגות. וכן השוטה בחנות אין בזה חשש דלא חשיב קביעות. (ו"מ דדווקא בשוטה בשתי תנויות), והנמלק, ואורח שאינו יודע אם ישקוה עוד והוי כנמלק, ואשה שאינה קבועה לשתות אין בהם משום זוגות, ובאשה חשובה חיישינן.

ספק זוגות אדם שמספקת אם שתה זוגות, י"א לחומרא שישתה עוד, וזה מצטרף רק אם שתה זוגות, וי"א לקולא שלא ישתה, כדי שלא לגלות דעתו שהוא מקפיד על זוגות.

מה מצטרף לזוגות- איספרגוס משקה העשוי מכרוב ומיין מצטרף לטובה ולא לרעה כיון שהוא עשוי לרפואה. תרי דחמרא וחד דשיכרא לא מצטרף, תרי דשיכרא וחד דחמרא מצטרף. אם שתה שתי כוסות שלפני הסעודה כוס שבתוך הסעודה מצטרפת, אבל אם שתה שתי כוסות בסוף הסעודה אין כוס שלפני הסעודה מצטרפת, וי"א שמצטרפת, כוס שאחר הסעודה לכז"ע אינה מצטרפת. כל משקה מזוג מצטרף שהכל נחשב כמין אחד, חוץ ממים מזוגים, וי"א שאף מים שמזג חם בקר או להיפך מצטרפים.

דברים שיש בהם סכנת מיתה או נזק

הגמרא מביאה דברים נוספים (מלבד זוגות שנתבאר עניינם לעיל) שצריך האדם להזהר בהם מפני חשש רוח רעה או כשפים או שדים או שבטבטם הם מוזיקים או נזק סוגלי.

קני"א: **ארבעה דברים העושה אותם דמו בראשו** משום רוח רעה ומתחייב בנפשו-

הנפנה בין דקל לכותל כשאין שם ד' אמות שאין לשד מקום לעבור בין דקל לכותל, וליכא דרכא אחרינא לשד לעבור, ולכן הוא מזיק לו.

העובר בין ב' דקלים ובדלא פסקיניה רה"ר דמיון דשכיחי רבים אין לו רשות להזיק את הרבים.

השוטה מים שאולים ודווקא ששאלם קטן, ודווקא בשדה שאין המים מצויים, ודווקא במים, ולא יין ושיכר.

העובר על מים שפוכים ודווקא כשלא פיזר עליהם עפר, ולא רק לתוכם, ולא זרחה עליהם השמש, ולא עברו שם ס' פסיעות, וברוכב על החמור או נועל מנעלים אין חשש, אבל במקום שיש חשש כשפים אף בכל התנאים הנ"ל חושש.

לא יעבור איש בין שני נשים כלבים או דקלים, וי"א אף הזירים וי"א אף נחשים, אשה העוברת בין שני אנשים אם היא בתחילת נדתה הורגת אחד מהם אם היא עושה להם כישוף. תוס'. ואם בסוף נדתה מריבה עושה ביניהם, ותקנתו שיאמר פסוק שמתחיל בל-א ונגמר בא-ל או שפותח בלא ומסתיים בלא, להשב"ם היינו "א-ל מוציאים ממצרים" ו"לא איש א-ל ויכזב", וכתבו תהו"ס שאע"פ שאסור להתרפא מד"ת, להגן שרי. ור"ח פירש "א-ל אלוקים ד' הצילנו מכל רע וכו', ו"לא תעבני שפרני וכו' ".

שתי נשים בשני צדדי השביל המכוונות פניהם זו לזו ודאי עוסקות בכשפים, וילך בדרך אחת או ילך עם איש אחר או יאמר אגרת אזלת אסיא בלוסיא מתקטלא בחיק קבל שהשדים הללו כבר הרוגים בחיצים.

הפוגש אשה אחר טבילה, מי מהם שמקדים ומשמש מיטתו אוחזת בו רוח זנונים, יתקנו שיאמר "שופך בוז על נדיבים ויתעם בתווה לא דרך".

הישן בצל דקל יחידי יש בזה סכנה, ובחצר אפי' נופל צל דקל אחר עליו יש בו סכנה, וכן ההולך בצל הלבנה בסוף החודש זו סכנה, ולא יעשה צרכיו או יטה ראשו על דקל קצוץ, ולא ידלג ע"ג דקל אא"כ מניח רגלו עליו.

קני"א: הגמ' מביאה כמה אילנות שרוח רעה שורה על צילם.

הגמ' מבארת כמה דברים בענייני שדים, שמות כמה שדים, שד שתחת הצלף, שדים שתחת העוזרדים, ושדים הנקראים קטב.

המהלך לימין רבו היה זה בור, אא"כ מצדד איצודידי. תוס'.

המסרק ראשו יבש או שותה מיין המטפטף או נועל נעלים כשרגליו לחות מהרחיצה, דברים אלו מביאים לידי עוורון.

דברים הקשים לעניות- התולה לחם בסל קשה לעניות, אבל בשר ודגים לא. וכן מורסן או פורים בבית (ובבלי שבת ורביעי שרו מזיקין עליהם), או המניח קערה על פי הכד קשה לעניות, (השוטה מים מהקערה קשה לברוקת').

קני"ב: הגמ' מביאה כמה דברים שהעושה אותם מפחד גלי לדעת ממה.

אוכלים ומשקים תחת המיטה רוח רעה שורה עליהם אפי' מחופים ברזל.

אין לשתות מים בלא נר בלילי רביעי ושבת ואם שתה מסתכן, ואם רוצה לשתות יאמר ז' קולות שאמר דוד על המים ואח"כ ישתה, או שיאמר וכו'. וכן אין לשתות בלילה מן הנהרות והאגמים מפני סכנת עוורון, מאי תקנתיה וכו'.

אף לר"ע דס"ל **עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות** מ"מ לא יפחות מזד' כוסות בליל פסח משום פרסומי ניסא, ובשבת צריך דבר מועט והיינו כסא דהרסנא. כדתנן הוי עז כנמר וכו' כלומר התחזק במצוות יותר משהיכולת בידך. וכתבו תהו"ס דהא דאמרין שאם פוחת פוחתין לו היינו כשיש לו.

הנהגות טובות שציוו ולימדו התנאים והאמוראים

הגמרא (ק"ב - ק - ק"ד) מביאה הרבה הנהגות שלימדו התנאים והאמוראים, כיצד ינהג האדם בענייני התורה, או בענייני שאר הנהגותיו ומידותיו, לפי דרך התורה והחכמה, ובהו יצליח במעשיו ולא יגיע לו נזק או חסא.

ר"ע ציוה את רבי יהושע בנו שלא ילמד בגובהה של עיר מפני שהעובדים ושב"ם יבטלוהו ממשנתו, ולא ידור בעיר שראשיה ת"ח שהם טרודים בלימודם ולא בצרכי העיר, ולא יכנס לביתו פתאום, שמא הם עושים מילתא דצניעותא, וכ"ש לבית חבירו, וישכים לאכול, ויעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות, ויעשה שותפות או יקנה או ימכור למי שהשעה משחקת לו.

כשהיה ר"ע חבוש בבית האסורים לא רצה ללמד את רשב"י תורה, אע"פ שיותר משהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק, ואמרו לו ילמד מרב גדול ויאמר שמועותיו משמו, וכשמלמד את בנו לימוד חדש ילמדו מספר מוגה, דשבשאת כיון דעל על מפני שסומן על הספר, אבל בגדים ולא זייק לא שייך דבר זה, דיכול לזייק כשיגדל. תוס'. ולא ישא גרושה מפני שיש ד' דעות במיטה, וי"א שגם באלמנה שייך דבר זה, ואם רוצה מצוה שישתכר ממנה ילוה מעות על הקרקע לאכול פירות ויכס לו מטע מהחוב, וזה מצוה כי יש ללוה ריוח שהוא צריך למעות ולסחורה, ואם רוצה מצוה שיהיה על ידה גוף טהור ישא אשה ויוליד בנים.

קני"ב: **רבינו הקדוש ציווה את בניו** שלא יגורו בשכנציב, משום שבני העיר ליצינים וימשכום אחריהם. ושלא ישבו על מיטת ארמית- י"מ שלא ישכבו בלי ק"ש, וי"מ שלא ישאו גיורת שהרושם נשאר, וי"מ כפשוטו שארמית אחת שהיתה חייבת מעות לרב פפא שמה תינוק מת מתחת והמיטה וזמרה לו לשבת על המיטה והעלילה עליו שהוא הרגו. ולא יעלימו מכס שמא יתפסו אותם ויטלו כל מה שיש להם. ולא יעמדו בפני שור שחור שעולה מהאגם ביומי ניסן.

מרחיקים משור תם נ' אמה וממועד כמלוא עיניו, וכו'.

הגמ' מביאה הדברים המביאים לידי צרעת.

בית שיש בו חתול אין ללכת בו יחף, וי"א שבית שאין בו חתול אין ללכת בו בחושך.

רבי ישמעאל ברבי יוסי ציווה את רבי שלא יעשה דין מול ג' אנשים שהם יתאדוו נגדו ושניים מהם יעידו לטובת השלישי, ולא יעמוד על המקח אם אין לו מעות כדי שלא יפסיד את המוכר מלמכור לאחר, ולא יזקק לאשתו שהיתה נדה דאורייתא בלילה הראשון אחרי טבילה אם ראתה באותו יום, כיון שהחזק מועינה פתוח ושמא תראה בשעת תשמישי ועכשיו החמירו לשבת ז' נקיים.

רבי יוסי ברבי יהודה ציוה את רבי שלא יצא יחידי בלילה בליל רביעי ובליל שבת (וכדלהלן), ולא יעמוד לפני הנר ערום (שזה גורם שיהיה נכפה, והמשמש לאור הנר בניו יהיו נכפים, והמשמש על מיטה שתינוק פחות מגיל שנה ישן עליה לצד חגלי המשמש יהיה התינוק נכפה, ואם מניח ז'ו עליו אין בזה רשל), ולא יכנס למרחץ חדש יי"ב חודש שמא תשבר הרצפה ויש תחתיה מים.

המזיקים מצויים בלילי רביעי ושבת ולא בשאר הלילות, מפני שזה הזמן שהשאר להם רבי תנינא בן דוסא, ואביי סילקם מן הישוב לגמרי, אבל פעמים נכנסים כדי להביא את סוסיהם שנשמשו מהם.

קיי"ג, **רב אמר לרב אסי** שלא יגור בעיר שאין הסוס צונף ששומר מאויבים וגנבים ואין הכלב נובח, או שראש העיר רופא ואינו עוסק בצרכי ציבור, ולא ישא ב' נשים שיעוצו עליו עצות רעות, ואם נשא שניה שישא שלישית כדי שהיא תגלה לו.

רב אמר לרב כהנא שעדיף להתעסק בנבילה מאשר לחזור ממקח, או להתפרנס מפשיטת נבילה בשוק מאשר לומר כהנא אנא או גברא רבה אנא, וכשיצוא לדרך אפי' למקום קרוב יקח אתו מזונות אע"פ" שהם בזול.

רב אמר לחייא בנו שלא ישתה סם כיון שיתרגל לזה ויצטרך להוציא כסף רב, ואפי' הנצרך לרפואה עדיפה רפואה אחרת, ולא יפסע פסיעה גסה הנוטלת נאמר העיניים, ו"מ שלא יקפוץ על אמת המים כדי לקצר דרכו, ולא יעקור שן שסופה להתרפא, ולא יתגרה בנחש או בנכרי, (שהמתגרה בנכרי או בנחש או בתלמיד כשהם קטנים, יכולים להזיק לו כשיגדלו).

רב לימד את איבו בנו מילי דעלמא אחרי שלא הצליח ללמדו תורה, שימכור מיד את כל הסחורה שהוא בא למכור כדי שיוכל לקנות דבר אחר ולמכרו, ומכל מכירה יכול להיות שיתתרם את הדבר התייקר מולבד יין שאם היה נשאר בידו שמא היה מחמיץ, ולא ימכור בהקפה, ורווח מועט במקום קרוב עדיף מרווח גדול במקום רחוק, וימחר לעשות מתמרים שיכר שאם יאלם, אכלו של שעשו שיכר, ונקראים (הגמ"ר מבארת את הרווח שהרוויחו ולא שעשו שיכר, ונקראים סודנא מפני שזה סוד נאה להתעשר ומביא לגמ"ח לעזור לעניים).

כל דבר הרשום בשטר מ"מ עדיין צריך גביה ויש בזה טירחה, וכל אשראי מוטל בספק, והמעות שמקבל הם רעות משום שפועל לו מעט מעט.

אנשי ירושלים אמרו שמי שיוצא למלחמה יצא אחרון כדי שאם יברחו יכנס ראשון לביתו, וישעשה שבתו חול ולא יצטרך לבריות, ויתעסק עם מי שהשעה משחקת לו, ולא יעשה דברים במקום מגולה משום מעשה שחיה בידו ובת שבע, וימחר להשיא בתו שבגרה ואם אינו מוצא שישחרר עבדו ויתן לה, ויזהר באשתו מחתנה הראשון משום ערוה ומשום ממוץ שמבובלת לו מממונך.

הדר באי"ו והמגדל בניו לת"ת והמשייר מסועדותו יין שיש לו מעט יין ומונע שתיהתו כדי להבדיל על היין במוצאי שבתות **הם מנוחלי עוה"ב**.

הקב"ה מכריז בכל יום לטבח על רווק שגר בכרך ואינו חוטא (אם מצוי בשוק כגון רב תנינא ורב אושעיא שלא הסתכלו בזונות ומשו"ה נקראו קדושים), ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעא.

קיי"ג: הקב"ה אוהב את מי שאינו כועס ומי שאינו משתכר ומי שאינו מעמיד על מידותיו. ו**הקב"ה שונא** את מי שמדבר אחד בפה ואחד בלב, ו**היודע** עדות לחבירו ואינו מועיד לו, ו**היודע** דבר ערוה בחבירו ומועיד עליו יחיד, דכיון שאינו נאמן הרי הוא מוציא שם רע ועובר על "לא תלך רכיל", ואם נאמן על רבו כשניים מותר לספר לו. והרואה בחבירו דבר עבירה מותר לשנאתו שהרי הוא יודע שהוא רשע. (וי"א מצוה לשנאתו), ועל זה נאמר "כי תראה חמור שונאך רובץ וכו' ".
'הק' התוס' א"כ למה עדיף לטעון לשונא מאשר לפרוק לאותב כדי לכוף את צו' והרי מצוה לשנאות, ות' שכיון שהוא שונא את חבירו גם חבירו שונא ("כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"), ומתוך כך הם באים לידי שנאה גמורה, ושיך כפית יצר.

הרחמנים והרתחנים ואיני הדעת יתיר מדאי, **חיים אינם חיים** שאין להם מנוחה.

כלבים תרנגולים והחברים **שונאים זה את זה** וי"א אף הזונות וי"א אף ת"ח שבבבל, והגרים והעבדים והעורבים אוהבים זה את זה.

דל גאה, ועשיר המכחש, וזקן מנאף, ופרנס המתגאה על הציבור בחינם והיינו שאינו עומד להם בשעת חזקם, **אין הדעת** של הבריות **סובלתם**, וי"א אף המגרש שאשתו פעם ראשונה ושניה ומחזירה, ויש חולקים בזה.

כנען צייה את בניו והיינו שכך מנהג הכנענים לאהוב זה את זה ולאהוב גזל וזימה ולשונא את אדוניהם ולא לדבר אמת, וצריך להזהר מן מדברים אלו.

הסוס אוהב זנות ומלחמה ורוחו גסה ומואס בשינה ואוכל הרבה ומוציא מעט. וי"א שרוצה להרוג את בעליו במלחמה.

יהודי שאין לו אשה, או שאין לו בנים מחמת פשיעתו, או שאינו מגדל בניו לת"ת, או שאינו לובש תפילין או ציצית או מזוזה או מנעלים ויש לו, אי נמי אפי' אין לו מצוה לחזר אחיהם, ובקל יכול ליהרר מגוף נקי. תוס'.
-**הרי הם מנוודים לשמים**, וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורה של מצוה כגון סעודת ברית או נישואי בת כחן לבחן, והתוס' הוסיפו נישואי ת"ח לבת כחן, ודווקא כשיש בסעודה בני אדם מהוגנים.

רבי יוסי בן הוצל לימד שאין שואלים בכלדיים י"מ בעלי אוב והרשבים' דוחה דתתיב "אל תפנו אל האבות", וי"מ חוזים בכוכבים, שנא "תמים תהיה עם ד' אלוקין" בטח בו על כל מה שקרה לך. והיודע בחבירו שהוא גדול ממנו אפי' בדבר אחד חייב לנהוג בו כבוד וכו'. אבל למד ממנו, גדול למד מצינו בדבר שקראו לאחינופל רבו ואלפז. תוס'. והיושבת על דם טהור אסורה לשמש עונה אחת לרש"י הכונה יום ולילה, וכתב הרשב"ם שאין נראה אלא לילה בלבד, כליל מ' לזכר א' פ' לנקיבה, גזירה שמא תשמש ותראה כיון שהיא רגילה לראות.

קיי"ד: רבי יצחק סתם בשמעתתא הוא רבי יצחק בן אהא, ובאגדתא הוא רבי יצחק בן פנחס.

עדיף לאכול בצל או ירקות ולשבת בצל' ביתו ואל תצטרך למכור ביתך, ולא להתרגל לאכול מטעמים, ועדיף לפחות מאכילה ושתיה ולהוסיף על הדירה, ומי שרגיל לאכול מטעמים יצטרך להתחבא כשלא יהיה לו מהיחין לפרוע חובותיו.

תחילת סדר ליל פסח ודיניו

הגמרא מתחילה לבאר דיני ליל הסדר, לפי סדר הדברים, והגמרא פותחת בדיני הקידוש שהוא הכוס הראשון, ודיני הטיבול הראשון (כרפס), ואגב זה מבארת הגמרא כמה מדיני אכילת המצה והמרור, ודיני הטיבול השני של המרור בחרוסת, ודין נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה.

מזוג לו כוס ראשון.

סדר ברכת הקידוש והיין - לב"ש מברך על היום ואח"כ מברך על היין או על הפת אם מקדש על הפת, מפני שהיום גורם לשתית היין שלפני הסעודה, ועוד שהיום מתקדש מיד בצאת הכוכבים קודם הבאת היין, וכטעם שהוא קודם לכניסה כך הוא קודם לברכה. ולב"ה מברך על היין ואח"כ על היום, מפני שהיין לקין קידוש שיאמר שאם אין לו יין או פת אינו מקדש, ועוד מפני שברכת היין תדירה ותדיר קודם, דתתיב "מלבד עולת הנוקר קודם לעולת התמיד" שמקריב תמיד לפני מוקף, וקראו ד"אשר לעולת התמיד" יתירה ללמד שטעם ההקדמה מפני שהוא תדיר. והלכה כדברי ב"ה, דהא נפקא בת קול דהלכה כב"ה, אמנם כאן היתה הלכה כב"ה אף קודם הבת קול, ואף לרבי יהושע הסובר שאין משגיחין בבת קול. ובבת קול ד"הא למו"ע אין משגיחים, מפני שהלכה כרבים ולא כחיד, ולא יצאה אלא לכבודו של ר"א, אבל הכא ב"ה רבים אלא דב"ש ממדדי טפי. תוס'.

טיבול ראשון - אחרי הקידוש מביאים ירק (ו'הביאו לפניו' לרשב"ם היינו ירק, ולג' היינו את השלחן) ומטבילים אותו בחומץ או במים ומלה, ואף כשאין לו ירק אחר אלא חזרת טובל אותה במשקה, לרשב"ם א"צ לטבל בחרוסת, אבל לרש"י ותוס' צריך לטבלה בחרוסת משום קפא. וטעם טיבול זה הוא כדי שיכיר התינוק וישאל, שהרי אין רגילים לאכול ירק לפני הסעודה.

אכילת מרור למי שטיבל טיבול ראשון בחזרת-

קיי"ד: גם מי שאכל חזרת בטיבול ראשון, צריך לחזור ולאכול חזרת ולטבל אחר אכילת המצה.

ריש לקיש מבאר שהטעם הוא משום שמצוות צריכות כוונה ושמוא לא נתמון בראשון לשם מרור, כיון שבדרך עליו אדמה כשאר ירקות ומצות מרור היא אחרי אכילת המצה, וס"ל ל"ל שלא היו אוכלים מרור ב' פעמים בטביל הכר לתינוקות, אלא היו עושים טיבול בשאר ירקות, ומבואר דמצוות צריכות כוונה. והתוס' כתבו שנתן לא התכוון בטיבול ראשון לשם מרור שהרי עדיין לא הגיע זמן המרור, ומ"מ אם מצוות א"צ כוונה היה יוצא אע"פ שאכלו לפני המצה. וס"ל לר"ל שזו דעת רבי יוסי שאמר בברייתא שאע"פ שטיבל טיבול ראשון בחזרת **צננ** לאכול חזרת אחר אכילת מצה, ומדקאמר רבי יוסי מצוה למדו ר"ל שאינו להכר לתינוקות אלא לשם מצות מרור שלא יצא בטיבול ראשון כיון שלא נתכוון למצוה. (וכתבו התוס' קט"ו. ד"ה מתקין שיהלכה מצוות צריכות כונה, וימחו באכילה לא בעי כוונה כולי האי כמו בפתיחה ותיקיעה).

אבל בברייתא אחרת מבואר שאף אם אכל את המרור בלא כוונה יצא, ומבואר שמצוות א"צ כוונה, ולפי זה מה שחוזר וטובל הוא כדי שיהיה הכר **לתינוקות** שישאלו, (ומחזרים אחר שאר ירקות משום הכירא, וכדי לאכול את המרור אחרי המצה. תוס'), ולא השמיענו התנא דין הטיבול בשאר ירקות, כדי שלא נטעה לומר שאם אין לו אלא חזרת לא יטבול אלא פעם אחת, אלא יטבול ב"פ כדי לאכול את המרור אחרי המצה, ומשום הכירא לתינוקות. תוס'.

מרור שהוא דמאי יצא בו יד"ח דאי בעי מפךר נכסיה וחזי ליה. וכתבו התוס' דבטבל לא יצא אע"פ שמעשר ירק דרבנן, דאיתקש מצה למרור, והחמירו רבנן בטבל דרבנן כיון שבטבל דאורייתא אינו יוצא מדאורייתא.

מרור שאכלו לחצאין כל פעם אכל חצי יזית יצא, אם לא שהה כדי אכילת פרס.

עקירת השלחן והחזרתו - כתבו התוס' שעוקרים את השלחן של מי שקורא את הגדה ועושה את הסדר, כדי שהבן ישאל, ואביו יענה לו שביבאו שלחן לעשות טיבול שני, והבן ישאל למה מטבילים ב' פעמים, ואז מיד **מביאים לפניו** את השלחן ועליו **מצה חזרת וירקות ושני תבשילין**, אע"פ שאין החרוסת מוצה, ולר"א ב"ר צדוק הוא מצוה. ובמקום מביאין לפניו גופו של פסח.

שני תבשילין - לרב הונא שני התבשילים הם סילקא תרדים וארוזא וכ"ש שני מיני בשר, ואין חוששין לריו"ח בן נורי שסובר שארזו הוא מין דגן וחייבים על חימוצו כרת שהרי מבשלים הארז

ויוצאים בו יד"ח מצזה, אלא אנו סוברים שהארז בו לידי סרחון ולא לליד חימוץ. תוס'. ולחזיקה שני תבשילין הם אפי"ו דג וביצה שעליו אע"פ שזה נראה תבשיל אחד, ולרב יוסף צריך שני מיני בשר עליו כנגד הפסח ומבושל כנגד חגיגה והתוס' כתבו ששניהם מבושלים, והתוס' דנים אם כשחל ל"ד בשבת מביאים תבשיל זכר לחגיגה או לא, ולרבינא אפי' בשר עם מרק מהני לשני תבשילין.

קט"ו: באיזה טיבול מברך האדמה ועל אכילת מרור- אם אכל שאר ירקות בטיבול ראשון מברך עליהם אדמה כדי שלא להנות מהעוה"ז בלא ברכה, וכשאכול חזרת למרור מברך רק על אכילת מרור. ואם אוכל חזרת בטיבול ראשון לרב הונא מברך כנ"ל דס"ל כר"ל שמצוות צריכות כוונה, ואפי' כשיש לו שאר ירקות יכול לעשות במרור ב' טיבולים (תוס'), אבל לרב חסדא מברך ב' הברכות בטיבול ראשון, ובטיבול שני יאכל בלא ברכה משום דבעינן ב' טיבולים. וכתבו התוס' שגם לרב חסדא מצוות צריכות כוונה, ומ"מ אין נכון לברך בטיבול שני כיון שמילא כריסו בטיבול ראשון, ואף שעיקר המצוה בטיבול שני יוצא יד"ח בברכה שבטיבול הראשון כיון שאכל מעט בטיבול הראשון (וכמו בשופר שמברך על תקיעות דמיושב אע"פ שעיקר המצוה בתקיעות דמזמרו). עוד כתבו התוס' שאע"פ שההגדה הוי הפסק א"צ לברך אדמה על המרור משום שברכת המוציא פוטרם, דהוו דברים הבאים בתוך הסעודה מחמת הסעודה, שדברים שגורמים את הלב פטורים ממברכה אע"פ שלא באו לפתת את הפת, אמנם דברים שבאים לתנוננו כגון תאנים ועיבים צריכים לברכה לפניהם ולא אחריהם. והלכה כרב חסדא, ורב אחא היה מחזר לאכול שאר ירקות בטיבול ראשון כדי לאפוקי נפשיה מפלוגתא.

אם אוכל המצה והמרור בפני עצמם או יחד - י"א שלא יאכלם יחד משום דאתי טעם מרור ומבטל טעם מצה, ואף המ"ד **שמצוות אין מבטלות זו את זו** כיון שהמצוות שוות, מודה שמצוה דרבנן מבטלת מצוה דאורייתא, ומצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, וכ"ש שאם המרור לא היה אפי' מדרבנן, שהיה מבטל מצה דאורייתא. תוס'. והלל היה כורכם לפסח מצה ומרור **בבת אחת ואוכלם**, וכתבו התוס' שגם הלל יצא יד"ח בדביעב אף בלא כריכה. וחלקו עליו חביריו, (לריו"ח חביריו היינו בברייתא שלומדת מ"על מצות התנא דברייתא סובר שיוצא בפני עצמו וזה בפני עצמו, ולרב אשי התנא דברייתא סובר שיוצא בין בכריכה ובין כל אחד בפני עצמו ומהו חבריו חולקים עליו, בפני תוס'), וכיון שלא נפסקים ההלכה, אוכלם מצה ומרור כל אחד בפני עצמו בברכה, ואח"כ אוכלם יחד בלא ברכה זכר למקדש כהלל כמו שהיה הלל עושה בזמן שבי"ת המקדש היה קיים, שהיו אוכלים פסחים. וכתבו התוס' שא"א לאכול מצה בפני עצמה ב"כ כריכה, דאתי טעם מצה דרשות ומבטל טעם מרור דרבנן, ורק קודם אשכ"ח ואח"כ ב"כ כריכה, כיון שמרבנן מצווהו בכריכה.

וכתבו התוס' שהחרוסת אינה מבטלת את טעם המצה, כיון שכל המרור לא ניתקן אלא בטיבול בחרוסת. עוד כתבו התוס' שמותר לאכול מצה מתובלת, דדבר מועט אינו מבטל את טעם המצה, וללא כהאוסרים לאכול מצה מתובלת.

טיבול ראשון ושני-

קט"ו: **נט"י** לדבר שטיבולו במשקה- כל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה. הרשב"ם מפרש הטעם משום שהידיים הם שניות לטומאה, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה, ובתוס' כתבו בשם הקונטרס שדבר שטיבולו במשקה הוא כמו לחם לענין נטילה (ועיין מהרש"א), והתוס' עצמם מביאים שאין טעם הנטילה משום יקרות וקדושה, אלא כדי שלא יטמא את המשקין וכמו שראשון לטומאה, והיה אסור לתתום ולפסול את גופו, וכתבו שאין לברך על נטילה זו.

צריך ליטול ידיו לפני טיבול ראשון. לרב פפא לומדים מזה שצריך לשקע את כל החזרת בחרוסת, משום הקפא (-ארס, ור"ח פירש תולעת) שבחזרת, דאל"כ א"צ נט"י שהרי לא נגע בידו במשקה. והגמ" דוחה שא"צ לשקע, ובשביל הארס מספיק ריח החרוסת, והא דצריך נט"י דילמא ישקע.

איסור תולעים בירקות - כתבו הרשב"ם והתוס' שאין איסור באכילת הקפא שמנוורו, כיון שהתולעים נוצרו בתוך הירק ומעולם לא פירשו ממנו, ואינם בכלל "השרץ השרץ על הארץ". אמנם לדעת שמואל פרי שהתעל במחובר אסור, ולרביו צ"ל שברוב הירקות אין קפא. וטעם ההטבלה בחרוסת היא משום חשש סכנה שלענין סכנה חיישין למיעוטא.

לא ישהה את המרור בחרוסת שלא תבטל המרירות מחמת מתיקות החרוסת (שהרי נותנים בה תפוחים זכר לתפוח) דבעינן טעם מרור.

נט"י לטיבול שני - אף שנטל ידיו בטיבול ראשון של שאר ירקות חוזר נוטל ידיו לטיבול שני של החזרת, (וכתבו התוס' שנוטל ידיו כבר לפני המוציא לצורך הפת וטיבול השני, ואף שהנטילה הראשונה אינה אלא שלא יטמא את המשקין, מ"מ ס"ד שיועיל שהרי נטילה לחולין לא בעי כוונה). **שמוא כיון שצ"ל הגדה והלל הסיח דעתו ונגע** בדבר טינוף. **אבל בעלמא א"צ שני טיבולות**, ואם טיבל ולא נתמון לטבל שוב ומלך צריך לחזור וליטול ידיו.

טעם מצה ומרור - בלע מצוה בלא לעיסה יצא יד"ח "בערב תאכלו מצות" דחשיב אכילה, אמנם לכתחילה בעינן טעם מצה, אבל אם בלע את המרור לא יצא דבעינן טעם מרור זכר ל"וימררו את חייהם", ואם בלע שניהם יחד יצא רק יד' מצה ולא אמרינן דהכא גרע שגם לא טעם טעם מצה וגם לא נגע בגרונו משום שהמרור חוצץ, וכתבו התוס' שאע"פ שלא קיים מצות מרור לא אתי מרור דרשות ומבטל למצה דאורייתא, אין שלא שייך בטיול אלא כשלועסם יחד ולא כשהם שלימים, ואם כרכן בסיב הגדל סביב הדקל לא יצא אף ידי מצה שלא הוי ממש בפיו, והוי כזורק אבן לחמת. וי"א שאם בלע מרור יצא מפני שא"א שלא יהיה בו טעם מרור, אבל אם בלע מצה ומרור יחד לא יצא יד"ח מרור, דאין בזה טעם מצה.

הנחת מצה ומרור ועקירת השולחן – לרב שימי בר אשי ניח מצה ומרור וחרוסת לפני כל אחד, לפי שהיה מנהגם להסב על המיטות והיה שלחן נפרד לכל אחד, (ולרידן א"צ אלא לפני מי שעושה את הסדר והוא מחלק לכולם). וכתבו התוס' שהטעם הוא כדי שיטעום תיכף לברכה, (ודווקא בזה שהברכה חובה אבל בשאר ימות השנה א"צ לטעום תיכף לברכה).
ולא **יעקור השולחן אלא מלפני מי שאומר ההגדה** (ואנו מוסלסים את הקערה לסוף השלחן שנראה כאילו כבר אכלו, כדי שיכיר התינוק וישאל, ואין להוציא את הבשר מהקערה), ולרב הונא לא ניח אלא לפני מי שאומר את ההגדה, וכן הלכה. וטעם עקירת השולחן כדי שיכירו התינוקות וישאלו.

קט"ז: **למה נקראת המצה לחם עוני**- א' מפני שעונים עליה דברים הרבה. ב' **קעני** שדרכו בפרוסה. ג' **קעני** שהוא מסיק ואשתו אופה משום שהוא ירא שמת יתקרר התנור, כך במצה הוא מסיק ואשתו אופה כדי שלא יחמיץ.

כמה מצות מנביא ועל מה מנרץ המוציא- כתבו רש"י הרשב"ם תוס' שצריך להביא עוד ב' מצות שלימות להמוציא כשאר ימים טובים, משום לחם משנה. (והק' התוס' דמשמע שביי"ט היה יורד מן). וכתבו רש"י והרשב"ם שמנרץ המוציא ונוצע על אחת מהשלימות, והתוס' כתבו שגם המוציא ינרץ על הפרוסה, ומניחה בתוך השלימה כדי שיהא נראה שבצע על השלימה ושיטת ר"י שינרץ המוציא על השלימה, ועל אכילת מצה על הפרוסה. ויצע משנייהם יחד, וכן עמא דבר, ולכן עושים את הכורך על המצה השלישית, כדי לקיים מצוה בשלשתם.

חרוסת - לת"ק אין החרוסת מצוה ומוביאים אותה לבטל הקפא של המרור (ששרף המרור קשה כארס), לר"א בר צדוק מצוה לאכול חרוסת, ללוי טעם המצוה הוא זכר לתפוח שילדו תחתיו בלא עציב, כדי שלא יראו אותם המצרים, ולריו"ח זכר לטיט, ואמר אביי שצריך לקהויי בתפוחים ויין זכר לתפוח, ולסמוכי כולשו בו הרבה ירקות כדי שיהיה עבה זכר לטיט. ובברייתא איתא שהיו שמים בו תבלין זכר לתבן. ובתוס' כתבו ששמים בה תפוח רימון תאנה אגוז וסקדים. ובשעת אכילה מקלשין אותו בין וחומץ.

אמירת ההגדה

מצוה עשה לספר בנסים ונפלאות שעשו לנו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", ומנין שבליל ט"ו תלמוד לומר "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה" בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניהן. (רמב"ם). ולהלן יבוארו דיני סיפור יציאת מצרים.

מזוגים כוס שני

שאלת מה נשתנה - הבן שואל מה נשתנה ממוזגים כוס שני לפני האכילה, (וי"מ שכונת המשנה ששאלת מה נשתנה צריכה להיות אחרי מזיגת הכוס השני). ואם אין דעת הבן אביו מלמדו, ואם אינו חכם אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפי' שני ת"ח שואלים זה את זה. ושואלים על השינוי באכילת המצה, ובאכילת המרור (ואינו אומר הלילה הזה **בַּצַּל** מרור, שהרי אוכלים שאר ירקות בטיבול ראשון. תוס'). ובאכילת הצלי (כגן תיבוא דס"ל שתגינה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי. תוס'). ועל הטיבול ב' פעמים. לרבא יאמר שבכל הלילות אין אנו חייבים לטבל אפי' פעם אחת, ולרב ספרא אינו חיוב אלא הכר לתינוקות, ולכן יאמר אין אנו מטיבילים אפי' פעם אחת.

והיה מעשה (קט"ו): ששאל אביי למה עוקרים את השלחן, ואמר לו רבה שפטרם בזה מלומר מה נשתנה דא"צ לומר דווקא מה נשתנה אלא להשיב שבגלל שנשתנה עמדתנו אנו עושים כל ת הדברים הללו. ורב נחמן שאל את דור עבדיה מה יעשה עבד ששחררו רבו ונתן לו כסף וזהב, וענה לו שצריך להודות ולעבד, ואמר לו רב נחמן שפטרם ממה נשתנה. וכתבו התוס' (קט"ו: ד"ה כדי) שאין די לשאל רק על עקירת השלחן, והכונה שם שמתוך כך יבוא לשאל על שאר דברים.

לפי דעתו של בן אביו מלמדו שאם הוא מבין הרבה יפרש הכל.

מתחיל בגנות ומסיים בשבח - לרב מתחיל "מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו", ולשמואל מתחיל "עבדים היינו".

דורש מארמי אובד אבי עד סוף הפרשה.

קט"ז: **אמירת פסח מצה ומרור** - כל שלא אמר פסח מצה ומרור לא יצא יד"ח, וצ"ל פסח זה, וכן במצה ומרור. תוס'. פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים. מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים, ואפּו עגוגות מצות. ומרור על שום שהמצרים מיררו את חיי אבותינו במצרים. וצריך להגביה את המצה והמרור כשאומרים בהגדה, כדי להראותם למסוסים ולהבח את המצה בעיניהם, אבל את הבשר אין להגביה שלא יהיה נראה כאוכל קדשים בחוץ.

הודאה והלל - בכל דור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, שנא' "בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים", לפיכך אנתחו חייבים להודות ולהלל וכו', (י"א ד' הודאות ולא יותר כנגד ז' רקיעים. תוס'). וצריך שיאמר "אותנו הוציא משם" שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם, שאף אותנו גאל הקב"ה. ואומר את ההלל, לב"ש עד אם הבנים שמחה, ולב"ה עד חלמיש למעיינו מים, (ובברייתא סוף ק"ז). הובאה מחלוקת זו בלשון אחר, על תחילת הפרק הבא שאינו אומר, ולא על סוף הפרק שמסיים בו).

חותם בגאולה - לר"ט אומר אשר גאלנו וכו' ולא היה חותם, כמו בברכת התינוק והמצוות, שהרי כל הכרעה היא הודאת. ולר"ע אומר כן ד' אלוקינו יענינו וכו' וחותם גאל ישראל לפי שמוסיף בה דברי רצוי ובקשה, והלכה כר"ע מחבירו.

סומא באמירת ההגדה - לרב אחא בר יעקב סומא פטור מאמירת ההגדה, דדייש מ"בעבור זַה" סוסומא פטור דמשמע שיכירוהו בראית העין, ואף שמצה בזמן הזה דרבנן, כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, ואינו מוציא אחרים ידי חובתן, ורב יוסף רב שבת שהיו מאורי עיניים אמרו הגדה, וס"ל ד"בעבור זה" היינו מצה ומרור שאכילתם היא זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים.

שירות ותשבחות שבתורה נביאים וכתובים

קנין: **תיבה אחת או שניים** - לריו"ח הללויה כסיה וידידיה הם תיבה אחת, ומרחביה ספק, לרב כסיה ומרחביה הם תיבה אחת, וידידיה שניים ידיד חול וידידיה קודש, והללויה ב' תיבות, לרבה רק מרחביה היא תיבה אחת, בדברי ריב"ל שי סתירה אם הללויה פירושה הללויה בהלולים הרבה, או לשון שבח (אחד מו' לשונות שבח שבתהילים- ניצוח, משכיל, מזמור, שיר, אשרי, תהלה, תפילה, הודאה, והללויה הוא הגדול שבכולם, שהוא כולל שם ושבח בבת אחת).

אז ישיר אמרוהו משה וישראל כשעלו מן הים ולא נאמר קודם לכן.

הלל הנביאים תיקנוהו לאמרוו ברגלים ובעת צרה וגאולה. ורבי יוסי אומר בשם אלעזר בנו שמשה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים ואה"כ קבעו דוד בספרו, וי"א שדוד אמרו, ואמר רבי יוסי שנראה כבנו, דאם תיקנו דוד מה אמרו קודם התקנה בזמן הקרבת הפסח, ועוד דבזמן דוד בטחו בפסל מיכה ובהלל כתוב "מזוהם יהיה שעשויים כל אשר בוטח בהם". לרבי יהודה אמרוהו הושע וישראל כשעמדו עליהם מלכי ננען למלחמה. לר"א המודעי אמרוהו דבורה וברק כשעמד עליהם סיסרא. לראב"ע חזקיה וסיעתו אמרוהו כשעמד עליהם סנחריב. לר"ע אמרוהו חנניה מישאל ועזריה כשעמד עליהם נבוכדנצאר הרשע. לרי"ג מרדכי ואסתר אמרוהו כשעמד עליהם המן. ולכל השיטות הנ"ל אמרו ישראל לא לנו ד' לא לנו, ואמרה רוח הקודש למעני למעני אעשה.

תהילים - לר"מ כל התשבחות שבתהילים אמר דוד (חוץ מההלל). לר"א אמרם כנגד עצמו, ולרבי יהושע כנגד הציבור, ולחכמים האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו, והאמורות בלשון רבים כנגד ציבור. ומה שנאמר בלשונות ניצוח וניגון מדברים על לעתיד לבוא, והאמורות בלשון משכיל נאמרו ע"י תורגמן ומשכיל היינו לוחש לפתורגמן. לדוד מזמור היינו ששרתה עליו שכניה ואז אמר שירה, ומזמור לדוד היינו שאמר שירה ואז שרתה עליו שכניה, דאין שכניה שרה לא מתוך שאר עבצות שחוק קלות ראש או דברים בטלים, אלא מתוך שמחה של מצוה, וכן לימוד התורה וכן חלום טוב אינו אלא מתוך שמחה של מצוה, אולם התלמיד היושב לפני רבו צריך ללמוד באימה, ולאב"א לפני שמתחיל ללמוד יהיה הרב בשמחה ובלימוד עצמו יהיה באימה.

הללויה - לרב חסדא הוא סוף הפרק, ולרבה בר רב הונא הוא תחילת הפרק, ויש שהיו מסתפקים בזה, ויש מקומות שכתוב ב' פעמים הללויה שבהם לא נחלקו.

נוסחאות בתפילה ובקידוש

קנין: **לשונות בתפילה ובקידוש ובהגדה** - תפילה שהיא בקשת רחמים חותם בלשון בקשה, כגון גואל ישראל, קדשנו במצוותיך, אבל בהגדה ובברכות ק"ש אומר גאל ישראל, ובקידוש אומר אשר קדשנו במצוותיך, בתפילה אומר מצמיח קרן ישועה, ובהפטרה אומר מגן דוד ולא מגן דוד דתפילה רחמי ניתנו ואנו מתפללים שיצמיח קרן ישועה, לא נמי כיון שחתם מגן אברהם אין חותמים חתימה דומה. וזהו ה"שם גדול" שהבטיח הקב"ה לדוד כשם הגדולים אברהם יצחק ועקב, ואין חותמים בשניים מהו שלשתם מוזכרים בברכת אבות. ולאברהם הבטיח "ואעשך לגוי גדול ואברכך וגאדלה שמך" שיאמרו אלוקי אברהם יצחק ועקב", ויחתמו אברהם דכתיב "והיה ברכה".

צריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש היום בין בכוס בין בתפילה, מפני שלומדים גז"ש זכירה זכירה שבת מפסח, (ואינא במדוש שבמצרים היו עובדים בהם בפרך, ופרך באת"ב שם "וגל" שזה "ליט", שזה מנין המלאכות שנאסרו כשיצאו ממצרים), ושאר מועדים לומדים בממה מצונו מפסח.

חתימה בקידוש ובתפילה בשבת ויו"ט- לסבי דפומבדיתא בשבת חותם מקדש השבת כיון שזמנה קבוע ועומד, וביו"ט מקדש ישראל והזמנים כיון שישראל קובעים את הזמנים. ולרבה בתפילה יאמר מקדש ישראל כיון דעיקר התפילה היא ברבים משום כבוד הרבים, ובקידוש בשבת יאמר מקדש השבת כיון שעיקרו ביחיד, וביו"ט מקדש ישראל והזמנים, וחזר בו רבא, והלכה כסבי דפומבדיתא, וכשבת שהיא יו"ט חותם מקדש השבת וישראל והזמנים.

כוס שלישי ורביעי

חכמים תיקנו ששתיה הדי' כוסות תהיה כל אחת על מצוה אחרת בליל הסדר, ולעיל נתבאר ששתיה הכוס הראשונה היא בקידוש, והכוס השניה בסיום אמירת ההגדה והחלק הראשון של ההלל, ולהלן יבואר מתי שותים את הכוס השלישי ותרביעית.

כוס שלישי וברכת המזון - אחר מזיגת הכוס השלישי מברכים ברכת המזון, ואף אם ברכת המזון בעלמא אינה טעונה כוס כאן צריך כוס, דכיון שצריך לשתות ד' כוסות דרך חרות, אמרו חכמים שראוי שבכל כוס יעשה מצוה.

שתית יין בין הכוסות - מותר לשתות בין הכוסות הראשונות בין שניים הראשונים לשניים האחרונים, וכן מותר לשתות בין ראשון לשני, דיין שבסעודה או שלפני הסעודה אינו משכר, אבל בין שלישי לרביעי אסור דיין שאחר המזון משכר. וי"מ הטעם משום שמובטל טעם מצה. וכתבו התוס' שמותר לשתות מים, ואף אחר המצה מותר, דמיים לא מבוטלים טעם מצה.

קני'ת: **כוס רביעי** גומר עליו את ההלל, ולא על כוס חמישי. תוס'. ואומר עליו ברכת השיר- ו"א יהללך ומסיים מלך מהולל בתשבחות, ואפי' במקום שלא נתגו לברך אחריו. תוס'. וי"א אף נשמת, ורבינו חיים כהן אמר רק נשמת, לר"ט אומר עליו הלל הגדול- לר"י מהודו עד על נהרות בבל, ולריו"ח משיר המעלות עד על נהרות בבל, לרב אחא בר יעקב מכי יעקב בחר עד על נהרות בבל, וי"א ד' רועי לא אחסר על המזון שאכלו.

הלל הגדול נקרא כך מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם, ומחלק מזונות לכל בריה. כ"ו הודו הם כנגד כ"ו דורות קודם מתן תורה שהקב"ה זן אותם בחסדו. הודו לד' כי טוב- שגובה טובת האדם בטובתו שמפסידו מזון ומכפר על גופו.

ומ"מ אנו אומרים הלל ולא הלל הגדול, מפני שיש בו יציא"מ קריעת ים סוף מתן תורה תחית המתים וחבלי משיח, (וי"א לנו" י"מ על שעבוד מלכויות, וי"מ על מלחמת גוג ומגוג), וי"א מפני שיש בו מילוט נפשות הצדיקים מגיהנום, וי"א מפני שיש בו מענין ירידת הצדיקים לכבשן האש ועליהם.

מילי דאגדתא

מזונותיו של אדם - קשים מזונותיו של אדם כפלים מיולדת, יותר מן הגאולה, כקריעת ים סוף דהוי נס, וי"מ לבקש רחמים. ובשעה שאמר הקב"ה לאדם הראשון וקוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות, שיאכלו הוא ושורו באבוס אחד, עד שאמר לו הקב"ה "בזיעת אפך תאכל לחם" ונתקררה דעתו. ולר"ל אילו היינו נשארים בקלה הראשונה אשרינו, ומ"מ לא יצאנו מקלה זו לגמרי.

קשים נקביו של אדם כשהוא עצור כיום המייתה וכקריעת ים סוף.

כל המבזה את המועדות שעושה מלאכה בחול המועד כאילו עובד ע"ז.

כל המספר או המקבל לשון הרע ומאמין (אבל לייחוש מביעי), או מעיד עדות שקר בחבירו, ראוי להשליכו לכלבים.

גבריאל רצה לצנן את הכבשן לאברהם, ואמר הקב"ה שהוא יחיד והוא יציל את אברהם היחיד, ופרע לגבריאל שיציל את חנניה מישאל ועזריה, ולא הצילים יורקמו שר הברד, מפני שלא היתה ניכרת בזה גבורתו של הקב"ה, וגבריאל הקדיח מבחוץ לשרוף את אלו שזרקו אותם לאש וקירר מבפנים.

קני'ת: ישראל בקריעת ים סוף היו מקטני אמנה, וחששו שמצרים יעלו מצד שני, אמר הקב"ה לשר הים שיפלטם, וניתנו לקבורה בזכות שאמרו כי ד' נלחם להם במצרים, ונשבע הקב"ה לארץ שלא תיגעש על קבורתם, ונתן הקב"ה לים תמורתם את חיל סיסרא שהיה פי אחד ומחצה (תשע מאות רכב ברזל), ונחל קישון היה ערב על זה, ויצאו הכוכבים ממצילותם שהיו עומדים במקומם וראשם מגיע עד הארץ (והא דאיתא שכל העולם עומד תחת כוכב אחד, לא איירי אלא בכוכבים הקבועים בגלגל. תוס') וחייממו הכוכבים את הרכב ברזל של צבא סיסרא וירדו לנחל קישון וגרפם והשליכם לים.

ביאורי כמה פסוקים בהלל - מושיבי עקרת הבית" שבני ישראל שאינם חשויים שמו את כנסת ישראל כחולדה הדרה בעיקרי בתים ע"י חטאייהם. והאבת" כי ישמע ד' " אימתי כנסת ישראל אהובה כאשר היא מתחננת לד'. "דלותי ולי יהושיע" אע"פ שאני דלה במצוות לך אני ולי נאה להושיע. "הללו את ד' כל גוים" על גבורות ונפלאות שעשה להם וכו"ש אנו ש"גבר עלינו חסדו".

עתידים מצרים כוש ורומי להביא דורון למשיח וכו'.

שלש מאות ישישים וחמשה שווקים היו בכרך הגדול של רומי וכו', ויזכו בהם ישראל.

קני'ט: **כי ליושבים לפני ד'** - זה המכיר מקום חבירו בישיבה. כיון שהוא רגיל תמיד לשבת בישיבה. וי"מ זה המקבל פני חבירו בישיבה.

למכסה עתיק - המכסה דברים שכיסה עתיק יומין והם סתרי תורה מעשה מורכבה ומעשה בראשית, ואינו מוסר אותם אלא למי שליבו דואג, וי"מ זה המגלה דברים שכיסה עתיק יומין והם טעמי תורה.

למנצח - ממשע שנותן כח לבריות לנצחו, מדלא כתיב לנצח, והיינו שהקב"ה שמח כשנוצחים אותו, שנא' "ויאמר להשמידים לולא משה בחירו" ומדקרי ליה בחירו משמע שהקב"ה משתבח בו.

למכסה עתיק - י"מ שזה סתרי תורה שכיסה אותם עתיק יומין - הקב"ה, וי"מ שזה נאמר על המגלה טעמי תורה שהיו מכוסים והקב"ה גילה אותם ונתן רשות לגלותם.

ידו של הקב"ה פרוסה מתחת כנפי החיות לקבל בסתר בעלי תשובה מידי מידת הדין שמקטרגת ואומרת לא לקבלם.

יוסף ליקט את כל הכסף וזהב שבעולם למצרים, וישראל העלו אותו עמיהם (ועשו את מצרים כמצודה שאין בה דגן שהעוף לא נכנס בה, שנא' "וייצלו את מצרים", וי"מ כמצולה שאין בה דגים), ובימי רחבעם נטלו שישק מלך מצרים, וזרח מלך כוש נטלו משישע, ואסא מלך יהודה נטלו מזרח, ושיגרו להדרימון מלך ארם שישעור, ולא במלחמתו גע בעשא מלך ישראל, ויהושפט נטלו ממני עמון ודרכם היה להביא נתיבים עמיהם למלחמה כדי שישף ליבם אחר ממונם ולא יברחו, והמצניחים היו נטילים אותו מנון, וסנחריב נטלו מאחז, וחזקיהו נטלו מסנחריב כשא המלאך והכה את מותה סנחריב, והכשדיים נטלוהו מצדקיהו, והפרסיים נטלוהו מהכשדיים, והיוונים נטלוהו מהפרסים, והרומיים נטלוהו מהיוונים, ועדיין הוא ברומי.

ג' מטמוניות הטמין יוסף במצרים, אחת נתגלתה לקרח, ואחת לאנטונינוס, ואחת גנוזה לצדיקים. ועל עושרו של קורח שייך לומר עושר שמורו לבעליו לרעתו שנתגאה ע"ו רוב ממונו ונטרד מן העולם.

הגמ' מבארת פסוקי ההלל מ"אודך" על משיחת דוד למלך.

ק"י ט: ברכת ההלל - מקום שנהגו לברך אחרי ההלל יברך, ולפניו מצוה לברך דכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתם.

מקום שנהגו לכפול את ההלל יכפול, רבי היה כופל מברוך הבא, ורבי אלעזר בר פרטא היה כופל מ"אודך" והלאה משום כבוד ישי שמואל ודוד ואחיו שאמרוהו.

עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסדו לזרע יצחק, ויתנו לאברהם יצחק יעקב משה ויהושע לברך ויאמרו שאינם רואים לברך, אברהם ויצחק מפני שיצאו מהם ישמעאל ועשיו, יעקב מפני שנשא ב' נשים שעתידה התורה לאסור, משה מפני שלא זכה להכנס לארץ לא בחייו ולא במותו, יהושע מפני שלא זכה לכן, עד שיאמרו לדוד ולו נאה לברך.

דיני אכילת פסח מצה ומרור

אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן - לרב הכונה שאין עוקרים לאכול עם חבורה אחרת לא פת ולא דבר אחר, גזירה שמא יאכלו את הפסח בשני מקומות, אמנם מותר אחר האכילה ללכת לחבורה אחרת ולומר הלל, וכן מותר לאכול בחבורתו שאר דברים. ולשמואל הכונה שאסור לאכול כלום אפי' בחבורתו אחר הפסח כדי שלא להעביר טעמו. וכן אחרי מצה שאוכלים בגמר הסעודה כשאין פסח, אסור לאכול, וי"א שאחר המצה מותר לאכול, אבל אחר הפסח אסור אע"פ שטעמו חזק מטעם המצה, כדי שיאכל את הפסח על הטובע, ולא יבוא לשבירת עצם (ומתנה נאכלת על הטובע כדי שלא יצא משלחו רבו רעב), ובחגיגה אף למ"ד שאסור לשבור בה עצם, מ"מ אין חוששים לשבירת עצם אלא בפסח שהוא בן שנתו ויזכך. תוס'.

אכילת מזונות שאין יוצאים בהם יד"ח מצה - הסופגנין ריקיים העשויים כספוג שאין עליהם תורת לחם, והדובשנין המטוינים בשמן ודבש ואינו לחם **עניי**. והאיסקריטין, ממלא אדם כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה. הגמ' מבארת שאין ראהו מברייתא זו לענין אם מותר לאכול אחרי המצה, די"ל שקמ"ל שמותר לאכול את המצה אחרי דברים אלו, ואין חוששים שאיכלנה אכילה גסה.

באיזה מצה יוצאין יד"ח מצות אכילת מצה - כתב הרשב"ם שהמצה הבצועה שאוכלים בסוף הסעודה, אוכלים אותה לשם חובה, זכר למצה הנאכלת עם הפסח בכריכה, ומ"מ מברכים על אכילת המצה הראשונה אע"פ שאינה לשם חובה, דמ"א לברך על אכילת מצה אחרי שכבר אכל ממנה. והתוס' כתבו שכשאין לו אלא כזית אחד יאכלו בסוף כיון שאסור לאכול אח"כ, אבל אם יש לו עוד מצה יאכל בתחילת הסעודה כזית, ועוד כזית בסוף הסעודה, ומביר על הראשונה שהיא עיקר המצוה, ולא אם עיקר המצוה באחרונה יכול לברך על הראשונה ולפטור את האחרונה, ואל יברך על האחרונה שהיא אחר שמילא כריסו, וי"מ שיחזר לאכול סופגנים בראשונה כדי שיברך באחרונה.

ק"ב. מצה ומרור בזמן הזה - לרבא (וכן מבואר בבבלייתא) מצה בזמן הזה דאורייתא דכתביב "בערב תאכלו מצות", ומרור דרבנן דכתביב "על מצות ומרורים יאכלוהו". ולרב אחא בר יעקב אף מצה דרבנן, ומי"בערב תאכלו מצות" לומדים לכדלהלן.

חיוב מצה ומרור לטמא ולמי שהיה בדרך רחוקה ולערל ומומר - כתבו התוס' דערל היינו שמתו אחיו מחמת מילה, וכן נכר היינו ישראל שהיה מומר בשעת שחיטה ועשה תשובה. לרב אחא בר יעקב (הני"ל) לומדים מ"בערב תאכלו מצות" שטמא ומי שהיה בדרך רחוקה מחויבים לאכול מצה ומרור, אע"פ שאינם אוכלים פסח. ולרבא לומדים אותם מערל, דכתביב "וכל ערל לא יאכל בו", אבל מצה ומרור אוכל, ולרב אחא בר יעקב א"א ללמוד טמא ודרך רחוקה מערל שהרי יש להם תשלומין בפסח שני.

אם יש חובה לאכול מצה - מצות אכילת מצה רשות, דכתביב "ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת", וכיון שהיום

השביעי היה בכלל מצות מצה ויצא מן הכלל, לא ללמוד על עצמו יצא אלא ללמוד על הכלל כולו יצא, אמנם ביום הראשון יש חובה לאכול מצה, דכתביב "על מצות ומרורים יאכלוהו".

ק"כ: ישן באמצע אכילת הפסח - אם כל בני החבורה ישנו אינם יכולים להמשיך לאכול, דנראה כאוכל פסחו בבי' מקומות שהרי הסיחו דעתם, ודין זה הוא גם בישן באמצע אכילת מצה בזמן הזה. ואם רק מקצתם ישנו יכולים להמשיך לאכול. ולרבי יוסי מי שנודם לא יאכל אפילו אם רק מקצתם ישנו, אך מי שנתנמנם יכול לאכול, ונתנמנם היינו שאינו ישן ואינו ער, ועונה כשקוראים לו, ואינו יודע להשיב סברא היכן הנחת דבר זה, אבל כשמזכירים לו נזכר.

עד מתי זמן אכילת הפסח והמצה, וממתי הפסח מטמא את הידים -

לתנא דמתני' הפסח אחר חצות מטמא את הידים כפיגול ונותר שגזרו חכמים שהנותר יטמא את הידים, והפסח אחר חצות הוא נותר דכתביב "ואכלו את הבשר **בלילה הזה**", וס"ל כראב"ע שעד חצות הוא זמן אכילת הפסח (וזמן שריפתו הוא בבוקר), כמו ש"ועברתי בארץ מצרים **בלילה הזה**" היינו עד חצות, אמנם אין הפסח נאכל לשתי לילות דכתביב "לא תותירו ממנו עד בוקר", דסתם בוקר הוא בוקר ראשון. ולדבריו אין יוצאים יד"ח מצה אחר חצות, ואפ"י בזמן הזה עלדיא פסח.

ושיטת ר"ע שזמן אכילת הפסח הוא כל הלילה מדאורייתא, (אמנם רבנן עשו הרחקה שלא יאכלו אלא עד חצות, שמא יאכלו בבוקר ויתחייב כרת), דכתביב "בחפזון" עד שעת חפזון שנחפזו לצאת, ולא יצאו אלא בעלות השחר דכתביב "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר", (ולרא"ע הכונה לחפזון דמצרים, והיינו בשעת חצות שנחפזו לשחררם בגלל מכת בכורות), ואינו מטמא את הידים אחר חצות, ומי"בלילה" לומדים שאינו נאכל לשני לילות, כשלימים שנאכל לשני ימים ולילה, (ויהא ב' לילות במקום ב' ימים, ויהי"ו בברכות כתב שביום שבאמצע אין לאכול, אבל שיטת הרשב"ם שאף ביום היה מותר לאוכלו), וליכא למילף דין זה מ"לא תותירו עד בוקר" די"ל שהכונה לבוקר שני. וכתבו התוס' ש"מי שהלכה כראב"ע דסתם מנתינתן כותיה, ואין זה ראייה.

טומאת ידים בפיגול ונותר - הפיגול והנותר מטמאים את הידים, הפיגול משום חשדי כהונה שיפגלו כהונה ויאמרו שוגגים היינו (וי"מ ששיטתו הכתן לשם טהאת כדי שיוכל לאכול כולו, ולא נהירא דאין פיגול אלא במחשבת חוץ לזמנו), והנותר משום עצלי כהונה שיתעצלו באכילתו, והיה"ו לישראל. י"א ששיעור הטומאה בכזית כשיעורו לאיסור אכילה, וי"א ששיעורו בכביצה כשיעורו לגבי טומאה לטמא אחריים.

קכ"א. החליף פסח בזבח בברכה ובזריקה - לרבי ישמעאל אם בייך על אכילת הפסח את ברכתו אשר קדשנו במצותיו וציוונו לאכול הפסח, ופוטרת הברכה גם אכילת זבח - חגיגת י"ד או נדרים ונדבות שהביא בי"ד, שברכתם אקבו"ע על אכילת הזבח, ואם שפך את הדם בשאר הזבחים אז מועיל כמו זריקה, אבל ברכת הזבח אינה פוטרת את הפסח, וזריקה בפסח אינה מועילה במקום שפיכה. ולר"ע אף ברכת הפסח אינה פוטרת את הזבח, ושפיכה אינה מועילה בשאר זבחים. לרשב"ם רבי ישמעאל ור"ע סוברים שפסח דינו בשפיכה, ודלא כריה"ג דס"ל שדינו בזריקה מתנה אחת כנגד היסוד מרחוק, ולא שתיים שהם ארבע כשאר קרבנות, דכתביב "ואת **דמם** תזרוק על המזבח". ובטהאת נותן את הדם באבצע על הקרנות. לרשב"ם לומדים ששפיכה מועילה במקום זריקה מדכתביב "ודם ובחך שפכו", והתוס' הביאו בשם הרשב"ם שרבי ישמעאל שפסח דינו בזריקה, והתוס' סוברים שלרבי ישמעאל פסח בשפיכה, ומה ששפיכה מועילה במקום זריקה זה סברא, דמה לי זריקה מרחוק או שפיכה מקרוב. ולר' חיים כהן כל הקרבנות אין להקפיד בהם בין שפיכה לזריקה, ובברכת הפסח שהיא עיקר עליה לפטור את הטפל, ולא הטפל את העיקר.

קכ"א: ברכות פדיון הבן - האב מברך בפדיון בנו ב' ברכות, אשר קדשנו במצותיו וציוונו על פדיון הבן, ושהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

מסכת שקלים

הביאור הוא מדברי התקלין חדתין ומרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א

הכרזת חובת הבאת השקלים

כתיב "זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בעקל הקודש", והיינו שמוצה על כל איש מישראל לתת מחצית השקל, ומצוה זו של תניתן מחצית השקל נוגעת בכל שנה, וממעותה אלו היו קונים את קרבנות הציבור, ומפני שבאחד בניסן היו צריכים להביא את הקרבנות מהתרומה החדשה, דכתביב "זאת עולת חודש בחדשו" -חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, היו ב"ד מכריזים באחד באדר שביאו בני ישראל את שקליהם. (הגר"ח ק).

ב. באחד באדר מכריזים על חובת הבאת השקלים, כדי שיספיקו להביא את השקלים עד א' ניסן, שאז הוא זמן תרומת הלשכה, וצריך להקריב את הקרבנות מהתרומה החדשה. וחובת ההכרזה נלמדת (-אסמכתא) מדכתיב "ויתנו קול בירושלים וביהודה להביא לדי' משאת משה עבד האלוקים על ישראל במדבר", ואיירי התם בשקלים דכתיב "כסף עובר" ולגבי שקלים כתיב "כל העובר על הפקודים".

באחד באדר **משמיעין על הכלאים** לעוקרם עד שלא ישאר רובע לבית סאה, מפני שאז הצמחים ניכרים.

מנלן שתרומת הלשכה בא' ניסן - לרב שמואל בר יצחק לומדים מדכתיב "ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן", ואיתא בבבליתא שבאותו יום היתה תרומת הלשכה. ולרב כהנא לומדים מדכתיב "זאת עולת חודש בחדשו **לחדש** השנה" שמפסוק זה לומדים שצריך להביא את הקרבנות מהתרומה החדשה, בחדשו היינו בחודש שאחד ולא בכל חודש, ולחדשי היינו ניסן גזירה שוה מדכתיב "ראשון הוא לכם **לחדשי** השנה".

הכרזה על השקלים ודינים נוספים בשנה מעוברת - בשנה מעוברת זמן מקרא מגילה ומתנות לאביונים הוא רק באדר השני, ואם קראו באדר הראשון צריכים לחזור ולקרות בשני, וכן ההכרזה על השקלים והכלאים היא באדר הראשון ואם הכריזו בראשון צריכים לחזור ולהכריז בשני, מפני שאין באדר הראשון חלק בתמידי צריכים חזרו תרומת הלשכה שמא כיון שיש הרבה זמן יפשעו ולא יביאו בזמן, וכן לכלאים עדיין אין הצמחים ניכרים באדר הראשון שהרי טעם עיבוד השנה הוא מפני שהתבואה עדיין לא נתבשלה. ובשני האדרים אסור הספד ותענית בי"ד וט"ו.

השקלים לבני בגל - לעולא היו מכריזים גם בבבל בא' באדר, ועל כן היו תרומין את הלשכה (-מוציאים שקלים מהלשכה הגדולה שהיו מכניסים לשם מתחילה את כל השקלים) בג' פרקים ולא היו מוציאים בפעם אחת בשביל כל הקרבנות של השנה, לקרובים בפרוס הפסח (ט-ו) יום קודם הפסח), לרחוקים בפרוס עצרת, ולרחוקים יותר בפרוס החג, כדאייתא בשולחי פרק ג' תרם את הראשונה לשם ארץ ישראל, שניה לשם כרכים המוקפים לה, והשלישית לשם בגל ולשם מדי ולשם מדינות הרחוקות. וכיון שכן א"צ להקדים זמן ההכרזה במקומות הרחוקים. וס"ל לעולא שאין תורמים על אלו שעדיין לא הביאו, וכדי שגם לרחוקים יהיה חלק בתמידי ציבור היו תורמים בג' פרקים. ולחזקיהו היו מקדימין להכריז על השקלים לבני בגל מראשו של חורף, כדי שביאו שקליהם בזמנם, דס"ל שכל התרומה היתה בא' ניסן, דאי לאו הכי לרחוקים לא יהיה חלק בתמידי ציבור עד סמוך לחג, ומשם והלאה לא יהיה חלק לקרובים, (ויש מ"ד שהתרומה בא' ניסן היתה גם על אלו שעדיין לא הביאו שקליהם. הגרח"ק), וג' הפרקים היו כדי לעשות פרסום לרב שידעו כלום שיש חלק לכל אחד בכל קרבנות הציבור שנקייבים בכל יום, וזמנים אלו הם זמן שמתקבצים לעולת לרגל. והגר"ח ק מבאר שרצו לפרסם שכבר הגיעו שקליהם של כל ישראל.

ב. הגמ' מונה כמה מקומות בישראל כשעשו רעה עשו אותה יותר ברצון מטובה (נדבת המשכן מול הניתנה לעגל, היציאה למתן תורה מול הבקשה לשלוח מרגלים, שירת הים מול בכי ישראל אחרי דברי המרגלים, וכתביב "השחיתו השכימו" שכל השחתה עושים בהשכמה). י"א שישראל נתנו גם למשכן וגם לעגל משום שישראל נתבעים ונותנים, וי"א שלא עשו זאת מפני שהם נתבעים ונותנים, אלא הביאו הזבח לכפורת כדי לכפר עון העגל.

ג' תרומות תרמו ישראל, "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" והיינו לאדנים בקע לגולגולת. "מאת כל איש אשר ידבנו ליבו תקחו את תרומתי" לשקלים עבור הקרבנות דכתיב "תרומתי", "וזאת התרומה אשר תקחו מאתם" למשכן. והנתינה של תרומת המשכן והשקלים היא עד דעת שמה שירצו יעשו, במשכן היינו שעושי המלאכה שיתמשו בזה לאיזה צורך מצרכי המשכן שירצו, ובשקלים היו לוקחים לאיזה קרבן שהיו יוצרים. ובתקלין חדתין גורס בשקלים ובמשכן "מה שירצו יביאו", והיינו במשכן מניחה מין להביא וכמה להביא, ובשקלים שוה מצוה לדורות שיעור מחצית השקל השנתה, כדמצינו שכשהמטבעות היו דרכנות היו מוסיפים על מחצית השקל דקרא, אמנם כולם היו נותנים אותו דבר, אבל מחצית השקל לאדנים היתה מחצית השקל בלא רבוי או מיעוט. ולרבי אבון אף בפרשה של תרומת השקלים לקרבנות דכתביב בה "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט" נאמר א"פ לשון תרומה.

דיני ט"ו אדר

לאחר שנבאר שבא' אדר משמיעין על חובת הבאת השקלים, מבארת הגמרא אלו דברים היו עושים בט"ו אדר.

זמן קריאת המגילה בכרכים - אף בני הכרכים יוצאים ידי חובת קריאת מגילה אם קראו בי"ד. לדעת התקלין חדתין מנסקת הגמ' שכן כרכים שקרא בי"ד א"צ לחזור ולקרוא בט"ו, אך לכתחילה אין לקרוא בי"ד, ולדעת הגר"ח קאם קרא בי"ד צריך לחזור ולקרוא בט"ו. **ויש מקומות** שיש ספק אם הם מוקפות חומה מימות יהושע בן נון שקוראים את המגילה גם בי"ד וגם בט"ו.

ומה ששינינו במשנה שבט"ו קורין את המגילה בכרכים וכו' בא ללמדנו שכמו שאין יוצאים יד"ח קריאת המגילה באדר ראשון, כך כל המצוות הנוהגות באדר שני כגון תיקון הדרכים והרחובות וכו' ומתנות לאביונים וסדר פרחית אינם נהוגות בראשון, ואם קראו אדר פרשית באדר ראשון, לתק

אין חזרים לקרות באדר שני, ולרשב"ט וזכורים. ואיסור הספד ותענית ב"ד וט"ו אדר ונהגים אף באדר שון. וכן נהגו רבי חנינא בצ'פורי וכן הורה הלכה אבל להלכה לא דרש כך בדושה לרביש. ולענין שטרות באדר הראשון כותבין אדר ראשון ובאדר שני כותבים סתם, ולר"י באדר שני כותבים אדר שני ובראשון כותבים אדר סתם.

ג. עוד מדיני ט"ו אדר-

מתקנים את הדרכים ואת הרחובות שהתקלקלו בימות הגשמים, בשביל עולי רגלים, א' נימי בשביל הגולים לעיר מקלט דכתיב "תפן לך הדרך", ומנקים את מקוואות המים שנתמלאו ט"ט, או להמשיך מים לתוכם אם נתחסרו משיעורם.

ועושים כל צרכי הרבים - והיינו דיני ממונות ונפשות ומכות, ופדית ערכים חרמים והקדשות, והשקית סוטה ושריפת פרה ועריפת עגלה ורעינת עבד עברי וטהרת מצורע, ודברים אלו צריך לעשותם כל השנה, אמנם מה שלא התעסק בו עדיין, מוזדדים וממהרים להשלימו. (ומפרקים בחול המועד את המנועל מוע"ג האימוס -הדפוס ששם המנועל מקבל את צורתו, שהפיקוד א"צ אומן, ואין מחזירים אותו כיון שזה צריך אומן).

ומציינים את הקברות בסיד, כדי שלא יטמאו כהנים ועושי טהורות, מפני שבימות הגשמים היה הסיד נימוח, ואם יד שטף גשמים ומוחק את ציון הקברות, יכולים לעשות כן בחול המועד של פסח.

ציון הקברות - ילפינו ומדכתיב "וטמא טמא יקרא" כדי שתהא הטומאה קוראת לך בפיה ואומרת לך פרוש. וי"א דילפינן מדכתיבי בנבואת יחזקאל (פסחה דקרא קאי' אלעתיד לבוא שיעשו ישראל ציינים על עצמות הפגרים ליטול משם ולקברם בניא המון גוג. והפסוק רומז גם על ציון הקברות בזמננו) "ועברו העוברים בארץ וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון". ומציינים על העצמות אע"פ שנתעלל הגבטר, שהם מטמאים באהל אם יש בהם רובע הקב, או שיש בהם רוב בנין ומנין, דכתיב "עצם". ועל השדרה והגולגולת אע"פ שאינם אלא עצם אחת דכתיב "אדם". ומציינים ע"י אבן בקועה ודכתיב "ובונה" שיהיה מחובר כבנין והטעם כדי שלא תתגלגל הטומאה במקום אחר ונמצאנו מטמאים את הטהרות ומטהרים את הטומאות. ומניח את האבן ליד הטומאה ולא מעליה, דכתיב "אצלו", שאם יעשה את הציון על הקבר ממש יש לחוש שלא ישים על בד שיהיה על הציון ויטמאו הטהרות. ואע"פ שאם ציין על מקום הטומאה אין מקיימים זאת אלא צריך לתקן ולציין ליד מקום הטומאה, מ"מ המאהיל על אבן אחת טמא שאנו אומר שהמת תחתיה, (שבין שאון שם אלא אבן אחת ע"כ היות הוא ממש על הטומאה, מפני שצריך לציין משני צידי הטומאה וכדלהלן. הגר"ח"ק), אבל אם מצא א' אבנים מצוינות ויש רוח ביניהם המאהיל עליהם טהור ובניהם טמא מפני שתולים שהאבנים נמצאים במקום טהור ושמו אותם מפני שיש טומאה ביניהם, ואם הרווח בין האבנים היה הרוש, דינם כאבן יחידה שביניהם טהור דאין חורשים מקום טומאה וסביבותיהם (פשתם) טמא. אין מציינים על בשר אם יש בו רק זית ששמו נתעכל, ומוטב שיתקלקלו בו לשעה, ולא יתקלקלו בו לעולם לשרוף בחינם טהרות שעברו שם כשכבר אין כזית.

יצאת שלוחי בי"ד על הכלאים - בט"ו באדר היו שלוחי בי"ד יוצאים על הכלאים, ואם היתה השנה אפילה ולא היו הצמחים ניכרים, יכולים לעשות כך בחול המועד של פסח. בראשונה היו עוקרים ומשליכים לפניהם כדי שיתביישו בעלי השדות, והיו עוברי עבירה שמחים על שניכשו שדותיהם וגם על ההנאה מהכלאים שהיו נותנים את הכלאים לבמהו, משרבו עוברי עבירה שממתינים מלעקור וסומכים על שלוחי בי"ד, היו עוקרים ומשליכים על הדרכים כדי שהבעלים יפסידו וירצו לעקור בעצמם, ואעפ"כ היו שמחים על הניכוש, ולקנינו שיהיו מפקירים השדה, והפקר בי"ד הפקר דכתיב "וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו", וגם הפקר של בי"ד פטור מן המעשר (דהיא אפ"ל שאין כוננת בי"ד להפקיע את זכות הלוים, כיון שאין סיבה להפסידם, קמ"ל שכיון שזה הפקר ממצא אינו בכלל "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך"), כמו שמצינו שגדשי ששומצא על מקום שלא ליקטו ממנו עניים, והפקיע חכמים את כל השיבילים הנוגעים בארץ לפני שחם ספק לקט, ושיתר רבי יוסי שאף לב"ה שהפקר לעניים אינו הפקר הכא פטור מן המעשר, כיון שחכמים הפקירו שיבולים אלו משום קנסא. (ולר"ל אינו פטור ממעשרות אלא לבי"ש ולא לבי"ה, לדבית הלל העניים צריכים לעשר לפני האכילה. תיקלן חדתי. והגר"ח"ק מבאר שלב"ה מסתבר שלא קטט לתת לעניים כל מה שנוגע בארץ, שמה העניים יחשבו שזה לקט גמור ולא יעשרו).

ואין להוכיח שהפקר בי"ד מועיל להפקיע מעשרות ממה שבי"ד יכולים לעבר את שנת השביעית אע"פ שאין להם לעשות כך, ונמצא שבי"ד גורמים שחודש נוסף יהיה הפקר ופטור ממעשרות, שהרי יש להם כח לעבר, דכתיב "שמורו את חודש האביב" שומריהו לחודש ניסן של חמה שהוא באביב שיביאו בח'ידושו של לבנה של ניסן, וכיון שמדאורייתא צריך לעבר, ובשביעית דוחים את העיבור, אם עיבורהו מעובר מדאורייתא.

אין מעברים את השנה בשביעית מפני שנוסאים בעבודת קרקע חודש נוסף, ולא ימצאו מחיזן להביא עומר ושתי הלחם, ואין מעברין שנת מוצאי שביעית שלא להרבות באיסור חדש מפני שהישן כבר כלה שביעית, והיינו בזמן שאסר רבי להביא ירק ותבואה מחו"ל שמוציא עימו גוש מעפר ארץ העמים שמטמאו במגע ובמשא ויטמאו טהרות של ארץ ישראל, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחו"ל משום שראה שיש בכך צורך גדול,

מעברין מפני שיכול להביא תבואה מחו"ל ומצא להביא עומר ושתי הלחם מהפסחים. ולרבי מנא בזמננו שאין הושנים תקינם והיינו שאין התבואה ממהרות להתבטל עד אחרי ניסן מעברין כיון שאין בזה ני"מ לאיסור חדש, שהרי עדיין אין התבואה ראויה לאכילה. וכתב הגר"ח שהטעם הראשון נזקו רק על עיבור השביעית, והטעם השני מבאר למה אפשר לעברו גם את השנה השמינית.

מי נותן שקלים, ואת מי ממשכנים

כל זכר בישראל חייב במחצית השקל, ואם לא נתן מחצית השקל עד כ"ה אדר ממשכנים אותו. ולהלן יבואר מי חייב במחצית השקל, וממי מקבלים מחצית השקל אע"פ שאינו חייב, ואת מי ממשכנים.

ג. סדר תרומת השקלים - בט"ו אדר היו מושיבים שולחנות (- חלפנים, להחליף מחצית השקל לאלו המביאים מטבע מדינתם) במדינה - ירושלים, ולרמב"ם היו מושיבים שולחנות בכל עיר ישראל. בכ"ה אדר ישבו במקדש ולרמב"ם הכונה לירושלים, כדי שיממרו להביא, מפני שהזמן היה מתקרב, ואז התחילו למשכן את מי שלא הביאו.

אין ממשכנים אלא לויים וישראלים גרים ועבדים משוחררים, אבל לא נשים דכתיב "איש" ועבדים שהוקשו לנשים וקטנים אפילו הביאו ב' שערות עד גיל עשרים, ואם שקלו מקבלים מידם ובלבד שימסרו לציבור יפה כדי שלא יהיה קרבן יחיד. קטן שבהיא ב' שערות (עיון מה שפירש הגר"ח"ק לגבי נשים ועבדים) תובעין אותו מפני שהוא בר חיובא מדאורייתא דכתיב "מבן עשרים שנה ומעלה", ואין ממשכנים, ואם לא הביא ב' שערות אותו תובעין אותו מפני שאינו בר חיובא אלא מדרבנן, וקטן שהתחיל אביו לשקול על ידו שוב אינו פוסק לשקול עבור בנו.

כהנים - הכהנים דרשו לעצמם (-להנאתם. א' נימי לדעתם ורצונם דס"ל שזו דרשה גמורה ולא היא) שאין להם להביא מחצית השקל, דכתיב "וכל מנחת כהן עליו תהיה לא תיאכל", ואם הם יביאו שקלים לא יוכלו לאכול את המנחה ושתי הלחם, (וכן יש חיילוק שחטאת יחיד מתה כגון אם אבדה והפרישו אחרת תחתיה ונמצאה, וחטאת ציבור אינה מתה אם נאבדה ונמצאה אחר כפרה, אמנם רבי יהודה סובר שגם חטאת ציבור מתה.) ושיתר רבי יהודה שהכהנים אינם חייבים במחצית השקל, ומ"מ כל כהן ששוקל אינו חוטא, דאין לזה דין קרבן יחיד כיון שהם מסורים את זה לציבור, אמנם כיון שאינם אינם מסורים את לציבור יפה, ולכן לכתחילה לא ישקלו. ולרבן יוחנן בן זכאי כהן חייב במחצית השקל, דכתיב "זב' יתנו" "ב שבטים יתנו", וכיון שנדרבתם שחטאת הציבור יש לזה דין נדבת ציבור, דאין הולכים אחרי כוננתם ובטלה דעתם, (וזה הטעם

ג"כ למה מקבלים ממה ששקלו נשים ועבדים וקטנים), ומ"מ אין ממשכנים אותם מפני הכבוד וסומכים עליהם שיביאו מעצמם, וצריך לחלוק כבוד לכהנים יותר מלישראלים, דכתיב "וקדשתו", א' נימי מפני שעבודת הקבנות עליהם, ואין הטעם משום דרכי שלום, דא"כ זה שייך גם בישראלים. וכן מצינו שפנדלקו רבי יהודה ורבי נחמיה בהא דכתיב "כל העובר על שנתחלקו רבי הכונה לכל מי שחמיה בים סוף ומכניה ולויים ג"כ עובר בים סוף, וא"ע הפקודים" זה כולל גם את אלו שנמנו לבדם, והא דכתיב "וכסף פקודי העדה" שאינו כולל כהנים ולויים, איידי בתרומת האזנים, ומסייע לריב"ז, או שהכונה למי שנמנה עם מנין ישראל לפני משה, אבל כהנים ולויים לא באו לפני משה אלא הוא בא לפתחי אהליהם ומנה אותם, ומסייע לבן בוכרי.

ד. נכרי, ומותי (לרבי דס"ל שדינו כנכרי, ודלא כשרשב"ג דס"ל שדינו כישראל), ששקלו אין מקבלים מידם, וכן אין מקבלים מידם (מהכותים, דאין קנינים לנכרי) קיני זבים וזבות נדות ויולדות, אבל נדרים ונדבות מקבלים מידם דכתיב "אישי אישי" לרבות את הנכרים, (ואף שהוא מביא נסכים ומותר נסכים לכלי שרת, הנכרי כוננתו לשם שמים ומאליהן הם באים לבדק הבית, כדמצינו שנכרי שייך שברכין אע"פ שהמעוות הולכים יבדק הבית, ואף לר"ל (הלך) שאף דבר שאינו מסוים אין מקבלים מידו, שאני התם דכתיב "לא תלם לכם ולנו לבנות בית לאלוקינו", וכן אין מקבלים מהם לאלת המים וחומות העיר ומגדלותיה. ד'). וכל דבר שאינו נידר ונידב למזבח, כגון חטאות ואשמות, וכגון דבר שנידר ונידב לבדק הבית, אין מקבלים מידם, דכתיב שאמרו לכותים שרצו להשתתף בבנין בית המקדש משום "כי ככם נדרוש לאלוקים", "לא לכם ולנו לבנות בית לאלוקינו". ולהלן (ד. ת.) מביאר שבאורפית הבנין אין מקבלים מהם אף דבר שאינו מסוים דהיישנון שבתא לרפות ידיהם דכדתיב "ויהי עם הארץ מרפיים", ואפילו נתנו מעות וילכדם לים המלח, אבל לבסוף חוק את בדיק הבית, שכבר לא שייך רפיזן ידים מקבלין מהם דבר שאינו מסוים שאינו ניכר ונראה בעיני, אבל דבר המסוים לא מפני שהדבר מוגנה, ועוד שהם יכולים להתפרס בו, וכן סובר רבי יוחנן, ולריש לקיש אף בסוף אין מקבלים כלל, ואף לצרכי ירושלים אין מקבלים מהם. ולר"ל הא דתניא שלכו"ע נכרים נודרים וניזדרים, לא איידי באומר דמי פלוני עלי, אלא איידי בכנרי שנדר עולה, וניזדרים היינו שכאמרי ישראל עלי עלי עולה ושכמע נכרי ואמרו מה שאמר זה עלי שנמצא נידר ע"י ישראל. וליי מיה שנתבאר לעיל לבני ערכין שהתכרי כוננתו לשמים ומאליהן היו נופלים לבדק הבית, איכא לאוקמי אף בגזר דמי פלוני עלי.

גר ששקל מקבלים ממנו, דכתיב "אדם", ואף חטאות ואשמות מקבלים מהם. ומומר אין מקבלים ממנו דכתיב "מוכס". (ד.).

קלבון

כל אדם חייב מדאורייתא לתת מחצית השקל, ויש פעמים שצריך הנותן להוסיף קלבון (דבר כל המוטט), מ"מ הטעם משום הכרע (שהיה בטוח שיש בניתנתו שיעור הנצרך מן התורה), וי"מ הטעם משום תשלום עבור החלפת המטבע אצל השולחני. ולהלן יבואר באיזה אופנים חייבים לתת קלבון אחד או יותר, ומי פטור מנתנתו קלבון, ומהו שיעור קלבון.

ד. לויים וישראלים גרים ועבדים משוחררים חייבים בקלבון, אבל כהנים נשים ועבדים וקטנים פטורים, כיון שאינם חייבים לתת שקלים ורק אם שקלו מקבלים מהם, (וככן בוכרי שכתנים אינם חייבים בשקלים, וי"מ שהטעם בכתנים הוא מפני דרכי שלום, כפי שאין ממשכנים אותם ולטעם הראשון הקשה הגר"ח"ק שלבן בוכרי אף לויים פטורים, וא"כ למה הם חייבים בקלבון), והשוקל עבורם גם הוא פטור כיון שהם פטורים ונתנתם אינה אלא מידת חסידות, ועצם נתניהו היא רווח להקדש, ואיידי אף הוא שוקל על ידי שניים או על ידו ועל ידי אחד מהם, דבשוקל רק על אחד אפילו בשוקל פטור לת"ק, ולר"מ השוקל על ידו ועל יד אחד מהם חייב קלבון על עצמו.

הנותן שקל שלם עבורו ועבור חבירו חייב קלבון אחד כיון שצריכים רק החלפה אחת לפרוט לשני תצאים, ולר"מ ב' קלבנות, דסבר רבי מאיר שהנותן מחצית השקל לעצמו ג"כ חייב קלבון מן התורה, דכמיון מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראה למשה ואמר "זה יתנו" כזה יתנו, ומדקפ"ד להראותו מה יתנו, הכונה שלא יציע לעולם המחצית השקל שהיה בימי משה, ולכן חייב מן התורה לתת מטבע קטנה להכרע, ואינו בשביל החילוף, ואינו חייב לתת כאן מטבע בעד החילוף, מפני שנתנו שקל שלם בעד שניהם, והוי כקונה תבואה בעד סלע שא"צ לשלם עבור החילוף. תקלן חדתי. וע"ע בביאור הגר"ח"ק שביאר באופן אחר.

הנותן סלע ונוטל שקל (מחצית השקל יהיה חצי ממה שנקרא סלע בלשון המשנה, וכיון שהיו רגילים לתת חצי סלע לשקלים קראו למטבע של חצי סלע, שקל). במתנ"א איתא שחייב ב' קלבנות, לרבי אלעזר היינו כר"מ שנותן קלבון אחד בעד החילוף ועוד אחד ככלו כמו בנין שנותן מחצית השקל, ולרבי לכו"ע חייב לתת שני קלבנות אחד משום שנתן מטבע שאינה מחצית השקל, ואחד משום שהוא מקבל עודף שקל כמו בכל פורט אצל הדיוט, ולר"מ צריך להוסיף עוד קלבון ככל נותן מחצית השקל. ובתוספתא מבואר שחל"ק חייב קלבון אחד, ולר"מ שתי קלבנות, דס"ל להוספתא שהנותן סלע ונוטל שקל זה כמו מי שפורט סלע לב' שקלים שאינו משלם אלא אחד, ורב סובר שסתם מתני' פליגא אהוספתא, ונקט במתני' שתי קלבנות שזה לכו"ע, ובאמת לר"מ מוסיף עוד קלבון.

הנותן סלע שלם בשביל עני שכנו וכן עירו, פטור מקלבון כיון שאם לא היה נותן עבורם לא היה להם מה לתת, ונמצא שההקדש הרויח על ידו. וי"מ שכל נותן עבור חבירו במתנה פטור מן הקלבון. ואם הלוח להם חייב דהוי כאילו נתנו בעצמם.

שיעור קלבון לר"מ הוא מעה ולחכמים חצי מעה.

יורשים כגון שני אחים שירשו את אביהם או שני גיסים שירשו את חמיהן ונתנו שקל אחד עבור שניהם, קודם שחלקו חייבים במעשר בהמה בולדות שירשו מאביהם, ופטורים מן הקלבון, ואם חלקו וחזרו ונשתתפו פטורים ממעשר בהמה וחייבים בקלבון, דשתפין פטורים ממעשר בהמה, אבל כשהירושה היא בתפוסת האב חייבים, דכתיב "כל פטר שגר בהמה אשר יבנה לב", ולת"פ מנעט שותפות, (ואפילו לא חזרו ונשתתפו פטורים, דהוי כלקלן, וחזרוו ונשתתפו פטורים אפילו בולדות שנולדו אצלם. הגר"ח"ק, ו"יהיה" מרבה תפוסת הבית (אפילו כאלו שנולדו אחרי מיתת האב. שב), ולענין קלבון שותפין שנתנו שקל אחד בעד שניהם זה נחשב כאילו הם לויים זה מזה וחייבים בקלבון, ולא תפוסת הבית לא נחשבת כהמלוא. וכל זה בחלקו גדיים כנגד תיישים על פי שמות דמיהם, ודחשיב כאילו קנו לו מזה ונבטלה שם ירושה, והוי כמו שקנו מן השוק, ואם חלקו גדיים כנגד גדיים שזה משפט הירושה שיהיה לכל אחד חלק בכל מין, לרבי אלעזר נתברר שזה היה חלקו משעה ראשונה דס"ל דיש ברירה, ואם חזרו ונשתתפו חזרה תפוסת הבית למקומה, ולרבי יוחנן אף בזה היה דינם כלקוחות דס"ל שאין ברירה ופטורים ממעשר, כדתנן הלקוח ושניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה. ואם חלקו ונסכים אלא חלקו בהמה והוא וחזרו ונשתתפו בקלבון ובמעשר, נכסי חלקו בהמה ולא נכסים וחזרו ונשתתפו פטורים מזה ומזה, ממעשר בהמה כיון שותפים, ומקבלין כיון שנכנסים שלא חילקו יש עליהם שם תפוסת הבית, ולא אמרינן שכיון שחלקו בבהמה גילו דעתם שהם עומדים לחלוק בנכסים ונחייבים קלבון, ואם הבהמות הם רוב הנכסים וחלקו רק את הנכסים, זה נחשב לעיקר הנכסים ופטורים מקלבון, דבתי רובא אולינן, ואם חזרו האחים ונשתתפו, חייבים בקלבון ופטורים ממעשר בהמה.

ה. להיכן הולכים הקלבנות - לר"מ הקלבנות לשקלים שהרי חיובם מהתורה כמו השקלים, ולר"א לנדבה, לר"ש שזורי רקועי זהב וצפוי לקודש הקדשים, לבן עזאי השולחנים שגבו את השקלים במדינה היו נוטלים אותם בשכרם, וי"א להוצאת דרכים -להביא את השקלים לירושלים, וי"מ להוצאת השולחנים שהיו במדינה והולכים אח"כ למקדש.

מצרפים שקלים

העלאת השקלים לירושלים, ומי חייב באחריותם

בני ישראל שאינם גרים בירושלים היו מניחים את שקליהם בשופרות ושולחים את שקליהם לירושלים, שם היו מניחים אותם בלשנה מיוחדת, ובא ניסן היו לוקחים מטבעות אלו ומניחים אותם בג' קופות גדולות (- תרומת הלשכה), ויש מחלוקת תנאים אם תרומת הלשכה היתה גם על השקלים שעדיין לא הגיעו ללשכה או לא. ולהלן יבוארו פרטי הדינים הנ"ל, ומי חייב באחריות השקלים לפני שהגיעו ללשכה.

פריסת השקלים - בני העיר שקיבצו שקליהם מותר להם להחליף את השקלים בדרכונות (-מטבע של זהב), כדי להקל את משא הדרך, אבל אין מחליפים למרגליות כדי להקל יותר על המשא או לכלים או לכל

שׁוה כסף, שׁמא יזולו ונמצא ההקדש מפסיד, (אבל מטבע אינו מוזל ת.ח. והגרח"ק כתב שטבעט אינו עשוי לפחות). אמנם מותר לפדות בכור ושאר דברים הצריכים פדיה אף בשוה כסף.

נתינת השקלים לשופרות - כשם שהיו שופרות (תיבות שהפתח העליון צר ולמטה מרחיב והולך, כדי שלא יוכלו ליטול מהם כלום) ב**מוקדש** - בעזרה, כך היו ב**מדינה** אמנם בירושלים לא היו שופרות מפני שהיו שקלים בעזרה, ודווקא לתיקליון חזתין של השנה הבאה, אבל לתיקליון עתיקין למי שלא שקל בשנה שעברה לא היו שופרות במדינה כיון שזה לא כי"כ מצוי, אלא רק במוקדש, וצריך להביא אותם דווקא למקדש.

חיוב אחריות על השקלים לפני שהגיעו ללשכה -

בני העיר ששלחו את שקליהן ונגנבו או שאבדו, אם השלוחים היו שומרי חינם פטורים, וכן אם היו שומרי שכר שהוא חייב בגניבה ואבידה, ופטור באנוס ע"י שבועה, ונגנבו בליסטים מזוין או שטבעה הספינה בים שזה אוסר, פטורים השלוחים מלשלם.

ועל כן אם נתרמה כבר התרומה עבור שקלים אלו, והיינו שהוציאו את השקלים מהלשכה ונתנו אותם הנה הקופות שמתוכם היו לוקחים לקרבנות, למי"ד תורמין על הגבוי שגבו בני העיר ומסרו ליד שליח, ועל העתיד ליגבות, כדי שיהיה חלק בקרבנות גם לאלו שעדיין לא שקלו, נשבעים השלוחים לגזברים דכיון שהתרומה נתרמה לפני שהמעות נאבדו, הרי זה כאילו המעות הם ברשות הגזברים משעת התרומה, וברשותם נאבדו, והשוקלים נפטרו מחיובם משעת התרומה, והגזבר תובע את השלוחים. אבל למי"ד אין תורמין על הגבוי לא נכנסו המעות לרשות הגזבר אלא הם ברשות בני העיר, ונשבעים לבני העיר ובני העיר שוקלים שקלים אחרים.

ואם עדיין לא נתרמה התרומה בשעה שאבדו, שהמעות הם ברשות בני העיר, נשבעים השלוחים לבני העיר והשלוחים פטורים (כ"ל), ובני העיר צריכים לשקול פעם שניה מפני שלא יצאו ידי חובה בשקלים הראשונים, מפני שהם חייבים באחריות השקלים עד שיבואו ליד הגזבר. ואם נמצאו השקלים הראשונים, אלו ואלו שקלים, אלו נופלים לתקלין חזתין ואלו נופלים לתקליון עתיקין לשיירי הלשכה, (ונחלקו רבי פנחס ורבי אבא מרי מה נופל למה), ואין עולים להם לשנה הבאה.

לרבי אלעזר דין השבועה הוא כר"ש דס"ל שקדשים שהוא חייב באחריותם כנכסיו הם ונשבעים עליהם, דס"ל דדבר הגורם לנמון כממון דמי, דאי לאו הכי הא קיימא לן אין נשבעים על הקדשות, ועל כן נשבעים השלוחים לבני העיר היכא שעדיין לא נתרמה התרומה כיון שהם צריכים לתת שקלים אחרים. והגמ"ל שואלת לדבריו למה אם נתרמה התרומה ונשבעים לגזברים שהרי אז המעות ברשות הקדש ואין נשבעים על הקדש. והגמ"ל מוצאת שכונות המשנה שנסבשעו בשבועה דאורייתא לבני העיר, אלא שהשבועה היא בעומד הגזברים כדי שהגזברים לא יחשדו בהם או יחשבו שהם פושעים. (בתיקלין חזתין לא גורס את תירוץ הגמרא שנסבשעים לבני העיר בעומד הגזברים, ולדבריו הגמרא נשארת בקישיה, דכיון שהמעות ברשות הגזברים הרי הם הקדש ואין נשבעים על ההקדשות. ובבבלי מעמיד את המשנה בשמומי שכר, ונשבעים לבני העיר בעומד הגזברים כדי ליטול שכרם, ולפי זה המשנה אינה דווקא לר"ש אלא לכ"ע. והגרח"ק מפרש שכונת הירושלמי כהבבלי).

ולרבי יוחנן אתיא מתני' ככו"ע, ואין כאן חיוב שבועה דאורייתא (בין בשבועה לגזברים בין בשבועה לבני העיר) כיון שאין נשבעים על ההקדשות, והכא תיקנו חכמים שבועה כדי שלא יזולו השומרים בשמירת הקדש, ונשבעים לגזברים אע"פ שקיבלו בני העיר לשלם ואמרו אין רצוננו שישבע השליח מפני שהוא נאמן לנו, דאין ההקדש יוצא בלא שבועה.

ה': המפריש שקלו ואבד קודם שנתרמה התרומה, וי"מ אף אחרי שנתרמה התרומה, לרבי יוחנן השוקל חייב באחריותו עד שמסרו לגזבר, ולרבי לקיש ההקדש נמצא ברשות גבוה בכל מקום שהוא אפילו אם נגנב או אבד לפני שנתרמה התרומה, ולדבריו הא דאיתא במתני' שבני העיר צריכים להביא שקלים אחרים, אז תנתק חכמים כי שיהיו הבעלים חזרים שמתירתם, ומי"מ שנתרמה התרומה כיון שהם לבנוני ברשות הגזברים לא יתיקנו חכמים שישלם, וי"מ שאפילו קודם שנתרמה אין השליח נשבע אלא שבועה דרבנן, ואין מטלמים כפל על מעות הללו לאחר שהופרשו לשקלים אע"פ שהם ביד בעלים. ודברי ריש לקיש שבאבדו פטור איירי באבדו אצלו ולא אצל השליח.

השוקל ממועות שיש בהם קדושה

השוקל ממהצית השקל של חבירו - הנותן שקלו לחבירו לשקול עבורו ושקלו השליח עבור עצמו, בסתמא זה מועיל למשלח, כמו שהגונב ועולתו של חבירו ושחטה סתם היא מכפרת לבעלים הראשונים. ואם השליח הביא את התרומה לקופה עצמה ולא לשופרות כמו שהיו עושים בית רבן גמליאל (מפני שחששו ששקליהם יפלו לשיריים ולא קנו בהמה בשקל זה, והיו נותנים את השקל לתורם והוא היה מכניסו לקופה לשם ר"ה, והכא נמי השליח הביאו לתורם והתורם התמיון בשבילו), ובזמן ששקל לעצמו כבר נתרמה התרומה ומצא שהשקל הוא ברשות ההקדש, שהיו תורמים גם על העתיד להגבות, יש בזה מעילה, (דס"ל כר"מ שמועלים בשיריים דאי לאו הכי אין מעילה אם השקל נשאר בלשכה, או משום שהכניסו לתוך הקופה כבית רבן גמליאל ולא היה נשאר בשיריים), והוא נהנה בכך שביי"ד לא ימשכנו אותו ונמצא נצטיל עצמו במזמן הקדש, אבל מה שעשה מצוה בכך ששקל שקלו לא תרמה הנאה, דמצועת לאו יועילתי ינתנו. תקליון חזתין. והגרח"ק במאר שאם לא אכל את השקל לא מעל, אלא מעילה אצל מעות מן ההקדש לחולין, אבל במוציא מן ההקדש להקדש שיטת רבי יהודה שאין מעילה אלא כשנעשה מעשה

בהקדש השני (דס"ל שהמציא טחאתו ואשמו מן ההקדש לא מעל עד יזרק הדם, ולר"ש כיון שהוציא מעל, ומתני' כרבי יהודה), ואם נתרמה התרומה חשיב מעשה אף אם לא קרבה הבהמה, וכדלחיא בני שוקל שקלו מן ההקדש דהיינו כר"ש דס"ל שהכהנים זריזים, ומימלא זה נחשב כאילו קרבה הבהמה, (אמנם לגבי מה שר"ש סובר שהמעשה במקדש להקדש כיון שהוציא מעל, לא סבירא לן כוותיה, אי נמי גרסינן שהם שר"ש כשהביאים לעזרה מעל), אבל למי"ד התם שהמעילה היא רק אם קרבה הבהמה, ה"ה הכא לא מעל עד קרבה הבהמה.

השוקל שקלו מן ההקדש שלקח מעות שהקדיש לבדק הבית וחשב שהם חולין ושקל מהם את שקלו, אם נתרמה התרומה וקרבה הבהמה יש בזה מעילה אבל קודם לכן לא מעל, דאין מעילה אלא במוציא מעות מן ההקדש לחולין, אבל במוציא מן ההקדש להקדש שיטת רבי יהודה שאין מעילה אלא כשנעשה המעשה בהקדש השני וכנ"ל. (וכדאיתא במעילה י"ח שדבר שיין לפוגמו לא מעל עד שיפגום, אבל השוקל לעצמו ממה שנתן לו חבירו לשקול, כיון שאין זה פגם להקדש מה ששקל לעצמו, ומימלא כבר כשנתנה מעל, כמבואר התם שדבר שאין בו פגם אם שנתנה מעל), ולר"ש אף אם נתרמה התרומה ולא קרבה הבהמה יש בזה מעילה, דכיון שתורמים על העתיד ליגבות היה השקל הזה ברשות ההקדש, כדמצינו שר"ש סובר שהחנוני היה מקבל מעותיו, דכהנים זריזים הם כדי שלא יבואו המעות לידי פסול, ומימלא מיד כשנתרמה התרומה נעשו המעות קדשי מזבח, אבל למי"ד שהחנוני היה מקבל מעותיו רק אחרי שהמזבח מוצה, אע"פ שנתרמה התרומה הרי היא כאילו לא נתרמה, כיון שאין נותנים אותה עדיין לצורך הקרבנות.

השוקל שקלו מדמי מעשר שני או שביעית, יאכל כנגדם, דכתביב "אך בקרבן אשר יבוכר לך" בהמה לא יקדיש שא"ל אותו" כל שהוא קודש אין קדושה חלה עליו ואי"כ לא יכולה לחלו עליו קדושת קרבנות, (ואמנם מעשר שני מצוה להביא בדמיו שלמי נדבה, וקרא אתא שלא יקדיש בכור לשם קרבן אחר, ועיקר הטעם הוא דאין דבר שבחובה בא אלא מן החולין, ואסמכוהו ארץ קרא. הגרח"ק), ויביא סלע של חולין ואומר מעות מעשר שני בכל מקום שהם יהיו מחוללים מעות אלו, ואתם מעות שנתפסים בקדושת מעשר שני, והמלות מעשר שני נעשים שקלים, דאין שקלים באים ממעשר שני, כיון שדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין וכנ"ל, ואין שקלים באים מדמי שביעית כיון שאין פורעים חוב מדמי שביעית דכתביב "לאאלה" ולא לסחורה. שם.

דין מעות שנותרו מדבר שנאספו עבורו

אדם שאסף מעות לצורך מטוסים שהמעות שלו קדושות (שקלים, קרבנות, או לצורכי צדקה), אם הקדיש את כל המעות צריך להשתמש בכלם לאותו דבר או לדבר אחר שאפשר להשתמש עבורו בתורת אומם מעות, ואם לא הקדיש את כל המעות הרי המותר חולין, ולהלן יבואר מתי המותר חולין, ומה יעשה כשהמותר אינו חולין.

1. דין מותר מעות שנאספו למחצית השקל - המכנס פרוטות למחצית השקל ואמר בשעה שהתחיל לכנס הרי אלו לשקלי, ונותרו מעות, לב"ש ילכו לנדבה להקריב עולות לקיץ המזבח, דס"ל הקדש בטעות שמיה הקדש, ולב"ה הרי הם חולין דאין כוונתו להקדיש אלא מה שנצרך לשקלים, ואם אמר שאביא מהם שקלי לכ"וע הם חולין דכאילו אמר, פירוש שהמותר יהיה חולין. ואם היו לפניו מעות ואמר אלו לשקלי, נחלקו אמוראים בדעת רבי אלעזר אם לכ"וע מותרם נדבה בשקין, שלא בידק כמה הם ודאי מותרם שהכל יהיה הקדש, או שלכו"ע מותרם חולין דטעמא דב"ש משום שהקדש בטעות שמיה הקדש, והכא ודאי כוונתו שרק שקל יהיה הקדש.

דין מותר מעות שנאספו לחטאת - המכנס מעות ואמר אלו לחטאתי ונותרו מעות, לכ"וע ילכו לנדבה כדין מותר חטאת, ואם אמר שאביא מהם חטאתי לכ"וע הם חולין.

ר"ש מנאר שהחילוק בין שקלים לחטאת לפי בית הלל הוא, שלשקלים יש קיצבה דכתביב "העשיר לא ירהב" ומימלא ודאי כוונתו להקדיש עד כדי שקלו, ולחטאת אין קיצבה ויכול להביא קרבן בדמים מרובים.

ורבי יהודה חולק על טעמו של ר"ש ואומר שגם לשקלים אין קיצבה ויכולים להוסיף על מחצית השקל, שהרי כשעלו ישראל מן הגולה בימי מלכות מתי והיו צריכים אז הרבה לעבודת בית המקדש (והגרח"ק כתב שהעני מפני שהיו מתי מעט), וכן מצאתי לדכונות והיינו דינרים" של זהב שהם כ"ה דינים ספר, ואח"כ כשהמטבל המטבע של דרכון (והגרח"ק כתב שנתרם שיראל) חזרו לשקול סלעים שזה היה המטבע היוצא בהוצאה, ואח"כ שנתבטלו גם הסלעים חזרו לשקול טבעין והיינו חצאי סלעים שזה היה יוצא בהוצאה, וזה שיעור מחצית השקל דאורייתא (דשקל שלם הוא סלע), ורצו לשקול דינרים (רבע סלע) והיינו קרטין אע"פ שלא נתבטלו הטבעין, משום שרצו להקל מעליהם ולהביא חצי מטבעת היוצא, מפני שסברו שהחייב הוא להביא חצי מטבעת היוצא (כפי שבנתחילה הביאו לדכותות), ולא הסכימו ביי"ד לדבר זה לפחות מחייבו דאורייתא. דכתביב "והעמדנו עלינו מצות לתת שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלוקינו" דמשמע שנחמיה ובית דינו היו צריכים להעמיד את הדבר, ואין לומר שלא היו רוצים לתת כלל, והעמידום לתת שליש השקל שהוא י' גרה דהיינו מחצית השקל האמורה בתורה. (והרמב"ם סובר מן התורה החייבים לתת מחצית מהמטבע היוצא, והיו נותנים בתחילת רק חצי דרכון, ומי"מ כשהמטבע היוצא הוא שקל והיינו מחצית השקל האמורה בתורה, אין לפחות משיעור זה, וזה נלמד מהמפסוק "והעמדנו עלינו וכו' ". (עוד למודת הגמרא מפסוק זה שצריך ששקל האדם שלשלת שא שקלו ג' פעמים בשנה ולתת לצדקה שקל בעל שנה (ודלא כרב אסי דס"ל שצ"ע לתת לפחות שליש שקל בשנה), ושאיין מטריחיים נדבות על הציבור יותר מג' פעמים בשנה, ומהמשך הפסוק הגמרא לומדת שיעור ג' סאין לג' קופות, וג' הפרשות).

ור"ש ענה שאע"פ יד כולם שוה ואין רשות לפחות או להוסיף על מה שהסכימו לשקול, דכתביב "העשיר לא ירהב והדל לא ימיעט", משא"כ בחטאת.

המפריש שקל בטעות - המפריש שקלו ונמצא שאינו חייב, לא חלה קדושה כיון שדיברו לו חל כלל, או דקאי כבי"ה שהקדש בטעות אינו הקדש, וכן הדין במפריש חטאת ונמצא שאינו חייב, ואם הפריש שתי בהמות לחטאת ונמצא שאינו חייב אלא אחת, השניה רועה עד שיפול בה מום ויפלו דמיה לנדבה, ואם הפריש שני חצאי שקלים ונמצא שאינו חייב אלא אחת, הגמרא רוצה ללמוד מחטאת שהשני יפול לנדבה, והגמ"ל דוחה ראייה זו.

שיעור מחצית השקל נקבע לפי שחטאו בחצי היום דכתביב כי **בשש** משנה" -בא שש. וי"א שכיון שחטאו בשש שעות יתנו מחצית השקל שיש בו ששה גרמסין, ונחלקו אי קפיד קרא על מחצית ואפילו חצי דרכון, או על מטבע שיהיה בו מספר שש. וי"א שמפני שעברו בחטא העגל על עשרת הדברות שבמהם הוזכרו מנך, צריך כל אחד לתת עשרה גרה. וי"א מפני שמכרו את יוסף בעשרים דינרי כסף והיינו ה' סלעים, וקיבל כל אחד מהם שיעור מחצית השקל שראובן ובנימין לא היו במכירה, ויוסף בכלל זה כיון שהוא גרם לכך ע"י הקנאה שבתחילה, (ופדיון בכור הוא בה' סלעים שזה עשרים כסף כשיעור כל המכירה).

1. דין מעות שנותרו מקרבנות וכדומה

מותר שקלים שכיסם מעות ואמר הרי אלו לשקלי ונמצא שהותירו הרי הוא חולין טחמא כבית הלל, ואם הפריש שקלו ומת ילכו המעות לנדבה.

מותר קיני זבים וזבות ויולדות וחטאות ו**אשמות** לנדבה לקיץ המזבח, דכל שהוא בא לשם חטאת ומשום אשמה ומותרו לנדבה ולאותו קרבן, כיון שאותו קרבן אינו בא בנדבה.

מותר עולה או מנחה או שלמים ילך לאותו קרבן.

מותר עשירית האיפה של מנחת חוטא שמקריב בבדי דלות בקרבן עולה ויודד י"כ לנדבה דזה בא במקום חטאת, ומותר עשירית האיפה של כהן גדול, לרבי יוחנן ויולכוהו לים המלח ואין נהנים ואין מועלים בו, דלא מיקיף חטאת, ולרבי אלעזר יפול לנדבה דס"ל שכל קדשי קדשים הם כמו חטאת שהמותר לנדבה.

דין מותר הפסח ופסח שחטו בשאר ימות השנה - מותר הפסח לשלמים ככל פסח שעבר זמנו. הגמרא אומרת שמה שהפסח ששחטו שלא לשמו בשאר ימות השנה משתנה לשלמים נלמד מדכתיב "ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים" משמעות הפסוק שכל שהוא מן הצאן כפסח הרי הוא שלמים, ואיירי שלא בזמנו, דאי בזמנו ילפינן מקרא שהוא פסול, והיינו דווקא דבר שהוא בא רק מן הצאן, לאפוקי עולה שבאה גם מן הבקר, ודווקא דבר שהוא מכל הצאן, לאפוקי אשם שהוא בא רק מן האילים, ד"מון" בא למעט דאירי דווקא בקרבן שאינו בא בן שתי שנים ואינו בא נקיבה, ו"מון" דכתביב באשם ממעט שמותרת האשם אינו בא אלא מן האילים. ואף דכתיב "ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העיזים לעולה" לא לומדים שמותר הפסח ילך לעולה, דאין משנים דבר שבא לאכילה לדבר שאינו בא לאכילה, ועוד דאין משנים קדשים קלים לקדשי קדשים. רבי חנינאי אמר שדעת חכמי בכל שאין הפסח משתנה לשם שלמים אלא בשחטו לשם שלמים, אבל אם שחטו לשם עולה פסול, ולרבי יוחנן אפילו בשחטו לשם עולה נעשה שלמים, דכתביב "אם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים" כל שהוא זבח בא שלמים, דזהו מצי' למיכתב לשלמים.

מחשבת פסול במותר הפסח או בפסח ששחטו בשאר ימות השנה - שחט מותר הפסח לשם עולה במחשבת פסול, אם שחט ע"מ לזרוק דמה למחר, לרבי תינא שבסתמא הוא פסול הכא אינו פיגול, דכטם שאינו משתנה להכשרו דעולה אינו משתנה לפסולה דעולה, דאם יש פסול נוסף בקרבן אינו נעשה פיגול, דכחצוצאת כשר כך הרצאת פסול, ולריו"ח שבסתמא הוא כשר הכא הוי פיגול ויחייבים כרת על אכילתו. ואם שחט פסח בשאר ימות השנה כגון שהפרישו ימים הרבה לפני פסח, דבסתמא נעשה שלמים וכשר, ושחטו לשמו ושלא לשמו הרי הוא כשר, כמו בשוחטו בשתיקה ושלא לשמו, ואף שפסח שחטו לשמו בשאר ימות השנה פסול, אתי שלא לשמו ומפיק ליה מידי לשמו, אבל אם שחטו לשמו ע"מ לזרוק דמו שלא לשמו אינו כשר כיון שהשחיטה עצמה כולה לשמו. (אי נמי בא החלוק ולומר שאם שחטו בשתיקה פסול, ורק אם מתחילה שחט שלא לשמו כשר. הגרח"ק).

2. מותר זזירים שגבנו מעות עבור קרבנות נזירים ותותרו, לנזירים אחרים, ומותר נזיר שהפריש מעות לקרבנותיו ותותרו, אם החטאת קרבה לבסוף אחרי העולה והשלמים, שבאופן זה המעות הם מותר חטאת, המעות נדבה לכ"וע כדין מותר חטאת, ואם קרבו השלמים בסוף המעות הם מותר שלמים, לרב חסדא המותר שלמים כדין מותר שלמים, וכן מבואר בברייתא שנוזיר שאמר אלו לחטאתי והשאר לשאר קרבנות הנזירות, שכמביא מחציתם עולה ומחציתם שלמים, ומת, מועלים אם השתמש בכלום, ולא אם השתמש במקצתם דבזה ה"ל שנתנה מדמי השלמים שהם קדשים קלים ואין בהם מעילה, ומשמע שאם מת אין המעות נופלים לנדבה דא"כ הכל עולה ומועלים אף במקצתם. ולרבי זעירא אף אם קרבו השלמים לבסוף מותרם נדבה, וההלכה למשה מסיני שקרבנות נזיר מותרם נדבה לאמרה שבכל גוונא דהותרה נדבה כיון שדמי חטאת היו מעורבים בהם, וכן איתא בברייתא שמה שמעות

סתומים כגון שאמר מעות אלו ליוחית' נופלים לנדבה, היינו אם דמי חטאות מתות מעורבים בהם, אפילו אם הפריש את דמי החטאת מתוך המעות, ואז"כ היה אם כבר קרבה החטאת. אבל מעות מפורשים שאמר אלו לחטאי ואלו לעולתי ואלו לשלמים, בזה מותר שלמים שלמים. (ורג וב חסדא מודה להלכה זו, כדמיצני שאשה שנדרה בניזוי והפר לה בעלה והיו לה מעות סתומים יפלו לנדבה, אע"פ שדמי שלמים מעורבים בהם, אלא דס"ל שאם אין דמי חטאת מעורבים בהם לא נאמר הלכה זו.)

מותר לחמו של נזיר ,ירקב, דא"א להקריבו בפני עצמו כיון שלחם אינו קרב בפני עצמו, וא"א להקריבו לנזירות אחרת כיון שכל נזיר חייב להביא לחם ובקבלת הנזירות התחייב להביא לחם משל עצמו, (ורק במפרשי לחם עבור נזיר אחר, זה עולה לנזיר אחר).

בני השיבה סברו שגם **מותר נסכי נזיר** ,ירקבו, ואמרו להם רבי יוסי בר רבי בון שלרב חסדא יפלו לנדבה, מפני שזה קדשי קדשים וס"ל שכל קדשי קדשים מותרם לנדבה כמו חטאת, וכן מצינו ששמואל סובר שהמפריש שקלו ומת יפלו המעות לנדבה כיון שמהשקלים מביאים קדשי קדשים, וכן סובר רבי אלעזר שמותר עשירית האיפה של כה"ג שהיא קדשי קדשים דכתבי בה חטאת יפול לנדבה.

דין מותר מעות שנגבו עבור אדם מסוים-

מותר שבויים שגבו סתם עבור פדיון שבויים לשבויים אחרים, ומותר שבוי שגבו לצורך שבוי מסוים לאותו שבוי. ואין פודים שבוי אחר במקום אותו שבוי, וכן אין לקנות טלית אחרת עבור עני אחר ממה שאספו עבורה, אבל אין מוחיחם בפרנסים העושים כך.

מותר עניים להחם, מותר עני לאותו עני.

מותר המתים שגבו לצורך ארון ותכריכים למתים. ומותר המת ליושריו, ולר"מ יהא מונח עד שיבוא אליהו, ולרבי נתן בונים לו נפש (בנין או ציון) על קברו שיהיה זכר לנפשו וזה כבוד למת, ויזלפו יין על מיטתו ליהי טוב. ואם גבו מעות עבורו מת מפני שחשבו שאין לו כלל ונמצא שיש לו, הגמ' דנה אם ייתן את המעות ליושריו, או שאין כוונת הנותנים, אבל בשבילו אבל כשהיו צריכים חלק מהמעות אומדים דעתם שיהיו המעות ליושריו, דאי אפשר לצמצם. תיקלין חדתיין. והגרח"ק מבאר שהשתמשו במקצת המעות זכה המת בהכל ולכן זה הולך ליושרים, אבל כשלא הוצרך הממון כלל לא זכה בו המת.

אמירת דבר בשם אומרו וגונת הכעס

איתא במגות' שלרבי נתן מותר המת עושים לו מצבה על קברו, הגמרא מנבאת שבצדיקים הוכרת דבר בשמם זה זכרונם, ומבאת מעלת האומר דבר בשם אומרו, ומביאה שריו"ח הקפיד על שלא אמרו דבר הלכה בשמו, וכיצד ניסו לפייסו שלא יכעס.

אין עושים נפשות לצדיקים, אלא דבריהם הם זה זכרונם.

רבי אליעזר ראה מרחוק את רבי יוחנן שהיה נסמך על רבי חייה בר אבא מפני שהיה בעל בשר, או מפני שהיו גבות עיניו ארוכים ולא יכל לראות את הדרך, והחביא עצמו, והקפיד רבי יוחנן על שלא שאל בשלומו ועל שהתחבא מפניו, ואמרו לו רבי יעקב בר אידי דכתיב "ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדי", ועוד שאם אין להמנע מלעבור לפני צלם אלא יש לעבור לפניו ולמנוע עיניו, א"כ רואים שלא לעבור לפניו דאז כ"מכבד אותו.

זו: עוד הקפיד ריו"ח שלא אמר הלכה בשמו, וכדמיצני שדוד ביקש "אגורה באהלך עולמים" והיינו שיזכה שדבריו יהיו נאמרים בבתי כנסיות -ההיללותיו ותפילותיו, ובבתי מדרשות הלכותיו, שעיי"ז יהיו שפתינו ורוחות בקבר, שאור התורה היוצא מפי האומר מתקשר בהשאת נפשו, ושפתיו ורוחות מפני שזה מגיע לשורש ששנה ממנו, ו"עולמים" היינו עולם הזה ועולם הבא, והתפילה היא חיי שעה והתורה היא חיי עולם, ויש בזה הנאה כאדם ששותה קונדיטון (יין עם דבש), וי"א כאדם ששותה יין עתיק שהטעם נשאר בפיו לזמן מרובה.

אמרו לו רבי אמי ורב אסי שהיה מעשה בבית כנסת של טרסיים בנגר שיש בראשו גלוסטרא שראשו עב ורואי לכתשת שום, שנחלקו בדנינו רבי אליעזר ורבי יוסי אם יש עליו תורת כלי ומותר לטלטלו כדי לענול בו את הדלת או לא, עד שנקרע ספר תורה בחמתם, ואמר רבי יוסי בן קיסמא שהוא תמה אם לא יהיה בית הכנסת זה לבית עבודה זרה דכל הכועס כאילו עובד עבודה זרה, וכך הוה, וכוננת היתה שריו"ח לא יכעס כדי שלא יקרה מה שקרה שם. וטען ריו"ח שרבי אליעזר אינו מחבריו והמעשה הג"ל היה בחברים ולא בתלמיד.

אמר לו רבי יעקב בר אידי שהרי כתוב "כאשר צוה ד' את משה עבדו כן צויה משה את יהושע", וכמו שיהושע לא הוצרך לומר בשם משה כך רבי אליעזר לא צריך לומר בשם ריו"ח, מפני שידוע שהוא אומר דברים בשמו. אמר ריו"ח לרבי אמי ורבי אסי מדוע אינם יודעים לפייס כמו בן אידי.

האומר שמועה בשם אומרה יראה בעל שמועה כאילו עומד לנגדו. ורבי זעירא היה נזהר בכך במיוחד.

אין דור שאין בו ליצינים. ובדורו של דוד היו פריצי הדור הולכים ליד חלונותיו ואומרים דוד דוד אימתי יבנה בית המקדש, אימתי בית ד' נלך, מפני שכתוב שבית המקדש יבנה "כי ימלא ימין ושכתב עם אבותיך", והיה דוד אמר שאף שכונתם להכעיסו מ"מ "שמחתי באומרים לי בית ד' נלך", ואמר לו הקב"ה שהוא יחיה ימים שלמים, מפני שחביבה צדקה ומשפט של דוד יותר מהקרבות שיוקרבו בבית המקדש.

בשלושה פרקים

זמני תרומת הלשכה ומעשר בהמה

השקלים שניתנו ע"י כל ישראל היו מניחים אותם בלשכה מיוחדת במקדש. בג' זמנים היו מוציאים את השקלים ומניחים אותם בתוך שלשה קופות של ג' סאין. וכדלהלן. עוד יבואר דין מעשר בהמה, שאע"פ שמדאורייתא מותר לאכול בהמות ללא מעשר, הכמים תיקנו שבג' זמנים בשנה אסור לאכול בלי מעשר, מהטעם שיבואר להלן. עוד יבואר דין מעשר בהמה, שאין לעשר בהמות של שתי שנים יחד, מתי מתחלפת שנה לזו והן, ומדוע.

זמני תרומת הלשכה- היו תורמים את הלשכה (ו-נטלים מהשקלים שהיו מניחים אותם בלשכה) בג' זמנים, בפרוס (הצי מהשלושים יום קודם המועד שדורשים בהלכות המועד) הפסח, בפרוס עצרת, ובפרוס החג.

זמני מעשר בהמה-

לר"ע הזמנים הג"ל הם גרנות למעשר בהמה שקבעו הכמים שמוזנים אלו אסור לאכול עד שיעשר (אבל לפני כן מותר לאכול, דמעשר בהמה הוא מצוה בעלמא ואינו נוהן לדיד דין טבל), מפני שזה זמן לידת הבהמות המקדימות וילדות לפני פסח והמאחרות קודם עצרת ושש שילדות רק בין עצרת לחג. וי"א כדי שתהיה הבהמה מצויה לעולי רגלים לאכילה ולקרבות, שאנשים ממתנינם עם הבהמות ולא שוחטים אותם עד שמעשרים אותם בזמן הגורן, שאף שמותר לאכול קודם, ניחא ליה לאיניש דליתעביד מצוה במזמניה והדר לזיבון ולאכול. וי"א כזי שלא יבוא לידיי בל תאחר אלא יעשר סמוך לרגל ויביאם לירושלים כשעולה לרגל, דגם על מעשר בהמה עוברים בכל תאחר. (כל המשנה טבלו מלינתו לכהן עובר בכל תאחר).

ולבן עזאי הזמנים של מעשר בהמה הם בכ"ט אדר (ור"ע מודה לזמן זה, אלא שבן עזאי סובר שאדר הסמוך לניסן לעולם חסר, ואז"כ כ"ט הוא זמן קבוע, ולר"ע לפעמים הוא מלא ואז"כ הגורן יהיה בלי אדר ואינו זמן קבוע) ובא' סיון (דאי נימא שיקדימו שבועיים לפני עצרת, כיון שלא נולדו הרבה מפסח עד עצרת לא ישארו בהמות לעולי רגלים) ובכ"ט באב.

ולר"א ור"ש הזמנים הם בא' ניסן (דס"ל כרשב"ג ששואלים ודורשים ב' שבתות קודם החג) וא' סיון (כמש"ז לבן עזאי)) וכ"ט אלול (ולא בא' תשרי שהוא ר"ה למעשר בהמה לשיטתם, מפני שא"א לעשר ביו"ט כיון שצובעים את המעשר בשוט אדום ואסור לצבוע ביו"ט, ויש טעם נוסף כדי שלא יתעברו חדשים יושבים.) באשם אלו שנוולדו בגורן אחד מצטרפים להתעשר יחד עם אלו שנוולדו בגורן אחר.

ח. זמן ראש השנה למעשר בהמה לענין שאין לעשר שתי שנים יחד, לר"מ א' אלול הוא ר"ה למעשר בהמה כלומר שא' ניסן הוא ר"ה, ואולינן בתר העיבור, דעד א' אלול יולדות הישנות שנתעברו קודם ניסן. דעיבורה בר בהמה דקה הוא ה' חודשים, ומאכן ואילך יולדות החדשות. ולר"א ור"ש ר"ה למעשר בהמה הוא בא' תשרי, דאף המאחרות להתעבר שלא קיבלו זכר עד ניסן כננסים עם המוקדמות להתעשר, דכתיב "לבשו כרים (ענתבה) וצנצנים (-המוקדימות) ועמקים יטעפו בר (המאחרות שמתעברות בזמן שהזריעה צומחת וניכרת יפה והיינו בניסן) יתורעוּ אף ישירוו". ולבן עזאי כיון שיש בזה מחלוקת, אלו שנוולדו באלול מתעשרים בפני עצמם מפני שהם ישנים כלפי אלו הגולדים באב וחדשים כלפי אלו שנוולדו בתשרי. (ואלו שנוולדו בט"ו אב ובה' אלול וה' תשרי אין מתעשרים יחד, אבל ה' תשרי וה' אב שלאחריו מתעשרים יחד והיו הגרנות שבינתיים מצריכים מעשר נפרד), ולא הכריע רבי עזאי בזה, מפני שכבר נחלקו בו אבות העולם והיינו רבי ישמעאל ורבי עקיבא, ובן עזאי היה חבר ותלמיד של ר"ע, (ולכן אמר אלו אומרים כך ואלו אומרים כן ולא אמר רבי אומר כך, וכן מצנין שאמר בן עזאי לר"ע על החלוקים אנו מצטערים שבאָת לחלוק עלינו את השוים).

לרבי יוסה הזמן הקובע לחיוב מעשר בהמה אינו דומה לחנטה של פירות שהוא הזמן הקובע למעשר שלהם (שאותם שחנטו קודם ט"ו שבשט מתעשרים כמו השנה שעברה), דא"כ נלך לפי זמן העיבור בהמה שזה דומה לחנטה באילן, ולא להבאת שליש שזה הזמן הקובע למעשר של תבואה וזיתים, דא"כ רק אלו שנוולדו עד כ"ב אלול שעד ר"ה יעברו ח' ימים כולל חיים שנוולדו והיו ראויים להקרבה, דהוי כשליש בתבואה וזיתים, יתעשר עם זה אותה שנה, אבל אלו שנוולדו אחרי כ"ב אלול ואינם להקרבה עד ר"ה (דכתיב "ומיום השמיני והאלה תתנו ליי") יתעשרו עם של שנה הבאה. ולרבי שמאי הזמן הקובע למעשר בהמה הוא כהבאת שליש, ומ"מ אלו שנוולדו אחרי כ"ב אלול מתעשרים עם של אותה שנה משום דס"ל כר"ש שבהמה מחוסרת זמן- שעדיין אינה בת ח' ימים ואינה ראויה להקרבה, ראויה למעשר בהמה. ולרבי מנא כמו שלרבנן אלו שנוולדו אחרי כ"ב אלול ממתין לשנה הבאה ומעשרם עם של שנה שעברה, רק לבן עזאי שאלו שנוולדו אחרי כ"ב אלול ממתין לשנה הבאה ומעשרם עם אלו שנוולדו באולו. ואמרו רבי חייא דא"כ גם בכור שאינו נאכל אלא בתוך שנתו דכתיב "לפני ד' תאכלנו שנה בשנה" הולכים בו לפי זמן הלידה, דכתיב "כל הבכור אשר יולד וכו' הזכר תקדישו", הא כיצד הרי קדשתו מרחם וא"צ להקדישו, משעת לידתו אתה מונה לו שנה.

המשך דיני תרומת הלשכה- היו תורמים את הלשכה בג' קופות של ג' סאין כל אחת, שהם ט' סאין וביחד זה כ"ז סאין, ובא

ללמד שצריך לגמור את כל המעות הללו על קרבנות, ולפני שגמרו אינם רשאים לשקול או להחזיר לשניים לרי"ג. ולומדים סתום מן המפורש מהו שיעור קופה בהא דאיתא בשבת שמותר לפנות אפילו ארבע וחמש קופות, והיינו ששיעור כל קופה הוא ג' סאין, ובהו לא חוששים משום טירחא בשבת.

ח: שיעור הוצאה בשבת ביין ומים ושיעור רביעית- עוד מצינו שלומדים סתום מן המפורש בהא דאיתא בשבת ששיעור הוצאת יין לחיבי לרבי יהודה הוא כדי מזיגת הכוס שנותנים ממנו לכוס כדי לתת עליו ג' חלקים מים על חלק אחד יין, ושיעור כוס מפורש לגבי ד' כוסות ששותים בליל הפסח שהוא רביעית יין איטלקי, והיינו טיטרטון ורביעי. וכן שיעור יין מזוג לרבי יהודה הוא כדי מזיגת הכוס דבפחת מרביעית לא חשיב שתיה, ומים שיעורם כדי לשוף בהם את הקילור רטיה עם סמנים לרפואה, שדרך לשופה במים, ולת"ק שיעור יין ויין מזוג ומים הוא כדי גמיע. ומידת הלוג היא כמידת תמונתא עתיקא שמוודדים בה את המורים בציפורי, ובבית רבי ינאי היו מוודדים בה דבש, ורביעית היינו חצי מהמידה הישנה של שמינית שבטבריה, ואף שמידה זו היתה נהוגה בזמן הגמ' קרו לה ישנה, מפני שהגדילו את המידה וחזרו והקטינו אותה, וי"א שלא הקטינו אותה למידה המקורית. עוד מבואר בגמ' (ט.) ששיעור רביעית הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות בגובה אצבע ומחצה ושליש אצבע.

ושיעור הוצאה ביין יבש (קרוש) לרבי נתן הוא כזית, והיינו כר"ש ששיעור הוצאה בכל המשקים הוא ברביעית, ורביעית שנקרשה יש בה כזית. וכן דם נבילה מטמא רק ברביעית או יותר כיון שזה יכול לקרוש לעומדו על כזית שזה שיעור נבילה לטמא אותה, (ולב"ש דם נבילה אינו מטמא, ודס"ל דלא חשיב כבשר), והא דאיתא בעדויות שדם נבילה טהור, היינו שאינו מכשיר לקבלת טומאה כיון שאין לו דין משקה, (והא דאיתא במכשיריין שרק דם השרץ דינו כבשרו ומטמא ואינו מכשיר, היינו שרק שרץ שיעור הטומאה בדם שוה לשיעור הטומאה בבשר שזה בכעדה, משא"כ דם נבילה שמטמא ברביעית ולא כזית כמו בבשר), וי"א שרביעית דם של נבילה אינו מטמא כדאיתא בבבלי שעולי רגלים היו הולכים עד ארכובותיהם דם הנבילות ולא אמרו להם דבר. (ורב ביבי דפנה שלא בדרך כבוד את רבי יצחק ששאלו אם יותר מרביעית טמא, וא"כ היתה דעתו מיושבת עליו, מפני שהיה קונה לחם מן הפלטור, וכתבי "והווי חייך תלויים לך מנגד" זה הקונה חטים לשנה ואין לו קרקע ואינו יודע ממה יקנה שנה הבאה ואם יהיו חטים, "ופחדת לילה ויומם" זה הקונה מהסדקי המוכר תבואה מעט מעט, ומפחד שלא ישאר בשבילו או שיקפיעו את השערים ולא יהיה לו לאכול בזמן שהוא רגיל לאכול בבוקר ובערב, "ולא תאמין בחיירך" זה הקונה מהפלטור ולא אפויה לפעמים אין לו פת כשהוא רוצה לאכול).

דיני ד' כוסות

אפשר לשתות את הד' כוסות בכרך אחד (וא"צ שיהיה הפסק ניכר ביניהם, אע"פ שתקונים כנגד ד' גאולות. ת"ח. והגרח"ק כתב שאפשר לשתותם בבת אחת וא"צ לשתותם על הסדר השנוי במשנה שכוס שני אומר עליו את ההגדה שלישי מבקר עליו על מזונו ורביעי גומר עליו את ההלל), כדאמר רבי יוסי שאם שעה הלל בבית הכנסת יצא וא"צ לומר הלל בביתו, ונמצא שאינו מפסיק בביתו בין כוס ג' לכוס ד'.

אם שתה את הכוסות בהפסקות יצא, מפני שלא אמרו לשתותם כדי שישתכר, שהשבועה מהיין אינה כמו באוכל שזה ממולו הכרס, אלא השבועה היא ע"י ששותה בלגימות גסות ורורן מלא, ומטוס חיובו מצוה צריך לנמוע כוס של ברכה בדרך שלישיעה, ובד' כוסות לא רצו הכמים שישתכר, שהרי משטעף זה אסור לשתות בין כוס שלישי לרביעי.

יוצאים ידי חובת ד' כוסות ביין של שביעית אף שכשהגיע זמן הביעור אסור להנות ממנו וצריך להפקידו, דמוצות לא להנות ניתנו, וז' כוסות הם מצוה כדמיצני שעני חייב למכור כסותו בשביל ד' כוסות, וכן לנשים החמירו בו כמו בעיקריה מצוה. והגרח"ק מבאר בשם החוזה"א שבזמן הביעור מותר לשייר לעצמו רק מזון ג' סעודות, וזמן הביעור ביין הוא ערב פסח, ושיעור ג' סעודות יין הוא ג' רביעיות, והגדון בגמ' הוא אם מותר לשייר ד' רביעיות כיון שחובת היים לשתות ד' כוסות.

וכן יוצאים ביין קונדיטון (יין-שמערים בו דבש ופלפלין) כיון שקונדיטון דינו כיוין לכל דבר.

וכן יוצאים ידי חובה בין ביין חי בין ביין מזוג אע"פ שלחד מ"ד תיקנו ד' כוסות כנגד ד' כוסות של פרעה, דכתיב "ואקח את הענבים ואשחט אותם אל כוס פרעה" ושם זה לא היה מזוג, ובלבד שיהיה בהם טעם ומראה יין דלפעמים יין חי אין בו טעם יין, ולפעמים יין מזוג אין בו מראה יין. ומצוה לצאת ביין אדום דכתיב "אל תרא יין כי יתאדם".

רבי יונה אמר שיוצאים ידי חובה ביין מבושל, שאף דאיתא בב"ב שאין אומרים לקדוש היום אלא על י"ג הראוי לנסך ע"ג המנחה, ומבושל אינו ראוי לכך, מ"מ מבושל כשר לקידוש, דמבושל הוא משובח יותר משאינו מבושל, ורק בנסכים צריך דבר שלא השתנה מביאיו ממו כבש. וי"מ שהנדון הוא מפני שהמבושל חזק יותר, ורבי יונה סבר שיש יותר טוב לקדושו. ת"ח. והגרח"ק כתב שיון מבושל אינו חריף וכי. ורבי יונה לטעמייה שהיה חש בראשו אחרי שתית הד' כוסות עד החג, ופעם אחת ראתה אשה את רבי יונה שפניו מאירים, ואמרה לו שיש בו אחד מג' דברים, או שהוא שותה יין ויין ישמח לבב נפש, או שהוא מגדל חזירים שיש בזה ריח גדול, או שהוא מלאה בריבית וממונו מתרבה ביום ובלילה, ואמר רבי יונה שתיפח רוחה, שאין בו אחד מאותם ג' דברים שמלבד שלא היה שותה יין משום שכרות היין היה מוקף לו, ורביית וחזירים אסורים ישראל, אלא שתלמודו מצויו לו וכתבי "חכמתא אדם תאיר פניו" כנגד ג' הגיל, שהתורה נמשלה ליק,

ומשומת לב האדם, ומרווחת דעתו ע"י שנעשה כמעין המתגבר ע"י חידוש התורה ומסויף לקח ומתענג על ד' בעונת התורה. וכשראו תלמידי רבי יוחנן את רבי אבהו שפניו מאירות אמרו לרבי יוחנן שרבי אבהו מצא בטמון, ושאלו רבי יוחנן איזה חידוש בתורה שמע, ואמר לו רבי אבהו ששמע תוספתא ישנה שאינה ידועה, וקרא עליו רבי יוחנן "חכמת אדם תאיר פניו".

המשך דיני תרומת הלשכה

היה כתוב על הקופות אלף בית גימל, לומר שיסתפק מהם לפי הסדר. ולרבי ישמעאל היה כתוב עליהם ביונית אלפא ביתא גמלא, מפני שהיו גימלים ביונית.

ט. **כניסת התורם באופן שלא יחשדוהו**- אין התורם נכנס באופן שיחשדוהו שהוא מחביא מעות, כגון בפרגוד פתות ארוך וכפול, או במנעל או בסנדל או בתפילין או בקמיע, שזאו יעני ואמרו מעון הלשכה שלקח ממנה העני, או שמא יעשיר ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר, ואדם צריך לצאת ידי חובת הבריות כשם שהיו צריך לצאת ידי חובת המנוקם, דכתיב תורה "והייתם נקיים מד' ומישראל", וכתיב בנביאים שאמרו בני גד וראובן כשחשדום שהם בנים מבזה למורד בד' "אל אלוקים ד' וכו' וישראל הוא ידע", ומבואר שגם ישראל צריכים לידע. וכתיב בכתובים "ומצא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם", והפסוק הראשון הוא המבורר שבכולם.(ח). עוד איתא בגמ' שאדם קוּוֹץ (בעל שיער) לא יתרום מפני החשד, והגזברים היו מפספסין בקליקין (לת"ח המנה שהיו מפרידים את הנימין של בגדי צמר כדי שלא יחשדוהו שהחביא בתוכם. ולגרוח"ק הכונה שהיו משפשים שיער זקנו במקום שהוא דבוק כדי שלא יוכל להכניס שלם מעות), והיו **מדברים** איתו משעה שהוא נכנס עד שעה שהוא יוצא כדי שלא יחביא בפיו, ולא אמרו שימלא פיו מים, מפני שהוא צריך לברך על הפרשת התרומה, וכשי מים בפיו אינו יכול לברך.

מנהג בית רבן גמליאל בנתינת מחצית השקל- של בית רבן גמליאל היה נכנס ללשכה בשעת תרומת הלשכה ושקלו בין אצבעותיו, וזורקו לפני התורם, והתורם היה מכניסו לתוך הקופה. ואף שכמו שהתורם מערימת תבואה על חרתה נפטרה הערימה השניה, עשו כך משום שהיה לה נחת רוח (דריזות למצוה) שיקריבו תחילה משקליהם ממש, ולא ישארו שקליהם לשיירים.

אין התורם תורם עד שאומר להם אתרום בלשון אלה, והם אומרים לו תרום תרום תרום, ג' פעמים- דדרך חכמים.

אחרי התרומה הראשונה מהלשכה היה **מחפה בקטבלאות** (לת"ח היה מחפה את הנשאר בלשכה, ובנביאים אח"כ היו מניחין על הקטבלאות, ומה שחתה הקטבלאות היה נעשה שיירים. ולגרוח"ק היה מחפה את הקופה שתרם אליה, שמא יתרום ממנה במקום המושפוטות בלשכה), וכן אחרי תרומת השניה היה מחפה בקטבלאות, שמא ישכח ויתרום ממה שכבר תרם, אבל את השלישית לא היה מחפה (לת"ח מפני שהיה לוקח ממנה עד שמונה וכדלהלן, ולגרוח"ק מפני שכבר אינו תורם עוד). ואם נשמטו הקטבלאות נעשו כל המעות שייירים ואין מקריבים מהם קרבנות, ומי"א לא יערבם בשל שנה שעברה.

לשם מי היה תורם- תרם את הראשונה בזמן הראשון של תרומת הלשכה לשם ארץ ישראל שהיו מביאים בתחלה ולשם כל ישראל שיעלו הקרבנות הקרבים מהם לשל ישראל, שהרי תורמין גם על העתיד לגבות, שניה לשם כרכים המוקפים על שהיו מביאים אח"כ ולשם כל ישראל, שלישית לשם בבל ומדי ומדינות הרחוקות שהיו מקריבם רק אח"כ ולשם כל ישראל. והשלישית היתה עשירה מכולם, שהיו בה בגדים ודרכונות של זהב כמבואר בריש פרק שני שהיו מצרפים שקלים לדרכונות מפני משוי הדרך.

ט: **סדר הנטילה מן הקופות**- היו נוטלים מן השניה שבג' הקופות אע"פ שנשאר בראשונה, ונוטלים מן השלישית אע"פ שנשאר בשניה, מפני שצריך לקחת מכל הקופות, ואסמכוה אקרא דכתיב "והעמדנו עלינו לתת שלישית השקל", וכשנגמרה השלישית היו חוזרים לשניה, אבל קודם לא היו חוזרים, כדי שלא יטעו לקחת מהראשונה עד שתיגמר, וכשנגמרה השניה היו חוזרים לראשונה, ואם נגמרו שלשתם, לת"ת היה חוזר ושוקל שקלים מכל ישראל, ולא היה לוקח משיירים, ולר"מ היה לוקח מהשיירים, דס"ל מועלים בשיירים כמו בשקלים שמא יצטרכו להם לבסוף לקרבנות, ואם לא היו מצריכים לקרבנות היו לוקחים מהם לחומת העיר וכו'.

דרך השגת דרגות השלימות

זריזות (הפך העצלות) **מביאה לידי נקיות** הן מן הבריות ומנ"ל, שכשרואים את זריזותו בשלימות לא יחשדוהו, והן בידי שמים שכשהוא זריז במצוה המצוה מוזרזות ומולבנת מזובי' מות, ואם חטא מיד עשה תשובה ונמצא נקי מחטא.

נקיות מביאה לידי טהרה שעי' גשופו נקי מנח חציצה נעשה טהור ע"י טבילה, וכן ע"י מצי' מותבא טהור בא לטהרה הנשמה, שאינה טהורה אלא בכלי נקי. (טהור היינו צח מלובן ועדיף מנקי. הגרוח"ק). טהרה **מביאה לידי קדושה** כאכילת קדשים וחולין שנעשו על טהרת הקודש ויכול להכנס לעזרה, או נמי כיון שהוא מקפיד על טבילה לקריו נמצא פורש מן העריות. **קדושה** שהולך ומתקש כקדושים העומדים לפני ד' תמיד, מבין גדלות ד' רוב ונוראותיו **מביאה לידי ענוה** שנעשה שפל ונבזה בעיניו על שאינו יכול לעבוד את ד' כראוי לגדולת ד', וכן ע"י פרישתו מנשים שחנניו בא לידי ענוה. **ענוה מביאה לידי ריאות**, ואם ח"ו שכלל שאנו עניו מתרומם כבוד שמים בעיניו ויוודע כמה חטא פגם, ואם ח"ו

נכשל באיזה חטא הוא ירא מהחטא וחסאותו לנגוד תמיד. יראת חטא **מביאה לידי חסידות** והיינו דרגה עילאה לפנים משורת הדין, ולעשות גדרים שלא להכשל, וזה מביא ארזי לדי החכמה, ועיקר החסידות שלא יתבייש מבני אדם במלי דשמיא. **חסידות מביאה לידי רוח הקודש** שכשעולה במדרגה עליונה לעשות מה שמוטל עליו ומה שביכולתו להשיג, ד' עוזרו על השאר ומערה עליו רוח ממרום וזוכה לרוח הקודש, ורוח הקודש מגיעה מנח השמחה. **רוח הקודש מביאה לידי תחית המתים** שע"י הזיווך והקדושה והטהרה מנעה ד' רוח ממרום על רוחות המתים ומחיה אותם. תחית המתים **מביאה לידי אליהו זכור לטוב** שיבוא לפני ימי הדין הגדול להשיב לב אבות על בנים וכו'. הגמ' **מביאה פסוקים לכללים אלו**.

כל הקובע **מגוריו בארץ ישראל** שהוא מוקף תמיד בקדושת הארץ ועי"ז זוכה לעוה"ב ומוחלים לו עונותיו, זה תיקון שלימות הגוף כנגד יסוד העפר, ומדובר בלשון **הקודש** שיש בו פנימיות קדושה וזה מתקן את הרוח שמוננה בא הדיבור, ואוכל פירותיו בטהרה שזה מתקן את הנפש הצומחת, וקורא **קריאת שמע בבוקר ובערב** שזה מתקן את הנשמה שהיא מאתון (אותיות) דאורייתא. וכל הקורא ק"ש שחרית וערבית וכו', ועוד שבק"ש מוסר ומייחד נשמתו ומתקנה בקבלת עול מלכות שמים. ונמצא שתיקן ד' חלקי האדם גוף נפש רוח ונשמה, כנגד דומם צומח חי מרבה, ואם מים רוח ועפר, י‏הא **מבושר שהוא בן עולם הבא** כיון שתיקן את שלימותו.

התרומה

מה היו עושים בשקלים

לאחר שנתבאר דיני תרומת מחצית השקל שבכל שנה, מבאת הגמרא מה היו עושים בשקלים אלו, ויבואר להלן שהיו בזה ד' או ה' דינים שונים: א' תרומת הלשכה- השקלים שנתרמו מהלשכה לקופות, שזה היה מיועד לקרבנות ציבור, ב' שייירי הלשכה- מעות שנשארו בלשכה אחרי תרומת הלשכה. ג' מותר שייירי הלשכה- המעות שנשארו בשיירי הלשכה לאחר שעשו בהם את הדברים הנעשים משיירי הלשכה. ד' מותר התרומה- כסף שנשארו בקופות בא' ניסן של שנה הבאה. ה' מותר הפירות- י"א שהיו קונים יין קמח ושמן במותר שייירי הלשכה, והרווח נקרא מותר הפירות. (ולזה ס: - י"א). יבואר מהו חיו עושים במעות אלו, ואבא זה יבואר האם מותר לקנות קרבן ציבור וכדומה מנדבה של יחיד, או שחוששים שלא ימסרם לציבור יפה, ועוד מדיני עומר ושתי הלחם (.)

היו קונים מהתרומה של הלשכה תמידים ומוספים ונסכיהם כיומר שתי הלחם לחם הפנים וכל קרבנות ציבור.

האם קרבן יחיד יכול להעשות קרבן ציבור-

י. לחכמים שומרי הספיקים (תבואה שגדלה מאיליה מגרעינים שפלו בזמן הקציר) **בשביעית** שהוצרכו לשמור שבמהה לא תאכלם, כדי שיהיה תבואה לעומר ושתי הלחם שאינם באים אלא מארץ ישראל ומן החדש, **היו נוטלים שכרם מתרומת הלשכה**, ועי"ז נעשה כאילו זה נקנה מתרומת הלשכה, ולרבי יוסי הרוצה מתנדב לשמור בחינם ואף שקנה אותם מן הפקקי, ס"ל שקרבן יחיד מנתנה לשל ציבור, אמרו לו חכמים אף אתה מודה שאינם באים אלא משל ציבור, וס"ל שקרבן יחיד אינו משתנה לשל ציבור. (דחיישין) שמא לא ימסרם לציבור יפה, דחן לו שיקרבו משלו, ואף אדייתא לעיל שהכהנים יכולים לתת שקלים אם למי"ד שאינם חייבים ולא חוששים לכך, שאני התם שכולם היו מביאים שקלים. הגרוח"ק).

שיטת רב אילא שהמהלוקת היא רק בגופו של קרבן, אבל מכשיירי קרבן כול"ל משתנים משל יחיד לשל ציבור, ולכן אותם משפחות כהונה שהביאו עצים לקרבנות בשעה שעלו ישראל מן הגולה בבית שני, התנו נביאים שביניהם שלא יקריבו קרבנות אלא מעצים שיביאו אותם משפחות בתשע זמנים המיוחדים להם, (והם אין מקריבים קרבן באותו יום, ונוהגים בו יו"ט ואסורים בהפסד ותענית), אף אם הלשכה מלאה עצים של ציבור. וכן הואי טעמא אשה שעשתה כנותנ לבנה כהן כשרה, ובלבד שתמסרנה לציבור, וקמ"ל שאין חוששים שמא לא תמסרם לציבור יפה.

ושיטת רב אחא שאף מכשיירי קרבן אינם משתנים משל יחיד לשל ציבור, ומה שמצינו בעצים ובכתנות זה רק לפי רבי יוסי, ומה שהביאו עצים כשעלו מן הגולה, שאני שעת הדחק שלא החמירו בו, אבל בשאר השנים לא היו מתנדבים לרבנן.

ובברייתא מבואר רב אחא, דאיתא התם שרלבי יוסי היו נוהגים יו"ט בימי הבאת העצים רק בזמן שיש קרבנות ולא נהגו יו"ט כלל לזכר אותו דבר, ולרבנן היו נוהגים גם בזמן שלא היו קרבנות לזכר אותה שנה שהתנדבו. עוד מוכח כדברי רב אחא מדאיתא בברייתא שגם לאחר החורבן היה נוהג יו"ט בימים אלו, וכשחל תשעה באב בשבת ונדחתה התענית למוצאי שבת, בני סנאה בן בנימין שי"ט שלהם היה ב"י אב היו מתעניתו ולא משלמים. ולגירסת הגר"א הראיה הראשונה היא שגם לרבנן רדפי יוסי היה קרבן עצים ממש בשאר השנים, והראיה השניה היא שגם אחרי החורבן היה נוהג יו"ט.

דרך התשלום לקוצרי העומר וכדומה- יש ליטול מעות מן השולחני ולתתם לקוצרים ולשומרים לפני הקרבת העומר, ואחרי קצירת העומר להביא מעות מתרומת הלשכה ולחללם על העומר ולתתם לשולחני, (ד"א' להוציא הקדש לחולין להדיא. ת"ח. והגרוח"ק מבאר שכיון שאין הקדש מתחלל על המלאכה, אם נתון להם מעות מתרומת הלשכה נשארים המעות הקדש). וי"א שיתן מעות מתחילה, דמשעה ראשונה הם דמי העומר, ולא יעשה כניל מפני שהנקיות הפסולת מהעומר והשיירים הולכים לאכבוד. ת"ח. והגרוח"ק מבאר מפני שתקומה פחות משכר האומנים. וכן נחלקו ג'ה. תנתינ המעות להשולחני ולסתתמים, אם נוטלים

מתחילה מעות מהשולחני ורק כשניתנו האבנים ע"ג הדימס **מביאים מעות מתרומת הלשכה** ובונים ואח"כ מקדישים, דלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ויש לחוש שישענו הפועלים על האבנים ומנצאו פסוקים בהם, או שאפדת שלת מתרומת הלשכה מתחילה.

מתיכן מביאים מנחות ועומר ושתי הלחם- כל הקרבנות אפשר להביאם מא"י או חו"ל, מהישן או מהחדש, חוץ מעומר ושתי הלחם שאינם באים אלא מן החדש ומן הארץ, והיינו לרבי ישמעאל שאמור שהעומר לא בא מסוריא שהיא מקצת ארץ ישראל, וכ"ש מחו"ל ממש. ומאן דפליג ס"ל שעומר בא אפילו מחו"ל. וכן מבואר במסכת כלים שא"י מקודשת מכל הארצות שרק ממנה מביאים עומר וביכורים ושתי הלחם. ומטעם זה סובר רבי ישמעאל דהא דכתיב "בחריש ובקציר תבשות" ממועט קציר העומר שהוא מצוה, ומותר לקצור בשביעית לצורך העומר, דאילו לצורך הדיט מותר רק בשינוי ומעט מעט, ובחכרת שאסור להביא מסוריא, ולתי"כ לא הפסוק לאסור קצייה במבוצאי שביעית. והגמ' רוצה לומר שמה ששומרי ספיחים בשביעית נוטלים שכרם מתרומת הלשכה זה לרבי ישמעאל שאין העומר בא מסוריא, ולכן הוצרכו לשמור בשביעית, ודעת רבי יוסה שדין זה הוא לכ"ע, מפני שאם לא מצאו בסוריא היו מביאים מארץ ישראל והוצרכו לשמור בא"י שמא לא ימצאו בסוריא.

מותר **לזרוע בשביעית לצורך העומר**, ואף שהשיריים אינם נאכלים מפני שהענבד בשביעית אסור באכילה ומותר רק לגבוה, וס"ל לרבי יהושע שאם אין שיריים אין קומץ, מי"מ העומר כשר, כדמצינו שחמשה דברים באים בטומאה ואינם נאכלים בטומאה והעומר אחד מהם, ומבואר שאף שאין שיריים נאכלים כשר. (ורבי יהושע מדבר רק בקרבן יחיד. ואף שלדעת ר"ת גם המשומר אסור באכילה בשביעית, הכא לא היו מונעים בני אדם מלקחת, אלא היו מודיעים להם שזה מיועד לעומר, והן פורשים מאלהם. הגרוח"ק).

י: מה היו עושים בשקלים -המשך-

זברים נוספים שהיו עושים מתרומת הלשכה- פרה אדומה ושעיר המשתלח ולשון של זהורית של שני תולעת שמשליכים אל תוך שריפת הפרה, והי"א עץ ארוז ואזוב, **באים מתרומת הלשכה**, שאף שהפרה אינה נשחטת בעזרה, חטאת קרייה רחמנא. ושעיר המשתלח מפני שהיו צריכים לקנות ב' שעירים ולא היה ידוע על איזה מהם יעלה הגורל לז'.

שיירי הלשכה- **כבש פרה** שהיו עושים גשר מחר הבית להר המשחה כיפין ע"ג כיפין וכיפה שיש שם פוחת טפה, מפני קרב התהום, שמא יש שם טומאה רצוצה שבוקעת ועולה ויטמאו הכהנים, וכבש שעיר המשתלח שהיו עושים מפני הבבלים שהיו תולשים משעיר המשתלח ואומרים לו טול וצא שלא תשטה עיונותינו, ולשון שבין קרני שעיר המשתלח לידע אם הלבין ותכפור עונותיהם של ישראל, שאלו אינם צורך קרבן, ואמת המים העוברת בעזרה אם היא צריכה תיקון, וחומות העיר ומגדולותיה וכל צרכי העיר לחפור בורות שיחיו ומערות ולתקן את הרחובות, **באים משיירי הלשכה**, ולאבא שאלו הכהנים הגדולים היו בונים את כבש הפרה משל עצמם.

משקל לשונות שעיר ומצורע ופרה- לרבי יונתן לשון שעיר שוקל סלע מפני שצריך להלקו ולקשור חצי בסלע וחצי בין קרניו, ושל מצורע שא"צ חלוקה שקל, ושל פרה שתי סלעים בדבעין קצת כובד, דכתיב "והשליך אן תוך שריפת הפרה". ולר"ב שן חלפתא של פרה שתי סלעים וחצי, ויש שאומרים שיעור זה בלשון אחר והיינו י' זוז וכיון שהסלע הוא ד' זוז, נמצא שב' סלעים ומחצה זה עשרת זוזים.

מותר שיירי הלשכה- לרבי ישמעאל לרבי קונים ממותר שיירי הלשכה שנשאר אחרי שעשו זכרי העיר ינות שמינים וסלתות, ומוכרים לני שצריך יין לנסכים ושמן למנחות, והרווח להקדש. ולר"ע אין משתכרים לא בשל הקדש ולא בשל עניים אף אם אין כאן עניים, שמא יהיה הפסד, אלא יהיו מונחים עד שיבואו עניים.

מותר הפירות- (י"מ דהיינו הרווח ממותר שיירי הלשכה, וי"מ הסאה הרביעית שהיתה אם הגזבר קיבל עליו לספק ג' סאים בסלע, והמחזיר ירד לז' סאין לסלע. י"א.) היה הולך לקיץ המזבח. ולר"ע ורבי חנניה סגן הכהנים אין משתכרים לא בשל הקדש ולא בשל עניים, אא"כ (י"א.) הסכים שההפסד יהיה עליו והרווח יהיה להקדש, ואף שבדחיות זה אסור משום ריבית, אין ריבית להקדש, וכן הדין במי שרוצה להשתכר בנסכי יומים שצריך שיהיה ההפסד עליו ויחלקו ברווח אבל ריבית ממש אסור, ואפי"ם שביחוימם גדולים זה אסור, זה אינו ריבית ממש, אלא זו באב ריבית רבנן, וביחוימם לא גזרו כדי שלא יכלו מעותיהם פרוטה אחר פרוטה. ולמ"ד שמותר פירות זה הסאה הרביעית, סוברים ר"ע ורבי חנניה שרווח זה הולך לכלי שרת.

מותר התרומה -מה שנשאר בקופות בא' ניסן שהיו מביאים תרומה חדשה, היו עושים בה ריקועי זהב צפוי לרצפה ולכתלים לבית קדשי הקדשים, ולרבי ישמעאל לרבי חנניה סגן הכהנים זה הולך לכלי שרת, ולר"ע זה הולך לקיץ המזבח מפני שהופרשה לצורך הקרבנות, שכשהמזבח בטל מנדירים ונדבות וגמרו להביא חובות היום, מביאים עולות כדרך בני אדם להביא מיני מתקנים אחרי גמר סעודתם.

מותר נסכים (י"מ סאה ארבעית, וי"מ בירוצין שההקדש קונה עם גודש מוכר בלי גודש. י"א.) לר"ע זה הולך לכלי שרת, ולרבי חנניה סגן הכהנים זה הולך לקיץ המזבח מפני שהנסכים לילל והועלה לליל. ואף בירוצי יחיד הולכים לכלי שרת (י"א.) למרות שאין כלי שרת באים משל יחיד, היכא שהיחיד מוסר את זה לציבור יפה. ובירוצי יבש מבואר דינם במנחות, שנסכים שקדשו בכלי ונמצא הזבח

פסול, אם יש שם זבח אחר יקרבו עמו, ואם לאו והם לנו יפסלו בלינה, אם לאו ימכרו לקנין המזבח כדי שלא יפסלו בלינה. ואילו בירוצי לא הם קודש, או משום שהכלים למשחשו ומכניסו ומבחוץ מאי"כ לוי הניב, או משום שבלא נשפר ממה שנכנס לתוך הכלי משא"כ יבש. וזמ"מ בירוצי חל נפדים לכלי שרת אע"פ שהם קדושים קדושת הגוף, דכל המוקדש על דעת בי"ד הוא מקדש, ותנאי בי"ד שיהיו נפדים לכלי שרת.

מי עוד היה מקבל שכרו מתרומת הלשכה- תלמידי חכמים המלמדים להם, הם הכהנים הלכות שחיטה קבלה וזריקה נוטלים שכרם מתרומות הלשכה. ור"א אף במקרי מומי קדשים דאסור ליטול שכר עבור כל בהמה, הדנטול שכר לראות בכורות אין שוחטים על פיו, אבל מותר לתת לו שכר על הכל יחד, דאין לו תועלת אם תהיה תמימה או בעלת מום. ור"א אף מגיהה ספר העזרה, ור"א אף שני ידוינים שהיו דנים בירושלים דיני גזילות.

נשים האורגות בפרוכת (כגון מה שעשו בבית שני במקום בנין בין הקודש לקודש הקדשים, שכיון שעשו את הבניין גבוה, אם היו עושים בנין עעובי כמו הנוהגה זה לא היה מוחיץ, ולא יכלו להרחיבו מפני שממנטיס בגדל ההיכל וקודשי הקדשים, ולכן עשו ב' פרוכות וביניהם אמה), לשמואל היו נוטלות שכרן מתרומת הלשכה, דהוי קרבן (משום שזה מעכב את הקרבן. הגר"ח.ק. והת"ח גורס ככלים, דיותר מסתבר לדמותם לכלים), ולרב חונה מתרומת בדק הבית, דהוי כבנין, כיון שהיו עושים אותם במקום בנין.

הקטורת באה מתרומת הלשכה.

מזבח הזהב וכל הכלי שרת באים ממותר נסכים. מדמזב הזהב יכול להטטל ולכן דינו ככלי, משא"כ מזבח העולה שהוא בנין.

מזבח העולה וההיכל והעזרות לרבי יהודה דגדגות הם באים משירי הלשכה, ומה שבנו חוץ לעזרות כגון חומות העיר ומגדלותיה בא מלשכת בדק הבית. הגמ' שואלת מהא דתני שמועלים באבני המזבח ובהיכל ובעזרות, והגמ' מתרצת שזה לר"מ דס"ל שמועלין בשיריים, ורבי חייא דוחא שדעת ר"מ שמועלים בשיריים זה רק בתוך אותה שנה שמה יצטרכו להביא מהם קרבנות, ובזמן זה לא היו מוציאים משירי הלשכה לדרבים אחרים משא יצטרכו להם לקרבנות.

מה מעכב את הקרבן- לר"מ ששולחן הגמורה והמנורה והמזבחות והפרוכת נכתבים את הקרבנות באים אדם במקומם ואינם שלימים אסור להקריב, ולחכמים בעבודות שבוחין רק הכיור והכח עמכים. והגר"א גורס שרק כרכוב וקרן מעכבים, וכרכוב י"א שזה הסובב, ור"א שזה הכיור. לר"א ורבי יוסי בר חנינא כל מה שכתוב בו לשון "נכח"-מנורה מעכב, אבל אם כתוב בו לשון "צלע"- שלחן אינו מעכב, ולרבי יונתן גם מה שכתוב בו לשון "צלע" מעכב", ולרבי שמואל בר נחמן גם נאמר בו לשון "שימה" אוזן ומנחתו ופרוכת ושאר דברים מעכב, ובאיינו בעבודות שבפנים.

י"א, למה בנו כבש חדש לכל פרה- לרבי חנינא גאווה גדולה היתה בבני כהנים גדולים שהיו מוציאים יותר משישים ככרות זהב לצורך בנית כבש הפרה כדי להראות עושרם, והיו סותרים את הכבש שבנה הכהן הגדול הקודם. ורבי עולא מוכיח שאינו דרך גאווה ממה ששמעון הנדיק עשה שתי פרות, ועשה לכל אחת כבש נפרד, והטעם הוא שזה מעלה וסלסול (-כבוד וחיובו מצוה) בפרה.

היו יזיזן וכתלים יוצאין מצדי כבש הפרה, כדי שלא יציצו הכהנים המולכים את הפה ריטיטואו.

מותר הקטורת

בכל שנה היו קונים מתרומת הלשכה סס"ח מניס של קטורת, סס"ה מניס כמניין ימות החמה, מנה לכל יום שהיו מקטירים חציו בבוקר וחציו בין בערבים, וג' מניס שמהם מכניס כהן גדול מילא ופניו ביום הכיפורים לקודש הקדשים. וכיון ששנה רגילה היא שני' ימים, היה נשאר ככל שנה י"א מניס, וכן לא היו נכנסים י' מניס בחופני הכהן גדול ביום הכיפורים, וזהו מותר הקטורת. והגמרא מבארת מה היו עושים עם מותר הקטורת, באופן שתהיה ראויה לשנה הבאה, לפי כללי חילול הקדש.

מה היו עושים עם מותר הקטורת-היו מביאים את המעות המיועדות לאומנים, ומחללים את קדושתם על בנין סיימוי לבנות עבור הקדש, והבנין היה חולין, (דתנן בונים בחול ואח"כ מקדשים, והיינו שכתשוו בונים בבדק הבית היו קונים כל צרכי הבנין ממועות חולין, ולא ממועת הקדש כדי שהמזכר לא יעטול) ובונים הבנין היו מביאים מעות הקדש בשני חומי הבנין והשבח שהשביחו וסמיים ושכר האומנים, ומקדושתו שיש ממועות לבנין, ואת המעות שיצאו לחולין נותנים לאומנים), ומחלל את קדושת הקטורת על המעות והמעות הולכים לתרומה ישנה, (ולא היו מחללים על מעות הקדש, דאין הקדש מתחלל על הקדש. ולא היו מחללים את הקטורת על הבנין, דאיירי שאין בנין שוויו הקדש, ת"ח. והגר"ח"ק מבאר שכיון שבלאו הכי צריך לחלל מעות על הבנין כיון שאין מנחת הקטורת כדי כל שכר האומנים, להכי מחלל את הקטורת על המעות. ומה שזכרונו לתת את הקטורת לאומנים ולא חיללו את הקטורת על הבנין וקנו אותה מתרומה חדשה, י"ל דעדיף לעשות דרך מקח וממכר דהוי צניע טפי), ונותנים את הקטורת לאומנים שבנו את הבנין בשכרם וא"ל לתת את הקטורת לאומנים בשכרם כשהיא קדושה, דס"ל שאין הקדש מתחלל על המלאכה, וחזורים יקונים אותה מהאומנים מתרומה חדשה. ואם עיבאר בו השנה קונים אותה מתרומה ישנה.

י"א **לשיטת רבי** היו נותנים את הקטורת אחרי החילול לבית גרמו ולבית אבטינס שהיו בקיאין בפטיסם הקטורת ובמעשה לחם הפנים, דס"ל שאין לתת את הקטורת לאומני הבנין, אלא מפרישים מעות מתרומה ישנה לשכר בית אבטינס כפי שמוניע להם על עשית הקטורת של שנה שעברה,

והגזבר היה מוכח להם את המעות ויצאו המעות לחולין, והגזבר היה מוחל לא כמות הקטורת על המעות הללו, ונותן את המעות לאומני בית אבטינס, המעות חזורים לתרומה ישנה, ואז היו קונים את הקטורת מהתרומה החדשה. ואם לא היו חיובים להן מעות מתחילה וא"כ הגזבר היה לוקח מעות מהתרומה החדשה ומזכה להם, וכשהוא מחלל על המעות הללו את הקטורת ונעשים המעות אין להחזירם לתרומה ישנה כדין הקטורת, דכן שנטלו אותה מתרומה חדשה, וא"כ לקנות מהם את הקטורת כיון שקדושתם באה מוכח תרומה ישנה, ועל כן לרבי חייא בר בא היו מקייצים בהם את המזבח כדין מותר קטורת שבאה מתרומה ישנה, והוא מסתפק אם אפשר להוציאם לכלי שרת, דמצנינו שנתלוקו אמוראים מה הדין אם שחק את הקטורת בחולין (לת"ח הכונה שהשקה בכלי חולין, ולגר"ח"ק הכונה שלא הקטורת את הקטורת לפני הפטיסום), לרבי יוסי בר יבוי חנינה פסולה, דכתבי "קודש היא" שתהא היותה בקדש, ולרבי יהושע בן לוי כשרה, דהא דכתבי "קודש היא" היינו שתהא באה מתרומת הלשכה אבל אם פטימה בחול כשרה. והגר"ח"ק מבאר שרבי סובר שהקדש מתחלל על המלאכה, וא"כ אפשר לתת את הקטורת בקדושתה לאומנים, אם היו חיובים להם מעות מתחילה, ואם לא היו חיובים להם מעות היו מוכרים אותה להדיוט וחזורים קונים אותה מתרומה חדשה, וממעות המקח היו מקייצים את המזבח, וכן לתנא דמתני' היו מקייצים את המזבח כמעות האומנים שיחללו עליהם את הקטורת.

הגמ' רוצה לומר שרבי יוחנן סובר כרבי יהושע בן לוי, דדעת רבי יוחנן דהא דתנן (י"ב.) המקדש נכסיו והיו בהם דברים ראויים לקרבנות ציבור ינתנו לאומנים בשכרם, הכונה לקטורת, דבהמה ושאר דברים ראויים גם ליחיד, ומבואר שקטורת שנתפסמה בחול כשרה. והגמ' דוחה ש"יל שכהנונה לאומני על בית אבטינס שהיה נוטל שכרו קטורת וחזר והקדישו, וקטורת זו נתפסמה בקודש, ולא גרסינן בית אבטינס, דקאי על כל מי שהקדיש נכסיו.

ורבי יוסי בי ר' חנינה סובר כשמואל שאמר שמכתשת עשו אותה ככלי שרת לקדש ומבואר שצריך שהמכתשת תהיה כלי שרת, (ולגר"ח"ק אם המכתשת היא כלי שרת בהכרח הקטורת ג"כ קדושה), ואף שא"א לפדות דבר שנקדש בכלי שרת מ"מ אפשר לפדות את הקטורת, דס"ל שמואל שיש בזה קולא מיוחדת במותר הקדשים לענין פדיון, שכיון שאין צריכים להם אולא קדושתם, דלב בי"ד מתנה שהמותר לא יהיה קדוש, וכדלהלן.

דין עולות שנותרו משנה שעברה- לשמואל אם הותירו תמימים שהיו אין פוחתין ממשה טלאים המבוקרים בלשכת הטלאים, (שכיון שהתמיז צריך ביקור י' ימים כולל יום השחיטה, בכל יום היו צריכים להשאיר ששה שלשת הימים הבאים), וכשמגיע ר"ח ניסן לא היו מקריבים אלא מהתרומה החדשה, ונמצא שיש ד' טלאים ממועות התרומה הישנה, פו"דים אותם כמו תמימים להכשירם להקרבה בשנה זו. ע"י שמוחללים אותם על מעות חולין, והמועות עושים מהם ריקועי פחים צפוי לקודש הקדשים כדין מותר תרומה ישנה, וחזורים וקונים טלאים אלו ממועות התרומה החדשה ומקריבים אותם בשנה זו, ואף שבהמת קדש יחיד אינה נפדית בלא מום, של ציבור נפדים בלא מום, דלב בי"ד מתנה שאם לא הוצרכו להקריבם יקדשו לדמיהם, ובלא חילול על חולין י"א לפדותם מתרומה חדשה, ולא הקדש מתחלל על הקדש. ולרבי יוחנן פודים אותם כפסולי המוקדשין שיריעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהם לנדבא.

דין חטאות שנותרו משנה שעברה- הותירו שעירים של חטאות, כגון שאבד שעיר של ר"ח אדר ונמצא בניסן, לשמואל אם עולה נפדית תמימה כדי להקריב אותה עצמה, אע"פ שגם אם תרעה עד שתסתאב יגיעו דמיה לקנין המזבח לעולה, כל שכן חטאת שאם ניחוח לא תיקרב חטאת אלא עולה לקני המזבח, פודים אותה כדי להקריב אותה עצמה. ולרבי זעירא ידעו רע שסתאבו וימכרו ויביאו בדמיהם עולות לקנין המזבח. ולרבי שמואל בר יצחק מקייצים בהם עצמם את המזבח, שאף שחטאת אינה קריבה עולה, אין קרבנות ציבור נקבעים לאיזה זבח יקרבו אלא בזמן השחיטה, ותנאי בית דין הוא על המותר שמתחילה לא יהיה חטאת אלא יקרבו עולות.

י"ב, דין קטורת שהוקדשה לבדק הבית- המקדש נכסיו וסתם הקדש לבדק הבית, והיו בהן דברים ראויים לקרבנות הציבור, (לרבי יוחנן הכונה לקטורת. דס"ל שיחיד מתנדב קטורת, ודיני מקדשי שאר דברים יתבארו הרי הלן, ורבי הושעיה מבאר דאיירי באומן משל בית אבטינס שהיה נוטל בשכרו קטורת והקדישה שלפני שקנאוה ממנו. ובבבלי כריתות ו. מבואר דאיירי בסממני קטורת שעדיין לא נתפסמה), לר"ע נותנים אותה לאומנים בשכרם והיא יוצאת לחולין, דס"ל הקדש מתחלל על המלאכה, דכתבי "עשו לי מקדש" שתהיה המלאכה נעשית מן ההקדש. ולבן עזאי אין לעשות כך, דס"ל שאין ההקדש מתחלל על המלאכה אלא על המעות, אלא עושים כמבואר לעיל י"א. בדין מותר הקטורת, שמפרישים מהם אתם שכר האומנים ומחללים אותם על מעות האומנין ונותנים אותם לאומנים בשכרם וחזורים וקוחים אותה מתרומה חדשה -תרומת הלשכה, ואי"די דתני גבי מותר הקטורת תרומה חדשה תני הנא כמי נן. ור"א לקנותה מבדק הבית, דאין הקדש מתחלל על הקדש.

דיני המקדשי נכסיו בסתמא

הגמרא סיימה לבאר דיני תרומת השקלים והשימוש בהם ובמותרם, וכיון שתבאאר לעיל מה היו עושים במותר הקטורת, ואגב זה נתבאר מה הדין במקדשי קטורת שבנכסיו, והגמרא מבארת מה הדין במקדשי נכסיו ויש בהם בהמות הראויות להקרבה, או שאר דברים הראויים למזבח, דהנה המקדשי דבר שאינו ראוי למזבח היה הוא קדוש קדושת דמים לבדק הבית, והגזון דאי האם דברים הראויים למזבח קדושים בקדושת הגוף והם עצמם הולכים למזב, או שגם הם אינם קדושים אלא קדושת דמים.

המקדשי נכסיו בסתמא ויש בהמות ראויות להקרבה-

לרבי אליעזר זכרים ימכרו לצרכי עולות ונקבות ימכרו לצורכי זבחי שלמים, ודמיהם יפלו עם שאר נכסיו לבדק הבית, דס"ל לר"א כדתנן בתמורה שסתם הקדשות היכא שלא פירט כשהקדיש לבדק הבית, דכתבי "ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לד' ", וכיון דלא אייתי במקדשי ביתו זכבר כתיב "ואם המקדשי יגאל את ביתו", צ"ל מקדשי במקדשי נכסיו, וזמ"מ אין בהבמות יוצאות מידי מזבח, אלא פודים אותם למזבח והדמים יפלו לבדק הבית ונכ"ל. (עוד איתא התם שהקדש בדק הבית חל על הכל, ומועלים בגידוליו תרנגולת בביצתה ובהמה בחלבה, ואסורים בהנאה לכהנים דאליו בקדשי מזבח הבשר או העוד לכהנים).

לרבי יהושע דבר הראוי למזבח מסתמא כוונתו להקדישו למזבח, ולכן זכרים עצמם יקרבו עולות, ונקבות לא יקריבם לשלמים, דדעתיה דמקדשי שהכל יקר לגבוה, וזמ"מ תלה עליהם קדושת מזבח, ולכן ימכרו לצרכי זבחי שלמים ויביא דמיהן עולות, ושאר נכסים יפלו לבדק הבית. ומקורו (ב"ב:): מדכתבי "לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקרבו לד' לעולה (משמע שהכל קרב לעולה), לרצונם תמים זכר (משמע עזרא וזקא זכר) בבקר (מזרבה נקיבות), ולא מורבים בעלי מומים, מפני שיש חילוק בין בעלי מומים לנקיבות, ד"בבב"ק מולל בסתמא גם נקיבות, דכתבי "אם מן הבקר הוא מקריב אם זכר אם נקבה", ומרבים מ"בבקר" שיהיה דומיא דקרבן, תמים וראוי לקרבן אחר, אבל בעלי מומין לא נכללים ב"בבב"ק" כיון אינם ראוי לקרבן, ואין בהם קדושת הגוף לומר שיביא מדמיהם עולה, אלא לבדק הבית. ועוד דמקדש כתיב לפני בבקר והוי פרט וכלל שהכלל מוסף על הפרט, אבל תמים אחרי בבקר כתיב "כל אשר בו מום לא תקריבו".

ר"ע אמר שנראה כדברי ר"א שכל הנכסים כוונת בעה"ב להקדישם לדבר אחד כיון שאמר בסתמא, וס"ל לר"ע שאין אדם חולק את נדו.

ולרבי פייס המקדש בפירוש שאמר בהמה ונכסי הקדש דינו כמו שאמר ר"א, שכיון שפירט את הבהמה וכלל זאת לא אמר שתלך למזבח, תוליס שדעתו שהכל יקר למקום אחד לבדק הבית, והמוקדשי סתם כל נכסיו דינו כמו שאמר רבי יהושע דתוליס שדעתו להקדיש כל דבר למה שהוא ראוי.

באיזה מקרה נחלקו ר"א ורבי הושע- שיטת רב זעירא שמחלוקת ר"א ורבי יהושע היא במקדשי נכסיו, אבל במקדשי עדרו מודה ר"א שהבהמות קרבות למזבח. ולרבי בא המחלוקת היא במקדשי עדרו, אבל במקדשי נכסיו מודה רבי יהושע שגם הבהמות לבדק הבית, שאף שבהמה עומדת למזבח, כיון שסתם דבריו הרי הוא כאומר לא יהיה אלא לבדק הבית, ולדבריו לא גרסינן במתני' לר"א יפלו עם שאר נכסים, וברבי יהושע לא גרסינן ושאר נכסים, שהרי נחלקו בדילכא שאר נכסים. ולדבריו כוונת ר"ע שגורבי יהושע מתנה עולות ומתנה דמי עולות, ולר"א הכל לבדק הבית. ולרבי יוחנן מחלוקת ר"א ורבי יהושע היא בין במקדשי נכסיו בין במקדשי עדרו.

הקדשי נכסיו ובסתמא ויש בהם דברים ראויים לגבי מזבח יינות ושמיני עופות, לרבי אלעזר בן שמוע (במתני' כתב הגר"ח"ק שאינו ר"א דרישא אלא ר"א בן שמוע, ובגמל' (י"ב) כתב שהוא ר"א דרישא) ימכרו לצרכי אותו המין ויביא בדמיהן עולות ושאר נכסים יפלו לבדק הבית, ומקורו (י"ב:): מדכתבי "לכל נדריהם ולכל נדבותם אשר יקרבו לד' לעולה" הכל קרב עולה, אמנם עופות לא מרבים מפסוק זה דכתבי "בבבקר", וכיון שלעופות אין פדיון ממילא העוף קדוש רק קדושת הגוף, דכל שאינה יכולה להקרב ע"ג המזבח לא היא דכתבי "בבקר" ולא דמיה כשנפל בה מום כיון שאין לעוף פדיון כלל אפילו אם נחסר לה אבר דהוי מום בעופות, דכתבי "הועמיד את הבהמה" בהמה נפדית ואין עופות נפדים, אלא בה אף קדושת דמים.

י"ב: קדשי בדק הבית שפדאם תמימים יצאו לחולין ולא נשארו בקדושתם, אע"פ שהמקדשי תמימים לבדק הבית אין לפדותם אלא לצורך מזבח, וולדם וחלבם מותר לאחר קדושתם, לרב חסדא דאי, הרי הוא רק שפדאם כשפדאם מומים והוממו, והגר"א גורס שהוממו פדאם, והיינו ש"ל שק אפ פדאם אחרי שהוממו ולדם וחלבם מותר. ולרבי יוסה אף בלא הוממו יצאו לחולין, דאי לאו הכי קדשי מזבח אינם חלים על קדשי בדק הבית דאחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה הקדושה. והגמ' דוחה את הראיה, שבעלי מומים קדושת מזבח חלה עליהם לאוסרם בגיזה ועבודה אם יפול בהם מום, וממילא אם הקדיש בהמה לבדק הבית יכול לחזור ולהתפיהס בקדושת מזבח, דכיון שכשהקדישה לבדק הבית הרי הוא חייב באחריותה, הרי הוא בעלים לענין להתפיהס בקדושת מזבח, וכדאיאת בערכין שקדשי מזבח שהתפיהס לבדק הבית וזון דמיהם לבדק הבית, ורק לכתחילה אין משנים קדשי מזבח וקדשי בדק הבית מקדושה לקדושה.

נקיבה שהופרשה לקרבן שבא מן הזכר

לעיל נתבאר שיטתו רבי יהושע שהמקדשי נכסיו ויש בהם זכרים ונקיבות, אע"פ שהזכרים עצמם קריבם לעולה, הנקבות ימכרו ולא יקרבו בעצמם מפני שאין להם קדושת הגוף. הגמ' מביאה מחלוקת האם גם הקדשי נקיבה לקרבן הבא וזוקא מן הזכר אין הנקיבה קדושה קדושת הגוף אלא קדושת דמים, או שהיא קדושה גם קדושת הגוף.

המפריש נקיבה לעולתו ולפסחו ולאשמו שאינם באים אלא מן הזכר, לת"ק אין עושה תמורה דמיגו דנתחא ליה קדושת דמים נחתא ליה קדושת הגוף ואין לה פדיון עד שיפלו בה מום, וכיון שכיון היא עושה תמורה, ולר"ש אם הפרישה לעולה היא עושה תמורה, דנקיבה כשרה בעולת העוף וכיון דאיכא שם עולה בנקיבה חלה עליה קדושת הגוף, אבל אם

הפרישה לפסח ולאשם אינה עושה תמורה דליאט שם פסח ואשם כלל בנקיבה, ואף שפסח לאחר זמנו קרב שלמים, נקיבה שנדרתה מופשח נדחתה גם משלמים. ורבי שמעון בן יהודה אומר בשם ר"ש **שבין בעולה בין בפסח בין באשם אינה עושה תמורה**, שכיון שאינה ראויה לכך אינה קדושה קדושת הגוף.

רבי אמר שמוסתבר שמקדיש נקיבה לפסח עושה תמורה ודלא כר"ש, שהרי מותר הפסח קרב גופו לשלמים וחזין שיש על הפסח שם שלמים, אע"פ שנקיבה זו אינה קריבה שלמים אפילו לאחר הפסח, אך מה שמותר אשם הולך לעולה אינו סיבה שתחול קדושה בגלל שבעולה יש עולת העוף נקיבה, כיון שהוא עצמו אינו קרב עולה.

רבי יוחנן מבאר שטעמו של ר"ש בן יהודה הוא שאם היכא שהביא אשם בן שתיים במקום בן שנה לאשם נזיר ומצדוד דכתיב בהו כבש, או בן שלש במקום בן שתיים לאשם גזילות ומעילות ושפחה חרופה דכתיב בהו איל, לא יצא הנעלים ידי חובתו, אבל הקרבן כשר, "ולר"ש לא חלה עליהם קדושה] אע"פ שזה מאותו מין, כ"ש שלא חלה קדושה על נקיבה במקום שצריך זכר. והוסיף רבי יוחנן שמהאי טעמא סובר רבי יהושע לעיל במקדיש נכסיו שנקיבה אינה קדושה אלא קדושת דמים ולכן תימכר לשלמים ויביא בדמיה עולות, דאם היא קדושה קדושת הגוף ביה רעיה עד שתסתאב.

י"ג, בני הישיבה ורבי אייבו אמרו בשם רבי יוחנן שרבי שמעון בן יהודה לומד את דינו מדכתיב "ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לד' ", דלא איידי בטמאה ממש שכבר נתבאר דינה באד דכתיב "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך", אלא שלא קרא עליה את השם הראוי לה, וכיון דבעינן העמדה והערכה מבואר שיש לזה פדיון. והגמ' דוחה דהא כתיב להלן "הועמיד" "הועריך" דזווקא היכא שנפל בהם מום, ואיירי בקדשי מנחה. ורבי זעירא מבאר את הפסוק "אשר לא יקריבו ממנה **מבב** לד' " שכל בהמה שאינה ראויה להקרב בשום מקום אינה עושה תמורה, אבל נקיבה שהקדישה לעולה עושה תמורה מפני שהיא ראויה ליקרב במקום אחר -בעוף. והגמ' דוחה שהרי רובע ונרבע אינם ראויים כלל להקרבה והם עושים תמורה, ואין לומר דאיירי בבהמה טמאה ממש, דהא כתיב "הועמיד" "הועריך" ואילו בבהמה טמאה כתיב "ופדה בערכך".

דרך קניית יינות שמנים וסלתות וסלמות ונסכים- אחת לל'
יום משערים את הלשכה -קובעים את מוחר היינות שמנים וסלתות לאותם לי יום, והגוברים לוקחים בכל יום מהממכרים מה שצריך לאותו זמן, ואין מוסיפים אם חוקרו, ואם חזלו משלמים לפי השער הוול. כל המקבל עליו לספק סלתות בימות הקציר והבציר, שהיו מקדימים מעות לחנוני, והוא היה מקבל על עצמו לספק יינות שמנים וסלתות לכל השנה במחיר מסוים, אם חוקרו יספק לפי המחיר שקבעו, ואם חזלו יספק לפי המחיר הוול, שיד הקדש על העליונה, ואם התליעה סולת או החמיץ היין המוכר מפסיד, שאינו מקבל מעותיו שאע"פ שיהו בידו אינו זוכה בהם עד שיהא המזבח מוצר, שאפילו אם אירע בהם פסול אינו מקבל מעותיו. ולר"ש היו מקבלין את מעותיהם מיד, מפני שהכהנים זריזים הם ואין נושעים שיפסלו.

אלו הן הממונים

ט"ז הממונים שהיו במקדש

יוחנן בן פנחס על החותמות.

אחייה על הנסכים, שמו שהיה צריך נסכים היה נותן מעות ליוחנן בן פנחס והוא היה נותן לו חותם, ואחיה היה נותן לו נסכים כנגד החותם. ומה שמכרו דווקא נכסים ולא בהמות לקרבנות, משום שהנסכים מקבלים טומאה וצריך לשומרם בהרהר.

מתיה בן שמואל על הפייסות, להורות סדר הגורלות מי יזכה בעבודה זו ומי באחרת, שהיו במקדש ד' פייסות בכל יום, והיו הכהנים עומדים בעיגול וכל אחד מוציא אבצע למנין, והמומנה נוטל מצנפת מאחד מהם, ומוציא מפיו מספר מסוים, ומונה מני שאין בראשו מצנפת וחוור ומונה כמה פעמים, ומי שהסתיים המנין בו הוא הזוכה.

פתחיה על הקניין, שהתשים החייבות קנינים כגון זב וזבה ויולדת היו נותנות מעותיהם לשופרות שבמקדש, והממונים היו קונים מהמעות קנינים, והיה צריך שימנה על זה חכם ובקי גדול, דקנינים ותפחי נדה הן רק גופו הלכות. ופתחיה הוא מרדכי, ונקרא שמו פתחיה מפני שהיה פותח דברים ודורשן, ויודע בשבעים לשון והיה מנין שהיה כל אשה המביאה קינה.

בן אחייה על חולי מעיים שהיו בכהנים כיון שהיו מהלכים יחיפים על הרצפה ואוכלים בשר ושותים מים, ובן אחיה ידע מה טוב לפתוח את המעיים או לסתום את המעיים.

נחוניה חופר שיחין, שהיה חופר בורות שיחין ומערות כדי שיהיו מים מגינים לעולי רגלים, והיה יודע איזה סלע מוציא מים קרים, ואיזה סלע מוציא מים חמים, ומה תהיה מידת חום המים. ומ"מ מת בנו בצמא, (מפני שאירע לו פעם אחת שלא נזהר בוה, ובמדיה שאדם זחיר בה מאד, אם הוא פוגם בה קצת הוא נעשש עליה ביותר. ת"ת. והגרמ"ק מבאר שנעשש מפני שלא היה מוסכא את הבורות, ואע"פ שהיה פטור מים שמסרם לתת, מ"מ הקב"ה מפקד בעם צדיקים כחובות, וזהו דכלל האומר הקב"ה רובין על עוברות ויותרו בני מעיו ואינו יכול לחיות, אלא הקב"ה מאריך אפו (-היינו

המלאכים) ולבסוף גובה את חובו שכשהאדם פוגם בשורשיו העליון, כל אחד גובה ממנו את חובו, שכמו שעיקר חיות האדם נשחית במיעוט נחורבים נחורב עולם קטן, כך כל העולמות תלוים במעשי בני אדם לבנותם או להרוסם. והקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה מפני שפגם קטן שלהם עושה רושם, והם נשפטים במידת האמת, ולכן היו יראים צדיקים הראשונים שמו יגרום החטא אף בחטא כל דהו, והקב"ה מדקדק עמהם בעולה הזה כדי שיצאו מהעולם ללא שום טמא, ומרואע על הקרובים יותר מן הרחוקים. ומעשה בחסדי אחד שהיה חופר בורות שיחין ומערות לעוברים ושבים, וכשעמדה בתו להנשא שטפה נהר, ולא רצה לקבל עליה תנחומין מפני שגזירה על המת שישתכח מן הלב משא"כ על החי, ואמר רבי פנחס בן יאיר וכי אפשר שמי שהיה מוכבד את בוראו במים והיה עושה הכל באהירות לכבוד שמים וללא פגם יארע לו כך, מיד יצא קול שבתו ניצלה, י"א שחנחה בענף, וי"א שירד מלאך בדמות רבי פנחס בן יאיר והציילה.

גביני כרוז, שהיה מכריז בבית המקדש בכל בוקר עמדו הכהנים לעבודה ולויים לזכרונם וישראל למעמדם, ואגריפס המלך שמע את קולו במרחק ח' פרסאות ונתן לו הרבה מתנות, ובאמת קולו היה נשמע ע"י ביריתו הרחוקה י' פרסאות.

בן גבר מכריז בכל ערב **על נעילת שערים**. (רב ביאר ש"קרא הגבר" הכונה לקריאת הכרוז, דאם הכונה לתרגול, וכי בן גבר דהכא הכונה בן תרגול, ואמנם גבר זה יכול להפתרש גם תרגול, ונחלקו בגמ' אם קרא הגבר הכונה לכרוז או לתרגול, ונ"מ מתי היה זמן זה).

בן בבי על הפקיע, והיינו שהיה מגייז (רואה שיהיו שוים משום הידוד) את פתילות המנורה, שהמנורה מצותה שתהא דולקת מערב עד בוקר, והיו נותנים בה תמיד חצי לוג שמן שטיעור לילי טבת הארוכים, והוא היה מכיין את עובי התפילה שלא תיכבה לפני הבוקר. (רבי יוסי רצה למנות פרנסים (-גבאי דהקד) בכופרה ולא רצו משום ששם את הרבנות, אי נמי חרדו שמא יכשלו להטיל אימה על הציבור שלא שמים, ואמר להם ששם בן בבי שהיה ממונה על הפתילות זכה להמנות על זה גדולי הדור, כ"ש שאלו המתמנים על חיי נפשות שזה דוחה הכל והמצוה גדולה וראוי להכניס עצמו לזה).

בן ארזא על הצלצל שהיה הסגן מניף בסודרין ובן ארזא היה מקיש על הצלצל, וכשהיו שומעים קולו היו מתילולים לשיר.

הוגרס בן לוי (-משבט לוי) **על השיר** מתי להתחיל, ובסימונו כולם היו מסיימם. ת"ח. והגרמ"ק מבאר שכן ארזא היה ממונה על השיר בכלים והוגרס על השיר בפה. והיה יודע נעימה יתירה, וכשהיה נועץ אנודלו בתוך פיו היה מוציא כמה מיני זמר, ואחיו הכהנים היו נרתעים לאחוריהם מעוצמת הקול.

בית גרמו על מעשה לחם הפנים, שהיו בקיאים במעשה לחם הפנים וברדייתו ולא רצו ללמד לאחרים, והביאו חכמים מאלכסנדריה שהיו בקיאים במעשה לחם הפנים אך לא ברדייתו, שביט גרמו היו מסיקים מבפנים ורודים מבחוץ ולא היה הלחם מתעפש, והחכמים היו מסיקים ורודים מבחוץ כדי שלא ישבר בהוצאתו, מפני שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה, והיה מתעפש, ואמרו חכמים שהרי הקב"ה ברא את הכל לכבודו והו גנאי שהלחם יתעפש, (והא שאמרו שהלחם היה חם עד יום סילוקו, היינו בבית ראשון שהיו צדיקים, אי נמי כל שאפשר בידי אדם לא היה רוצה הקב"ה לתקנו ננס), ושלחו להחזיר את בית גרמו ולא רצו, עד שכפלו שכרם מתרומת הלשכה לכ"ד מנה, וי"א למ"ח מנה, ואמרו שאינם רוצים ללמד כדי שלא ילמדו אחרים ויעשו כך לפני עבודה זרה, כיון שמסורת בידם מאבותיהם שהבית עתיד להחרב, והיו מזכירים אותם לשבח על שלא יצא ביד בניהם פת נקיה מעולם והיו אוכלים פת קיבר, כדי שלא יאמרו שהם אוכלים מלחם הפנים.

בית אבטינס על מעשה הקטורת, שהיו בקיאים במעשה פטיום הקטורת לכתוש הסממנים ולערבם יפה, ובשעשב שהוא מעלה עשן - שיתמרת העשן עולה כמקל ואח"כ כשמיגיעה לתקרת הבית נשפלת ויורדת, ולא רצו ללמד, והביאו אומנים מאלכסדריה שהיו בקיאים בפטיום הקטורת אך תמרת העשן היתה נשפלת מיד, (ואף שמעלה עשן הוא מסממני הקטורת ואם חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה, היו מכיירים עשב אחד אך הוא לא היה מעלה עשן יפה כ"ס), וכפלו שכרם כני"ל, ולא רצו ללמד כדי שלא יעשו כך אחרי החורבן לפני ע"ז, והיו מזכירים אותם לשבח על שלא יצאה אשה של אחד מהם מבושמת לעולם כלומר שלא היו מתבסמים כלל, וכשהיה אחד מהם נושא אשה ממקום אחר היה מתנה עימה שלא תתבשר, וכי שלא יאמרו שהן מתבשמות ממעשה הקטורת, ואמר רבי יוסי לאחד צמאצמא רגנים שכיון שנתכוונו להרבות כבודם ולמעט כבוד שמים, כבודם נתמעט שמתרחב הבית וכבר אין צריכים להם וכבוד שמים נתרבה (ובבלי איתא כבוד שמים במקומו ומיעט כבודם), ואחד מצאצאיהם ככה ושחק, ככה על כבוד משפחתו שנתמעט, ושחק על הכבוד המתוקן לצדיקים לעתיד לבוא שתהיה הקב"ה להחזירו לנו לעתיד לבוא, לפי שראה עשב מעלה עשן כנגדו, ולא רצה להראותו לפי שמסורת (ובבלי איתא שבעה) בידו מאבותיו שלא להראותו לשום אדם אף שהוא זחיר, משום גידו. ורבי יוחנן בן נורי פגש זקן אחד מהו מוגילת סמנים של קטורת בידו, ואמר לו שפעם הם היו נוענים והיו מוסירים את המגילה את זה לזה וסמכו שלא שמתשבו לו לדבר שאינו הגון, וכעשו שמים ורגנים הוא נותן לו את המגילה ואמר לו שזיהר בה, וכששמע זאת רבי עקיבא זלגו עיניו דמעות ואמר שמעתה א"צ להזכירם לגנאי שהרי כשהיה צריך למסור מסר, ונמצא שטעפם אמיתו וכונתם היתה לשמים.

אלעזר על אוגי הפוכות.

פנחס על המלבוש, שהיה מלביש בגדי כהונה גדולה שצריך שיהיו בגדים תואמים למידת הכהנים שלא יחסר ולא יתיר. ומעשה בכרן אחד שהלביש לשר אחד ונתן לו בשכרו ח' זהובים, וי"א י"ב זהובים.

נחלקו ר' סימון ורבנן אם הממונים הנ"ל הם היו אלו שהיו כשרים ואע"פ שהיו בדורות אחרים עוד ממונים לא מנה אלא את המעולים, וכולם המנויים ביומא לגנאי בית גרמו על שלא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים, ובית אבטינס לא רצו ללמד על מעשה הקטורת, הוגרס בן לוי היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד, בן קמצר לא רצה ללמד על מעשה הכתב, ואיתא החם שעליהם נאמר ושם רשעים ירקב, ואם הכא מונה אותם ככשרים א"כ גם עליהם נאמר זכר צדיקים לברכה, וצ"ל שבית גרמו ובית אבטינס מצאו תשובה למה לא רצו ללמד, ועל בן קמצר שלא מצאו תשובה לדבריו נאמר ושם רשעים ירקב. או שמי שהיה באותו דור מנה מה שבדורו ואין ראיה שהיו כשרים, וכולם המנויים ביומא שם רשעים ירקב, ועל בן קטין וחבריו נאמר זכר צדיקים לברכה, וכתב רבינו הגאון שכל הממונים נקראו על שם הראשון, כמו פרעה ואבימלך ומלכי צדק.

שבתם של צדיקים

י"ג: **לכן אחלק לו רבבים** והיינו ר"ע שהיו תלמידים רבים, ויקבל חלק עולם הבא לו ולתלמידיו יחד עם הראשונים, (וסיפא דקרא "ואת עצומים ויחלק שלל" לפי זה קאי על הרוגי על שנתעצמו למסור נפשם על קדושת השם. והמשך הפסוק הוא "תחת אשר הערה למוות נפשו" שמסר נפשו למיתה והיה מנטעיר לקיים בכל נפשו, ו"הערה" היינו שעוררו עליו שהיה מקהיל קהילות "ואת פושעים נמנה" כמו שאמר רשב"ג או לו שהוא נהרג כמחללי שבתות), והתקין מדרש הלכות הגלותות ומהו סידר רבי המנשה, ויש אומרים שאנשי ננסות הגדולה תיקומו ור"ע התקין כללות כדמצינו כלל אמר ר"ע ופרטות שהיה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות.

משפחת סופרים היינו שעשו את התורה ספורות ספורות כדי שיזכרו הדברים, כגון חמשה לא יתרומו, ה' דברים חייבין בחלה, וכדומה. עזרא הכהן הסופר היה סופר בדברי חכמים לתת מספרים להלכות וכני"ל, כמו בדברי תורה שמנה כל אותיות התורה שבכתב ועשה המסורה.

ראשונים חרשו וזרעו ניכשו כיסחו עדרו קצרו עמרו דשו זרו בררו טחנו הריקדו לשו קיטפו ואפו (מנה מלאכות הפת משום שהתורה נמשלה ללחם, דכתיב "לכו לחמו בלחמי", והיינו שסידרו מדרש והלכה וכו'), ונמצאת הפת עשויה ומ"מ! אנו אין לנו מה לאכול שצריך להוציא את הלימוד בפה ואנו מתעצלים בוה.

אם ראשונים כמלאכים שהאדם חציו מלאך מצד הנשמה וחציו בהמה מצד הגוף, והראשונים הגבירו כח המלאך לעשות רצון קונם, אנו כבני אדם, ואם ראשונים כבני אדם אנו כחמורים שגבר החומר בגלות התורה ומצוות, כי נגרעו רוב המצוות בגלות, ולא כחמורו של ר' פינחס בן יאיר שלא באה תקלה על ידו, כדמצינו ששגנבנה ליסטים לא טעמה כולם ג' ימים והוציאוהו כדי, שלא תמות אצלם ותסריח המערה, והלכה לבית אדוניה ונאנחה ואמרו להם רבי פנחס שייאכילוה כי לא אכלה ג' ימים, והביאו לה שעורים ולא רצתה לאכול, ואמר רבי פנחס שאף שהקונה מעם הארץ זרע למאכל בהמה או קמח לעורות או שמן לאור, אין בזה דין דמאי', זכיון שרוב עמי הארץ מעשרים לא גזרו כשאנו אוכל בעצמו, היא החמירה על עצמה, ורק כאשר הפרישו מעשרות הסכימה לאכול.

פתחיה- בא רואה מה גדול הוא כוחו של פתחיה, שהיה פותח דברים ודורשם. סנהדרין שיש בה שנים שיכולין לדבר בע' לשון וכולם מבינים ע' לשון וא"כ שאין יודעים להשיב, הרי היא ראויה לסנהדרין, ג' הרי היא בינונית, ד' הרי היא חכמה, וביבנה היו ד', בן עזאי וכן וזמא וכן תכינאי וי"א בן מתיה. פעם אחת היתה בצורת בארץ ישראל ולא ידעו מהיכן להביא עומר, והיה שם אילם אחד שאינו שומע ואינו מדבר שהראה בידו האחת על הגגות ובשניה על צריפים, ושאל פתחיה אם יש מקום שנקרא גגות צריפים או צריפים גגות, והלכו לשם ומצאו. וכן פעם אחת נשדף כל העולם כולו ולא היו יודעין מהיכן להביא עומר, והיה שם אילם אחד שנתן יד אחת על עיניו וידו השנייה על חור הדלת, ושאל פתחיה אם יש מקום שנקרא עליו סוכר או סוכר על והלכו לשם ומצאו. ופעם אחת ג' נשים הביאו קיניהם אחת אומרת לעינתי ואחת אומרת לימתי ואחת אומרת לזיבתי, וחשבו שכוננתן שהן שופעות כמעין או כדם או שזה זיבה, ואמר להם פתחיה שהראשונה היתה מסוכנת בעיניה והשניה מסוכנת בים והשלישית בא זאב ליטול את בנה ונדרו קן להצלחם, ואם לא היה חכם ויודע טיב הלשונות היה טועה בוה.

י"ד: **אין פוחתין משבעה אמרוכלין**, וג' גזברין, וב' כתליקין, שמונן הקדש היה בידם והם היו פודם ערכין וחורמים, וכל מלאכות הקודש נעשות על ידם. הגזבר היה חותם את אצורת ההקדש ונותן לאמרוכל שהיה ממונה עליו, והאמרוכל היה חותם ונותן לקתליקון שהיה ממונה עליו, והקתליקון היה חותם ונותן לכהן גדול שהיה ממונה עליו, והכהן גדול היה חותם ונותן למלך שהיה ממונה עליו, וכשהיו באים להתיר היה המלך רואה חותמו ומתירו וכן הלאה לפי הסדר הנ"ל.

אין עושין שררה על הצבור בממון פחות משנים כדי שלא יבוא לידו חשד, שהרי אפילו דורו של משה דיברו עליו, כ"ש על אחרים בדורות אחרים,

דכתיב "**הַחַם** יִקְחָה אֶת הַזֹּהֵב וְכוּ' ", חוץ מכן אחיה שהיה ממונה על חולי מעיים ואלעזר שהיה ממונה על הפרוכת שאותן קיבלו רוב הציבור עליהן.

משה העשיר מפסולתם של הלוחות, דכתיב "**פסל לך** שני לוחות אבנים" שתהא הפסולת שלך. ולר' חנין משה העשיר ממצב של אבנים טובות ומרגליות שברא לו הקדוש ברוך הוא מתוך האלו ולא ס"ל שהעשיר מפסולת הלוחות. והביטו אחרי משה עד בואו האוהלה" י"מ לגנאי שאמרו ראו כמה עבים שוקיו ורגליו, כמה בשר הוא אוכל, ומשלנו הוא אוכל ושותה. וי"מ לשבח, שאמרו שזו זכות לראות את הצדיק ואשרי מי שזוכה לראותו.

מנחות נסכים

עולה ושלמים, וכן חטאת ואשם של מצורע, מביאים עמהם מנחת נסכים, והיינו סולת בלולה בשמן ויין לנסך, והיו קונים את הנסכים בבית המקדש, וסדר הקניה היה שהיו קונים חותם וכשריו מביאים את החותם היו מקבלים את הנסכים, וכיון שיש חילוק בכמות הנסכים בין הקרנות, היו כמה סוגי חותמות, וכדלהלן.

מנין חותמות הנסכים ומה היה כתוב עליהם- ד' חותמות היו במקדש לצורך המנחות והנסכים הבאים עם הקרבנות, וכתוב עליהם עגל, זכר, גדי, וחוטא. ולבן עזאי היו ה' חותמות, והיה כתוב עליהם בארמית לפי שמר לו היה רוב דיבורם, עגל, זכר, גדי, חוטא דל (כדלהלן), וחוטא עשיר.

למה היו משמשים החותמות הנ"ל- עגל משמש לנסכי בקר גדולים וקטנים זכרים ונקיבות העולות היו באים וזרים והשלמים היו באים זכרים או נקבות, ועולות ושלמים הם שטעונים נסכים, ושיעור הנסכי ג' עשרונים סולת בלול בחצי ההין שמן ויין לנסך חצי ההין, (דכתיב "ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או לשה בכבשים או בעיזים", לומר שאין חילוק בין נסכי עגל לנסכי שור, אף שיש חילוק בין נסכי כבש לנסכי איל. ומ"א לאיל" לומדים שאף שיש חילוק בין נסכי בן שנה לנסכי בן שנתיים, אין חילוק בין נסכי בן שנתיים לנסכי בן שלש. ומ"א לשה בכבשים" לומדים שאף שיש חילוק בין נסכי כבש לנסכי איל, אין חילוק בין נסכי כשבה לנסכי רחל). גדי משמש לנסכי צאן גדולים וקטנים זכרים ונקיבות חוץ משל אילים ונסכיהם עשרון סולת בלול ברביעית ההין שמן ויין לנסך ברביעית ההין. (אבל נסכי רחל -כבשה גדולה, כנסכי גדי). איל משמש לנסכי אילים בלבד, ונסכי ב' עשרונים סולת בלול בשמן שלישית ההין ויין לנסך שלישית ההין. חוטא (-מצורע, דאמרינן בערקינן על ז' דברים נגעים באים) משמש לנסכי ג' בהמות של מצורע: שמוצורע עשיר מביא ג' בהמות והוא צריך ל' לוגין שמן, ט' לגל בכשים, וא' לפחות תנוק ובהמות. ולבן עזאי חוטא דל היה צריך חותם נפרד, בגלל שהוא צריך לוג נוסף למתן בהנות ונמצא שהוא צריך ד' לוגין, דחוטא דל מביא רק כבש אחד לעולה, ושני תורים אחד לחטאת ואחד לעולה, ובעופות אין נסכים, ולרבנן היו נותנים לו חותם גדי אבל את הלוג הנוסף היה מביא מביתו, (ושאני מחוטא עשיר, שכיון שכבר היה קונה ט' לוגין היה קונה עוד לוג, והגרח"ק מביא שמשום לוג אחד לא חתם בפני עצמו), ונ"מ שמיד הקדש קונים בשער היוקר, ועשיר לא מסתבר שהוא יקמץ בזה, ולבן עזאי אף חוטא דל היה קונה מיד הממונה, דלא פלוג בין עשיר לעני'.

סדר קנית הנסכים- מי שרצה לקנות נסכים היה הולך ליוחנן שהוא ממונה על החותמות, והיה נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם, ואח"כ היה הולך לאחיה שהיה ממונה על הנסכים, והיה נותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים, ובערב היו יוחנן ואחיה באים זה אצל זה אחיה היה מוציא את החותמות ומקבל מיוחנן מעות כנגדם. אם לא היה ליוחנן מספיק מעות נגד כל החותמות היה משלם מביתו, ואם היה לו יותר המעות להקדש, שיד הקדש על העליונה.

מי שאבד חותמו ממתנינן עד הערב ואם מצאו מעות יותר מהחותמות כדי חותמו היו נותנים לו, ואם לאו לא היו נותנין לו.

שם היום כתוב על החותמות, מפני הרמאים שזמא ימצאו חותם שנפל לבעליו או ליוחנן לפני אותו יום ויגבה אותו, או שיקנה חותם וישהה אותו עד שיתיקוהו הנסכים, והיה כתוב עליהם שם המשמר ושם השבוע ושם החודש, ולכן לא היה יכול לשומם לשבוע הבא או למשמרו זה בפעם הבאה" וכל שייך שימתין הרבה עד שיהיה הכל אותו דבר, מפני שזה לא מצוי.

ט"ו: שתי לשכות היו במקדש, אחת לשכת חשאי, ואחת לשכת הכלים. לשכת חשאיני יראי חטא היו נותנים לתוכה בחשאי, ועניים בני טובים היו מתפרנסים מתוכה בחשאי. ולשכת הכלים כל מי שמתנדב כלי זורקו לתוכה, ואחת לשלשים יום הגיבורים פותחים אותה, והיו מניחים כל כלי שמצאו בו צורך לבדק הבית, ואת השאר היו מוכרים והדמים נופלים ללשכת בדק הבית.

שינוי הקדש מקדושה לקדושה- היו לוקחים מקדשי בדק הבית עבור הקרבנות. (כדאיחא לעיל שהמקדיש נכסיו והיו בהם דברים הראיים למזבח יקרבו ועולות. ת"ח. והגרח"ק מבאר שאם הוצרכו לכלי המזבח היו נוטלים אותם מנדק הבית.) אבל לא היו לוקחים מהשקלים לבדק הבית דאסור לשנות מקדושה מורה לקדושה קלה אף בקדשי מובה, וכן לא היו נוטלים לקדשי בדק הבית מקדשי בדק הבית, ואחד קדשי מובה ואחד קדשי בדק הבית אין משנים אותם מקדושה לקדושה, אמנם מה שלא היה נצרך למה שהוקדש עבורו, היה נופל ללשכה כמו דבר חש. ת"ח. והגרח"ק מבאר שדבר הראוי למזבח היה

נמכר לצורך מזבח והדמים היו נופלים לשכת הבית, אבל קדשי מזבח אין נפדים לעולם. וי"מ שאם לא הספיקה תרומת הלכדת לקרבנות נוטלים מעות מבדק הבית, וזו דעת הרמב"ם (ט"ו:).

ענייני צדקה

כיון שהזכור במשנה ענין מתן בסתר שהיה בלשכת חשאי, מבארת הגמרא כמה דברים נוספים בצורת נתינת הצדקה וקבלתה באופן הראוי.

ר' חמא אבוי של ר' הושעיה וכן רבי זכריה חתנו של ר' לוי היו נותנים את מה שקיבלו מהצדקה לאחרים שהיו מתביישים לקחת בעצמם מהגבאי, והם לא היו זריכים.

רבי חיינא בר פפא איה מחלק את הצדקה בלילה משום מתן בסתר, כדי שלא לבייש את המקבלים, וטען לו מלך השדים שכתוב "לא תשיג גבול רעך" ובלילה זה זמן הרוחות, ואמרו תלמיד חכם אל יצא יחידי בלילה, ענה לו רבי חיינא שכתוב "מתן בסתר יכפה אף" שזו כל מטרתו בהליכה בלילה, ושלוחי מצוה אינם יזוקין, ובפרט שזה כופה אף, ופחדו כמננו מלך השדים וברח.

רבי יונה למד מדכתיב "אשרי משכיל אל דל" ולא אשרי נותן לדל, שאשרי זה שהוא מסתכל במצוה היאך לעשותה בהשכל והכמה שלא יהיה בה שום פגם, ולכן כשהיה רואה עני בן טובים שירד מנכסיו היה אומר לו ששמע שנפלה לו ירושה ממקום אחר והיינו שיתפרנס מאחרים כמו שבאותי נתנו לו, ויחקה פדע מהירושה דגלגל חזר בעולם, וכשקרא אבא ר לו שזה בבתו, היה שלא יסבור כפשוטו שהוא בעל חוב ויטעייר, ואחרי שנטל בהלוא אל היה בוש לטלו מבתו.

חייא בר אדא אמר שיש זקנים בימיו שנוטלים צדקה רק בין ראש השנה ליום הכיפורים, אבל אח"כ אמרו שהשנה עדיין לפניהם, מפני שמוזותיו של אדם קצובים לו מרה"ע עד יוה"כ, ועד יוה"כ עדיין לא נקצב (- נחתם. הגרח"ק) להם במרום ורושת בידם ליטול, משא"כ אח"כ שכבר נקצב להם ככר.

נחמיה איש שיחין אמר לו עני אחד זכה עימי (כמ"ש יתר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית) תרגמגלות, ונחמיה נתן לו מטבע שיקנה בו בשר ולא תרגמגלת שהיא טעודת עשירים. וקנה ואכל בשר שור ומת מפני שהיה איסטניס, והיה נחמיה צווח ואמר בואו וספדו להרוגו של נחמיה שאם היה נותן לו בשר תרגמגלת כהרגלו היה חי.

נחום איש גם זו (-שהיה אומר על כל דבר גם זו לטובה) היה מוליד דורון משא ג' חמורים מאכל ומשתה ומגדים (כמבואר בבבלי) לבית חמיו, ומוכה שחין אחד שהיה נראה לעין שהוא חולה גדול וחלש אמר לו זכה עימי ממה שיש לך ולא אמר לו שהוא מוכרח לזה, ואמרו לו שיתן לו כשיחזור שהיה מזרזו משום כבוד חמיו, ובניתיים מת אותו מוכה שחין, ואמר נחום שהעיינים שראו אותו שהיה נראה חולה וחלש ולא נתנו לו, ויעוורו, והידים שלא נתנו לו, יתחכו, והרגלים שלא רצו בתחילה, וגם אילו היה חי יותר בחזרה מיראתו ודאגתו על העני היה מצאו עדיין חי ומצילו, ישברו, מפני שהאשים עצמו על שלא הביט גודל חוליו וחלישותו, וכך הוה, עלה ר"ע לבקרו ואמר לו אוי לי שאני רואה אותך כך, ואמרו לו נחום שאין לבעט ביסורים.

רבי הושעיה היה המלמד של בנו סומא, והיה אוכל עמו בכל יום משום כבודו, פעם אחת היו אצלו אורחים ולא בא לאכול עימו, ובערב אמר לו שלא יכעס עליו מפני שלא רצה לבזותו דשמאי יבוזהו האורחים שאינם מכירים אותו, אמר לו אתה פייסת מי שנראה ואינו רואה, ובזכות זה מי שרואה ואינו נראה יקבל פיוסך, ואמרו לו שהוא למד את זה מרבי אליעזר בן יעקב שבא לעירו סומא והלך וישב תחתיו כדי שישחשו שהוא אדם גדול ויפרנסוהו, וכששמע זאת הסומא אמר אתה גמלת חסד למי שנראה ואינו רואה, מי שרואה ואינו נראה יגמול איתך חסד.

רבי חמא בר חנינה רבני הושעיא הגדול היו מטיילים בבתי הנכסיות שבלוד, אמר ר' חמא בר חנינה לר' הושעיא כמה ממון שיקעו אבותי כאן, ענה לו ר' הושעיא כמה נפשות שיקעו אבותיך כאן, שהיה עדיף לתת את המומן לבני אדם העמלים בתורה. רבי אבון עשה שערים יפים לבית המדרש הגדול, ואמרו לר' מנא ראה מה עשיתי, ענה לו ר' מנא שכתוב "וישכח ישראל את עושהו ויבן היכלות" ועדיף לתת את המעות לבני אדם העמלים בתורה.

שלשה עשר שופרות

ט"ו: מנין דברים שהיו במקדש- היו במקדש י"ג שופרות, (והם היו עקומות צרות מלמעלה ורחבות מלמטה מפני הרמאים שעישעו כאילו הם נותנים לתוכה ובאמת הם לוקחים ממנה), "י"ג שולחנות, וי"ג השתחוויות, וי"א י"ד השתחוויות. ופרטיהם יבוארו להלן.

הארון

י"א שהארון נגנז בדיר העצים, ולכן יש שהיו משתחיים גם לשם. הגמ"י מבארת כמה דברים נוספים בענין הארון, כמה ארונות היו, מידת הארון, האם הארון היה מצופה ממש או שהיו ג' ארונות זה בתוך זה, האם היה ס"ת בתוך הארון או רק שני לוחות הברית השלמים והשבורים (וכמה פעמים היו כתובים עשרת הדברות על הלוחות), מה נגנז יחד עם הארון (וכיון שאחד מהדברים הוא שמן המשחה הגמרא מביאה הרבה דעים שנאמרו בשמן המשחה).

מקום גניזת הארון- של בית ר"ג ושל בית רבי חנינה סגן הכהנים היו משתחיים י"ד השתחוויות, מפני שהיו מוסיפים להשתחוות כנגד דיר העצים שהיה במקצוע מורחת צפונית של עזרת הנשים והיו נותנים שם כל עצי המערכה. שכן מסורת בידן מאבותיהן ששם הארון נגנז ע"י יאשיהו, ומועשה בכהן אחד בעל מום שהיה מתעסק ובודק את העצים מתולעים מפני שיה היה ראוי לעבודה אחרת, ועץ שיש בו תולעת פסול לעבודה, וראה איזה שינוי ברצפה שאבן אחת בולטת ונראה שנלקחה והוחזרה, וכשבא לומר לחבירו לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו, וידעו בבירור ששם הארון נגנז, וי"א שהקיש על הרצפה בקורנס ויצאה אש ושרפתו. לרבנן הארון נגנז בלשכת דיר העצים וכנ"ל, ולרשי לקיש הארון נגנז במקומו, ולתנא דבי רבי אליעזר הארון גלה עם ישראל לבלב.

בדי הארון היו בולטים בפרוכת, ונראים כשני דדי אשה.

האם היו ב' ארונות- לרבי יהודה בן לקיש שני ארונות היו מהלכים עם ישראל במדבר, אחד היתה הלוחות הארוונות נותנים בתוכו, והיה מונח באהל מועד, ועליו נאמר בפרשת המעפילים שהעפילו לעלות אל ראש ההר להלחם כנעניי "וארון ברית ד' ומשה לא משו מקרב המחנה" ואם היה דיר הארון לצאת עמהם למלחמה דואי לא היו הולכים בלעדיו, ואחד עשה משת בעלותו וטניו והיו מונחים ב' בו הלוחות עד שבצלא עשה ארון זהב, היו שברי לוחות נותנים בתוכו, והוא היה נכנס ויוצא עמהם למלחמה, ופעמים שהיה מתראה עמהם, כדכתיב "ויאמר שאלו לאחיה הגישה ארון האלהים" אף שהארון היה בקרית יערים עד שהעלה דוד משם, (ולרבנן הכונה לציץ י"מ שהכונה לארון שהציץ מונח בו, ורצה שאלו את האורים ותומים כדי לשאול בינתן, ואין שאלה באורים ותומים אלא בח' בגדים, והציץ הוא החשוב שבכולם), וכן כתיב שלא רצה אוריה לחזור לביתו לאכול ולשתות ולשכב עם אשתו משום שלא היה הארון במקומו "הארון וישראל ויהודה יושבין בסוכות" אף שהארון היה בצינן היה, (ולרבנן הכונה שהארון היה תחת סיכון, כיון שעדיין לא נבנה בית המקדש וכיון שגם ישראל ויהודה היו יושבים בסוכות משום שיצאו למלחמה רצה להחמיר על עצמו). ולרבנן היה ארון אחד, ופעם אחת בלבד יצא בימי עלי ולקו על זה שהוא נשבה, כדכתיב "אוי לנו מי יצילנו מיד האלקים האדירים האלה" וכתבי התם "כי לא היתה כזאת תמול שלשום", ומבואר שלא ראו את הארון לפני כן.

ט"ז: משגנזו הארון נגנז עמו צנצנת המן, וצלוחית שמן המשחה, ומקלו של אהרן ופרחיו ושקדיו, וארגז שהשיבו פלשתים אשם לאלקי ישראל, שכל אלו דינם היה להיות סמון לארון (ויאשיהו גנז את הארון, כיון שראה שכתוב "יולך ד' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך" ולא רצה שהארון יגלה כי ידע ברוח הקודש שאם יקדוהו לא יחזירוהו).

שמן המשחה-

עשייתו- שמן המשחה נעשה מסממנים בשיעור אלף וחמש מאות מנים מר דזרזר חמש מאות, קנמן בשם מחציתו חמישים ומאתים, קנה בשם חמישים ומאתים, קדה חמש מאות'. (ולבבלי קנמן בשם מחצית הבאתו היא חמישים ומאתים, והיינו חמש מאות, ונמצא הכל יחד אלף שבע מאות וחמישים). לר"מ היו שולקים את העיקרים (הבשמים) ב"ב לוג, ולרבי יהודה שלקום במים כדי שיבלעו את המים וכשיצף עליהם את השמן לא יבלעוהו, (ויש מהפכים הגייסה שלר"מ שלקו במים, וכן איתא בבבלי), והיו נותנים את השמן ע"ג הסממנים, וכשהיה קולט את הריח היו מוציאים אותו. וברבייתא מבואר בשם רבי יהודה בי רבי אילעי בשמן המשחה שעשה משה במדבר נעשה בנס מתחילה ועד סוף, שמתחילה לא היה בו אלא י"ב לוג, ואין זה מספיק לסוך את הסממנים, וכ"ש כאן שהאור בולע והעצים בולעים והיורה בולעת, ומ"מ ממנו נמשחו המשכן והשולחן והמזנוח וכל כליהם, ואהרן ובניו כל שבעת ימי המלוואים, וממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים. כל השמן קיים לעתיד לבא.

מי טעון משיחה- מלך טעון משיחה רק אם אביו לא היה מלך דאם היה אביו מלך הוא יורש את המלכות, אא"כ יש מחלוקת על מלכותו, דשלמה נמשח מפני מחלוקתו של אדוניהו, ויואש מפני עתליהו, ויהואחז (נמשח בשמן אפרסמון, שהרי יאשיהו אביו גנז את שמן המשחה) מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו בב' שנים אבל לא הלך בדרכי אבותיו), אבל כהן גדול בכל גוונא טעון משיחה. מלכי ישראל אין טעונים משיחה, ויהוא נמשח בשמן אפרסמון מפני מחלוקתו של יורם.

אין מושחים את המלכים אלא על גבי מעיין. אין מושחים את המלכים אלא מן הקרן, שהרי שאלו יהוא שנמשחו מן הפך היתה מלכותם מלכות עוברת, ואילו דוד ושלמה שנמשחו מן הקרן היתה מלכותן מלכות קיימת.

אין מושחים כהנים למלכים אם מינו כהן למלך, דכתיב "לא יסור שבט מיהודה" ואם מקיימים מלך משאר השבטים לא מושחים אותו אלא יהיה כשופטים ושוטרים (וה"ה שאר שבטים, ונקט כהנים לומר שאע"פ שהם ראים למשיחה אין מושחים אותם למלכות), וי"א מדכתיב "למען איריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל" וכתבי בתריה "לא יהיה לכהנים הלוים". יוחנן הוא ויהואחז, והא דכתיב "הבכור יוחנן" הכונה שהיה בכור למלכותו. ושלוה הוא צדקיהו, והא דכתיב "ושלשטי צדקיהו והרביעי שלום" הכונה שהיה שלישו לתולדות ורביעי למלכות, והרביעי שלום" הכונה שהיה שלישו לתולדות ורביעי למלכות,

ונקרא צדקיהו מלכתי שהצדיק עליו מדת הדין, ונקרא שלום מפני שבימיו שלמה מלכותו של דוד היה אחרון למולכו. לר"ל מתניה של יהויכין ששלם, ומלך בבל לחיזק ש' לצדקיהו לומר שד' יצדיק עלין את הדין אם תמרוד בי.

הארון והלוחות-

לרבי יוחנן הארון היה עשוי לפי אמה של ו' טפחים, כר"מ דס"ל ושכל האמות היו בינוניות (שיש אמה בת ו' טפחים, והיא אמת היסוד והסכך והקרנות ואמת רובע של מזבח הפנימי, ויהי גדולה הימנה חצי אצבע.) ונמצא של"מ היה אורך הארון ו"ט טפחים דכתיב "אמתים וחצי ארכו", והיו מונחים בו ד' לוחות, שנים שלימים ושנים שבורים, דכתיב "אשר שברת ושמתם בארון" והלוחות היו כל אחד ארכו ורחבו ו' טפחים, ואורך הלוחות היה לאורכו של ארון, והיינו י"ב טפחים, ועוד חצי טפח לכל כותל, נשתיירו ב' טפחים לספר תורה שהיה רחבו ב' טפחים ואורכו ו' טפחים, וזה היה הס"ת שכתב משה, וי"א שבו קוראים בעזרה בתהקלל וכן גדול ביום הכיפורים, ורחבו של הארון לר"מ הוא ט' טפחים דכתיב "אמה וחצי רחבו", ורוחב הלוחות היה ו' טפחים, ועוד חצי טפח לכל כותל, נשתיירו ב' טפחים לשילוט - רוח מעט ללוחות

ט"ז: ודעת ריש לקיש שהארון היה עשוי באמה בת ה' טפחים, כרבי יהודה דס"ל אמות הבנין מגון חומת הבית ומזבח העולה היו של ששה, ושל כלים מגון הארון והשלחן ומזבח הזהב חמשה, והרי הארון הוא כלי, ונמצא אורכו י"ב טפחים ומחצה, והיו הלוחות מונחים כנ"ל, ונשתייר שם חצי טפח, אצבע לכותל מכל צד, ורוחבו של הארון ז' טפחים וחצי, ונשתייר שם טפח ומחצה, אצבע לכותל מכל צד, וחצי טפח מכל צד לשילוט.

האם ספר התורה היה מונח בארון - לר"י ספר התורה היה נתון בתיבה שעשו לארון מבחוץ, דכתיב "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ד'" וזה היה בסוף המ' שנה שהיו במדבר. ולר"מ ספר התורה היה מונח בתוך הארון, דכתיב "ואל הארון תתן את העדות", והא דכתיב לפני כן "ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה" אין מוקדם מאוחר בתורה, והא דכתיב "מצד ארון" הכונה שהיה מצד הלוחות ולא בכינים.

צורת צפוי הארון וזהב מניית ומחוץ - לרבי חנינה עשאו בצלאל מג' תיבות, שתיים של זהב ואחת של עץ, נתן של זהב בשל עץ ושל עץ בשל זהב וציפהו דכתיב "וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ" והא דכתיב "תצפנו" הכונה לרבות שפתו העליונה שלא יהיה העץ ניכר. ולריש לקיש עשאו בצלאל מתיבה אחת של עץ מצופה זהב, והא דכתיב "תצפנו" הכונה לרבות בין נטר לנסר שהייה נראה כאחת.

כמה פעמים היו כתובים עשרת הדברות על הלוחות - עשרת הדברות היו כתובים לרבי חנינה בן גמליאל חמש על כל לוח. ולרבנן עשרה על כל לוח. ולרשב"י עשרים על כל לוח דכתיב "נתונים משני עבריהם" ובכל צד היה כתוב עשרה כרבנן. ולרבי סימאי ארבעים על כל לוח דכתיב "מזה ומזה" לומר שבכל עבר היו כתובים עשר מול עשר, בצורת מרובע. חנינה בן אחי רבי יהושע אומר שבין דיבור לדיבור היו כתובים דקדוקיה ואותיותיה של תורה דבעשרת הדברות כללים כל התורה, וביניהם היו כל דקדוקיה ואותיותיה.

התורה שנתן הקב"ה ניתנה לו אש לבנה חרותה באש שחורה, היא אש ומוכללת באש כמו שאמרו ז"ל "לדבק בו" וכי אפשר להדבק בקב"ה והלא אש אוכלת הוא, אלא להדבק בתורתו ולומדיה, וזה חלק ההכלות ירתא דאורייתא, וחצובה האש מלובשת בששה יג שמות ישראל שהם לבושים למחצב התורה שהנשמה היא חלק אלוך ממעל של ה' חלקי התורה, ונתונה מאש בזמן מתן תורה, דכתיב "מימינא אש דת למוז" שהיא מחוברת לקב"ה בימינו, ודת למו זה אותיות תלמוד, ולמו היינו שהיא מחוברת לנשמתינו.

היכן היו י"ג השתחויות - היו משתחויים ארבע בצפון וארבע בדרום שלש שבזרח ושתיים במערב, כנגד י"ג שערים, שהיו משתחויים ומודים על נוי הבנין שסביב לשער (ולרבנן זה כנגד י"ג פריצות שפריצו מלכי יוון), והשערים הדרומיים הסמוכים למערב הם שער העליון שהיה הגבוה ביותר, ולא מפורש למה היה משמש, שער הזדלק של השטת העצים שהייתה בעזרה, שער הבכורות שבמניסים בו את הבכורות הנחשטים בדרום, ושער המים (שבו מכניסין צלוחית של ניסוך המים בחג, ולרבי אליעזר בן יעקב בו המים מפכים ועתידין להיות יוצאין מתחת מפתן הבית), לעומת שערים אלו היו שערים בצפון סמוכים במערב שער נכינה (שבו יצא נכינה בגלותו אחיו שנכנס לבית המקדש להפטר מלפני מלך מלכי המלכים וליטול רשות כשהלך בגולה), שער הקרבן שבמניסים בו קדיש קדישים ששחיתם בדרום, שער הנשים שהן נכנסות בו לסמוך על קרבנן לרבי יוסי שסמיכת נשים רשות, ולר"מ מ"מ מצוה שהיא אדם עומד על קרבנו, שער השירי שבו מכניסים כלי שיר, ובמזרח היה שער נקנור, והיו לו שני פשפשים שערים קטנים בתוך גדולים הגם הם ממנין השערים (ואף שגם לשער בית המוקד היה פשפש, הוא היה קטן ביותר), אחד מימינו ואחד משמאלו, והיו עוד שני שערים במערב שלא היה להם שם.

י"ז: לרבנן היו ז' שערים בעזרה, ולדבריהם ההשתחווואות היו במקום הי"ג פריצות שפרצו מלכי יון וחזרו וגדרום בני חשמאני.

המים שיצאו מירושלים לעתיד לבוא

הנביא יחזקאל והנביא זכריה נתנבאו שלעתיד לבוא יצא נחל של מים חיים מקודש הקודשים, ומבארט לפי הנאמר בפסוקים מוה יהיה שיעור המים, ליהיין הם ימשיכו, מה תהיה השפעתם על הימים ועל התבואה והפירות, והאם יהיו כשרים לטבילה.

שיעורם - כתיב "והיה ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים וכז' ", מבית קודש הקדשים עד הפרוכת היוו קרניו סילי וכיליי (-לתי"ח הכונה למיני שבלול שקניניהם קדים, ולגרח"ק הכונה לזבובים ויתושים), מהפרוכת עד מזבח הזהב כקרני חגבים שזה עבה יותר, ממוזבח הזהב עד העזרות כחוט של שתי שזה עבה יותר, ומהעזרות עד מפתן הבית כחוט של ערב שזה עבה יותר, ומנאן ואילך מונגבר והולך כמפי הפך - כקלוקל מן הפך. עוד כתיב "והנה מים מפכים מן הכתף הימנית בצאת האיש קדים וקו בידו וימד אלף ויעיבירני במים מי אפסים (עד הקרסול), וימד אלף ויעיבירני במים (עד הברכיים), וימד אלף ויעיבירני מי מתנים (עד המותניים, ומנאן ואילך) וימד אלף נחל אשר לא אוכל לעבור (שאפי" ספינה גדולה אינה יכולה לעבור בו משום) כי גאו המים מי שחו (-מלושטו בהם)".

להיכן ילכו המים ומיה השפעתם - ובהמשך כתיב "ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה (זה ים של סמוכו, להרבות שם דגים מימינ' דגים), וירדו אל הערבה (זה ים של טבריה, וכנ"ל) ובאו הימה (זה ים המלח, להמתיק את המים) אל הימה המוצאים" (זה היא הגדול, להמתיק את המים, אמנם שיהיה מקום ששמו) "ולא ירפאו". ונקרא ים הגדול מוצאים מפני שיצא בו פעמים, אחד בזור אנוש ואחד בזור הפלגה, "וא שבודור אנוש יצא עד קלבריאה ובזור הפלגה יצא עד כיפי ברבריאה, וי"א שבודור אנוש יצא כיפי ברבריאה ובזור הפלגה יצא עד עכו ועד יפ" שהם הגבול של ארץ ישראל).

ובהמשך כתיב "ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ סמאל לא יבול עלהו ולא יתם פריו לחדשיו יבכר", לפי שבעולם הזה תבואה עושה לו' חדשים ואילן עושה לי"ב חודש, אבל לעתיד לבוא התבואה עושה לחדש אחד ואילן עושה לשני חדשים, ולרבי יוסי התבואה תעשה לט"ו יום ואילן לחודש אחד (והא דכתיב "לחדשיו יבכר" היינו שיהיה מבכר בכל חודש), כדמציינו שעשתה התבואה בימינו יום לט"ו יום שירד הגשם ברח"ח ניסן, וקרב ממנה העומר בטר"ו ניסן. והא דכתיב "ועליו לתרופה" לרבי יוחנן היינו שמציצתי העלים תהיה למזון, ונחלקו אמוראים אם "לתרופה" היינו לרפא אילמים או לרפא עקרות, ולפי הערוך יש עוד מחלוקת אם זה תרופה לתאות המנאל או לשלשל.

טבילה במים אלו - כתיב "ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלים לחטאת ולנדה" והיינו שהמים מבית דוד שזה ציון ונמצא מחוץ לירושלים ועד יושבי ירושלים כשרים לנדה לטבול ולהטהר מטומאתה ולמי חטאת דבענין מים חיים, אבל בהמשך הם מי תערובות עם מי נגשים, כשרים לנידה ופסולים למי חטאת, ולרבי אלעזר פסולים אף לנדה, מפני שהם מי קטפריטותי -שיפוע הר שמדרגו תלול ומאד והמים עורבים דרך מוך הנתון במדרון, וקטפרס לא נחשב חיבור וממילא אינם מי מעין.

בשעה שעלה נבוכדנאצר לארץ ישראל שמלך יהויכין במקום יהויקים אביו ויעצו שריו לסלקו הוא ישב באנטוכיה, ויצאה סנהדרין גדולה לקראתו ושאלוהו אם הגיע זמן הבית הזה ליחרב, אמר להם שיתנו לו את המלך שהמלך עליהם הוא ילך, וכששמע זאת יהויכין מהם נטל מפתחות של בית המקדש ועלה לגגו של היכל ואמר לפניו רבש"ע לשעבר היינו נאנמנים לך והיו מפתחותיך מסורין לנו עכשיו שאין אנו נאמנים הרי מפתחותיך מסורים לך, ("א שזורקם ועוד לא ירדו להראות שמסכימים לזה משמים, וי"א שאהא כמין יד ונטלתן מידו כמו שאין הפך בשימוש), כיון שראו כל חשובי יהודה זאת שמן השמים הסיכמו עלו לראש גגותיהם ונפלו ומתו.

השולחנות המנורות והשופרות שבמקדש

בתחילת הפרק למדנו שהיו י"ג שולחנות וי"ג שופרות במקדש, הגמרא מבארת היכן היו השולחנות ומה היו משמשים, והיכן היו עוד י' שולחנות וי' מנורות שעשה שלמה המלך מלבד השלחן והמנורה שעשה משה, ומה היה כתוב על השופרות ולמה היו מושמשים.

י"ז: השולחנות שהיו במקדש

של שיש בבית המטבחים שעליהם היו מדיחים את הקרביים ומפשיטים ומנתחים, ולא עשו אותם מכסף מפני שהוא מרתיה, והשיש מוצן ומונע עיפוש, ובמערב הכבש היה שולחן של שיש שעליו נותנים את האברים אחרי הניתוח עד שיעלום הכתנים, ושולחן של כסף שעליו נותנים בכל יום צ"ג כלי שרת, ובאולם מבפנים על פתח הבית היה שולחן של שיש שעליו היו נותנים שבת את לחם הפנים בכניסתו לפשו עד שהיה מכניסו, ולא היו מניחים אותו אלא כדי להראות שמעלין בקודש ואין מורידין, (וי"א שהיה שולחן של כסף, ולתנא דמתני' היה של שיש מפני שהכסף מרתיה, ואף שהיה נס שהלחם נשאר חם עד שהיו מוציאים אותו, ס"ל כריב"ל שאין מזכירים מעשה ניסים שצריך לסדרו באופן שלא יתקרר ולא לסמוך על הנס), ושולחן של זהב שעליו היו נותנים את לחם הפנים ביציאתו בשבת הבאה ומתחלק לכתנים, וכשמכניסים את הלחם את מנניסים ב' בזיכי לבונה, וכשהיו מוציאים את

הלחם היו מקטירום את הלבונה ובזימים היה הלחם מונח על השלחן וחילקוהו לאור הקהטהר, (דמעלין בקודש ולא מורידין), ועוד שולחן של זהב שנצטוה עליו משה היה בפנים, שעליו לחם הפנים נמצא תמיד. ואם לא היה לחם חדש היו משאירים את הישן עוד שבוע ואינו נפסל בלינה בסודר כהלכתו, דכתיב "ונתת על השולחן לחם פנים לפני תמיד" לחם פנים אפילו פסול.

עשרה שלחנות נוספות עשה שלמה, לר"ש הניחו ה' מימין ושולחנו של משה וה' משמאל שולחנו של משה, והיינו ה' בצפון וה' בדרום, ולדבריו לחם הפנים היה מסודר רק בשולחן של משה, מפני שאלו היו בדרום והשלחן צריך להיות בצפון. ולרבי הניחו ה' במזרח וה' במערב וכל אחד ארכו ב' אמות והיו צמודים זה לזה, וכן סובר רבי יוסי בי רבי יהודה שאמר שכל השולחנות כשרים להניח עליהם לחם הפנים ובכל פעם היה מניחו על שולחן אחר.

סדר הכלים בקודש - השולחן שעשה משה היה נתון מחצי הבית ולפנים במרחק ב' אמות ומחצה מהכותל כלפי צפון כדי שהכהנים הנושאים ב' סדרים יכולים ללכת זה לצד זה, ומנורה כנגדו בדרום דכתיב "ואת המנורה נטח השלחן" והיתה משוכח מן הכותל דרומית ב' אמות ומחצה, ומזבח הזהב היה נתון באמצע הבית, והיה משוך מעט כלפי חוץ, וכל הכלים היו נתונים משליש הבית ולפנים שההיכל עם קודש הקדשים הוא ס' אמה, וקודש הקדשים הוא כ' אמה, וא"כ המזבח הנתון בסוף כ' אמה נתון אחרי שליש הבית שזה חצי היכל.

י"ח: י' מנורות עשה שלמה, ה' היו מימין ומנורתו של משה וה' משמאלה, דאין המנורה כשריה אלא בדרום, ומי"מ לא היה מדליק אלא את של משה בלבד, ולר' יוסה בי ר' יהודה אומר בכלול היה מדליק, ונטל שלמה אלף ככרי זהב והכניסן לכור והוציאן עד שעמדו על ככר אחת, לקיים מה שנאמר "ככר זהב טהור עשה אותה", ומנורת זהב שעשה משה במדבר היתה יתירה דינר זהב והכניסוה לכור שמונים פעם ולא סהרה כלום, מפני שכאשר זההב נצרף היטיב שוב אינו חסר.

י"ג שופרות היו במקדש וכתוב עליהם: תקלין חדתין (של אותה שנה וכשהגיע זמן התרומה היה הגובר מוציא את השקלים מהשופר ונותנם לשכח), תקלין עתיקין (שמי שלא הביא שקלו מביאו בשנה הבאה ומהם נתינים לשיירי לשכח), קינין (תורים -גדולים, לר"י כולם לעולה, אבל לא של חטאת של זבה ויולדת שמא יתברר בודאי שמתה אחת הנשים ונמצא שמעורב שם דמי חטאות מתות וכולם ילכו לים המלח, וא"כ להוציא דמי עוף ולזרוק לנהר, דד"ל לית ליה ברירה, ומה שאין כאן ביטול ברוב, דלא שייך הכא שבעלי חיים אינם בטלים, שהרי מדובר במעות הקינין, ר"י לשיטתו שמין במינו לא בטל, ועוד דמעות הם דבר שבמנייןף אבל אם אינך שהניחו דמי קן חטאת בשופר א"צ לחשוש שמא מתה, וכן האשה מותרת לאכול קדשים בערב ואינה חוששת שמא הכהן נתעצל בהם דחזקה שהכהנים עושים שליחותם), ולחכמים אחד לעולה ואחד לחטאת), גוזלי עולה (בני יונה -קטנים, וכולם עולות), עצים למי שרצה להתנדב יעצו להוסיף אש למערכה, אבל לעיקר המערכה אין חייד מתנדב שמא לא ימסרם לציבור יפה יפה, לבונה, זהב לכפורת לצפוי קודש הקודשים, אי נמי כללי שרת, ועוד ששה לנדהה שהיה כתוב עליהם נדבה וכל מי שיש בין מותר חטאת או אשם נתנו לשם זה הולך לעולות לקיץ המזבח, (לחזקיה כנגד ששה בתי אב שהיו בכל משמר אחד לכל יום ובשבת כולם שוים, ותיקנו שופר לכל אחד דלא ליתו לאינצויי. לבר פדיה כנגד שש בהמות פר ועגל ושעיר איל גדי וטלה וכל מי שהתנדב אחד ממהם מביא שוויי לאותו שופר ומהמעות היו קונים מה שהתנדב, לשמואל כנגד ששה קרבנות קיני זבים וקיני זבות קיני יולדות חטאות ואשמות מנחות ועשירית האיפה), דכיון שהנדבה מרובה ריבו לה שופרות הרבה כדי שלא יתעפשו המעות.

נדבה היו לוקחים בה עולות, ובשר לשם והעורות לכהנים, דכתיב "אשם הוא אשום אש לם".

דין המתנדב דבר ולא אמר כמה יתן

המתנדב דבר לבית המקדש ולא אמר כמה, הרי הוא צריך להביא את השיעור הקטן שדבריו ימילים להתפרש, וכדלהלן.

י"ח: בעצים - האומר הרי עלי עצים לא יפחות משני גזירין כשיעור שמביאים לתמיד בכל יום, הרי עלי עץ מביא גזיר אחד, שכל גזיר הוא קרבן בפני עצמו. לריב"ל עובי העצים של כל אחד הוא אמה באמה שוחקת מרווחת וגדולה, ואורכם אמה גדומה -פחותה, מפני שמקום המערכה הוא רק אמה על אמה וצריך שלא יצאו העצים מהמזבח, (שהיסוד והסובי והכרכוב והקרנות כל אחד היה אמה). ולרבי אמי היו כמין טורטני -קנה מאזנים, אפי' עבים כל שהוא. ומרהנ"ם מביאו שהכונה שהייה אורכם בעצים.

בלבונה - האומר הרי לבונה לא יפחות מקומץ כשיעור לבונה הבאה עם הפנהה, דילפינן דא"ר שזכרה אזכרה מלבונה של לחם הפנים, ואף ששם היו ב' קומצים כאן מספיק קומץ כיון ששורש הלימוד הוא ממנחת חוטא, וכן לומדים משם שקומץ חסר פסול.

בזהב - האומר הרי עלי מטבע זהב לא יפחות מדינר זהב, ואם לא הזכיר צורה מביא אפילו צינורא - מולג קטן, דבעינן דבר שראוי לאיזה שימוש, וזה ראוי לחטט תפילות שבמנוהו.

י"א

י"א או **אונות עשה יהודיע** – י"א שיהודיע הכהן עשה כשרצה לחוק את בדיק בית השם ב' **אונות עבור ב' נדבות**, דאין עושים מבדק הבית כלי שרת כיון שכלי שרת הוא צור קרבן, וי"א מעשה ארון אחד לנדבה אחת (והיה מונח **אצל המזבח והוציאנו לחוץ מפני הטמאים**, והשתמשו בכסף לבדק הבית, וממה שנשאר קנו כלֵי שרת.

מעות שנמצאו

דין דבר הנמצא ויש בו ספק

לעיל נתבאר שהיו י"ג שפורת במקדש, והם שימשו למטרות שונות, הגמרא (י"ט, מנחות מה עושים כשנמצאו מעות בזבחה ואין יודע מתיכן נפלו, ואגב זה מבראת הגמ' דיני מעות שנמצאו מתי חוששים שהם מעשר, ודין בשר שנמצא מתי חוששים שהם קרבן או שזה נבילה (י"ט, כ'), ודין בהמה שנמצאה מתי חוששים שהיא קרבן ואיזה קרבן, ואם היא מקריבה מי מבזיא את נסכיה (כ'), ודין רוק או כלי או סכין שנמצאו מתי חוששים שהם מטמאים (כ"א').

דין מעות שנמצאו בין השופרות והמקדש – מעות שנמצאו בין השקלים לנדבה (י"א) שהשופרות היו בשורה, ובתנ"מ זה רק באופן שנמצאו בין שקלים לניינים כל באופן אחר הבעות היו קרובות יותר לאחד השופרות האחרים. וי"א שהיו בעיגול, והבכל יש נ"מ), או בין עצים ללבונה, או בין קנינין לגוזלי עולה, או בין חולין למעשר שני, הכלל בזה הוא (אף בין קטורת לעצים וכו'. הגר"ח), אף בעלמא ולא דוקא בשופרות. ת"ח) שאם נמצאו קרוב יותר לאחד מהם ילכו לנמצאו נמוק אף לקולא דמדאורייתא חלוקים אחרי הקרוב אם אין בו באחד מהם, ואם לא נמצאו בדיוק באמצע חומרנו, כלל ששקלים לנדבה יפלו לנדבה (אף שהשקלים חמורים יותר שהם קרובות ציבור, י"מ שמא יפלו לשיירי הלשכה ולכן חלומת העיר ולע לקרבן, ונדבה הולכת לקיץ המזבח. וי"מ דהוי כמו שמת הבעלים ששקלו נופל לנדבה), בין עצים ללבונה יפלו ללבונה שהלבונה עצמה קרבן ועצים הם מקדשי קרבן, בין קנינין לגוזלי עולה יפלו לגוזלי עולה (שאף שחטאת אינה קרובה יותר, ונתיא בי"ד על הפטרות שיקרבו עולות, והם בשאר המקרים במתני ישיב תנאי בי"ד, והמספק את הקינים מספק את הפסולות, להגר"א ה"ה קרבה הוא צריך להביא עוף אחר כדי שהאשה תחפף, וי"א שהיה תנאי בי"ד שישפק לו אחר תחתיו ויקנו לו את המעות ויקרבו בשבילו), בין חולין לתורה, וכך באופן שנמצאו בארץ שחייב ב' תיבות בבית, יפלו למעשר שני, וכן באופן שנמצאו שופרות אחרים, ילכו לקרוב, ואם זה באמצע חולכים לחומרנו.

מותר עשירית האיפה של כהן גדול, לרבי יוחנן יולכים לים המלח דלא מציעי מותר הולך לנדבה אלא בטמא ואשם דליף מקרא, ולרבי אלעזר יפלו לנדבה דליפנין כל קדשי קדשים מחטאת.

מעות שנמצאו לפני חומריו בהמה לעולם הם מעשר, דרוב אוכלי בשר בירושלים כל השנה זה מנועת טהור שני, מפני שלא היו מספיקים לאכול ברגל את כל המעות מעשר שני שלהם, והיו נותנים אותם לפני בעני בטובת הגואל, ובהני אוכלים אותם בקדושתם, ועיקר אכילת המעשר היתה עלי שלמים, ולכן הבהמות היו נקודות בעיקר מנועת מעשר, ואף שיש לחוש שהמעות נפלו מהמזבח וכו', ספק איסורא לחומרנו, א גמי הקנינים הם הרוב. ויאם נמצאו בהר הבית לעולם הם חולין ואף שבתעור הרגל המעשר שבירושלים מרובים מנועת החולין, אוליין בהר רובא דשדתא דיל שפנפול לפני הרגל, ואין חוששים שהמעות קודש מתרומת הלשכה, שהיא אסור להביא לשם מעות מבחוץ, ואף אי נימא שרק בדין בזיון אסור להכניס, ולא בהמה, דחזקה את הכל היתון כהתן מוציא מן הלשכה מעות עד שהוא מחללם על הבהמה, ומימלא כל המעות עם חולין, ולפירוש השני צ"ל שאף שבדגל מנכינים לשם גם מעות מעשר, מי"מ מעות אותו מקום הם רק חולין, ולהביא מבחוץ מותר רק בצניטא, ולכן הבעות הם הרוב. ובירושלים בשאר כל ימות השנה חולין דרוב מעות שני חולין, והשולל הרגל מל מעשר לא אמריין שפנפול קודם הרגל, דשוקי ירושלים עשויים להתכבד בכל יום, ומשא"כ הר הבית שכיון שהוא מושפע הרוב מכתבונו מעפרו, וגם אין אדם נכנס לשם באבק שעל גרליו, ומיילא אינו עשוי להתכבד.

י"ט: בשר שנמצא בעזרה, אם הוא חתוך לאיברים הרי זה עולה שכיון

שפכה מלל דרך לחתוך אותה לאברים ולא לחתיכות, ואם הוא חתוך לחתיכות הרי זה טהאט שכיון שזה נאכל דרך לחתוך לחתיכות, ואם נמצא בירושלים הרי זה שלמים שהם אכולים בכל ירושלים, וכלל גוונא בין בעזרה בין חולין דתעורב צורתו שפסלו ודאי בנותר שצורת הבשר משתנה ע"י לית ליה (וילת) ויצא לבית השריפה, מפני שא"א לאוכלו שמוא הוא נותר, והנה נחלקו אם הסח הדעת הוא פסול הגוף משום מעלה בקדשים, ואפילו יבוא אליהו ואומר שזה טהור אין שומעין לו, ולמ"ד זה הבסח הדעת אי"צ עיבור צורה מפני שזה פסול הגוף, ויש מי"ד שססח הדעת דאין בזה אסור בש שנמצאה, ואסור לשריפה ללא עיבור צורה, והכא א"א לשרוף משו חצי טמא טמאה, ודספק טמאה בהר"ר טהור, והעזרה היא הר"ר לענין טמאה, אלא אספק אכל בהבדח החתש שאין מצד נותר, והנ"מ אם זה עולה או שלמים היא שכתן חיוב על אכילת עולה מפני שכולה כללי וישראל גם על חטאה, אבל לא על שלמים.

בשר שנמצא בגבולין – שאר מקומות, אם הוא חתוך לאברים הרי הוא נבילה דשמא חתכו כדי להאכילו לחיות או למוכרו, ולוקים עליו משום נבילה דזה ודאי ולא ספק, ואם הוא חתוך לחתיכות הוא מותר באכילה דאין דרך לחתוך לחתיכות אלא מה שאוכלים בין אדם, (והיוני ענין שכתה ישראל, שאין בזה אסור בש שנמצא מן העין) ואם כמא אברים מחוברים למחזרת מותר לאוכלם דאין דרך לחזר בנבילות, ונראה שזה הולך גם על הרישא בבשר שנמצא בעזרה, שאין עושים בשר הקדש בחיזרות, ובעשת הרגל שזה השרש מרובה אף אברים יחידים מותרים, ובנמצא ע"ג אשפה בכל מקום אסור.

מתי חולכים בספק נבילה אחר הרוב – תשע תנויות מוכרות בשר נבילה ואחת מוכרת בשר שחוטה, אם אינו יודע באיזה חנות קנה את הבשר אסור באכילה מספק ואין אוסרים בוודא מחמת הרוב, דכל קבוע כמחצה מה מחצה דמי בין הלחמי, ומצא חתיכה בקרבן בע התנוית חולכים אחר הרוב. ואם תשע תנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה, אם אינו יודע באיזה חנות קנה אסור באכילה מספק, דכל קבוע כמחצה מה מחצה דמי וספק איסורא לחומרנו, ואם מצא חתיכה חולכים אחרי הרוב דכל דפריש מרובא פריש.

כ. בשר הנמצא ביז נכרי דינו כנמצא בפלטיא ואם רוב טבחי העיר ישראל הבשר טהור, (ולא היו קבוע כיון שהספק נודל לזכר בדיק הנכרי אחרי הפרישה, אבל בנמצא ביז ישראל היו קבוע, כיון שלאותו יום נולד הספק מבית הקביעות), ואמר רבי יוסי שרק אם ראו אותו יוצא מחנותו ולא שאלו מותר, ואף שהיה מעשה בישראל שלא רצו למוכרו לו בשר ושלא נכרי ומכרו לו, ואמר לו המוכר שזה היה בשר נבילה, אין מעשה זה אסור את כל החנויות, וגם טיז נאמן לומר שנתן לו נבילה, דאמרין שלא אמר כן אלא כדי לצוער. רב ראה שבבבל מקלים בבשר שנמצא ביז נכרי, והחמיר עליהם הרבה בבשר שנתעלם מן העין, כדמציענו שאחד

רפח בנהר חתיכות בשר ושכח אחת, וכשחזר לקחתה אסרה עליו רב שמוא החליפה נכרי בבשר נבילה, וכן כשלקח דיו בשר והשליכו במקום אחר אסר רב שמוא החליפו בבשר נבילה. בשוק של גיפתא נמצא גדי צלוי, וכן נמצא עיגול בגינה פנונדק של לוי שהרוב עם מישראל, והתירום משום מציאה דתני המצייל מן הארי או הגייס או שונת הים והנהר או מאיסרטיא ופלטיא גדולה הרי אלו שלו מפני שהבעלים מתייאשים מזה, (ואף שרובן מכריזים כשמצאו מציאה במקום שהרבים מצויים, מדינא זה של המוצא), והתירום באכילה ולא חששו לשחיטת נכרי או לגבינת נכרי, מפני שרוב מהלכי דרכים ישראל.

רבי יצחק ברבי אלעזר התיי נודות יין שנשטפו בנהר, אם הבעלים מכיירים את הקשרים. ורבי יימיה התיי קננין חרס אם מכיירים את עבודת הקנניקים.

בהמות מפני טהולים יום הגיעו לשם מירושלים, ונקיבות הרי הם זכחי שלמים. ולרבי יהודה המוצא לי" א קודם הפסח שטוילים ודורשים בלגות הפסח ואדם מפריש את פסחו. בהמה הראויה לפסח זכר בן שנה מן הנכשנים או מן העזים הרי זה פסח והמוצא יכול להקריבו לפסחו. שיטת רבי הושעיא הגדול שאין הזכרים קרבים עולות בעצמם, אלא בבא לחוב בדמיהם כדי לפצוא תקנה לכל הצדדים של בהמה זו להקדיש דמים כנגדה ולהוציאה לחולין, ובהו בזכרים נתחייב גם בדמי עולה, אבל בהמות עצמם אינן קרובות כלל (והגרמ"ח כתב שצביא ב' בהמות ואומר אם זו עולה תהא זו מחוללת תחתיה והשניה שלמי נדבה, ואם זו שלמים תהא זו תחתיה וכו'), ואף שבמהם של קדשי מצח כשהיא תמימה יניח יוצאת לחולין, ולכן אין מועל אחר מועל במקדשין (כיון שבמעילה היאטמאה זה יצא לחולין) חוץ מבהמה וכלי שרת. שאני הכא שנתמזין להוציאה לחולין. והקטשה רבי יוחנן ולי אומרים לו לאדם צא ומועל בקדשים שהרי אסור לחלל קדשי מצח ומכרהו כונת המנשה שאם רובם זכרים מסתמאו הם עולות שאין עולה באה אלא מן הזכרים, ואף רובם נקיבות מותרים על עולות שאין עולה והגמרא מקשה שהרי שלמים באים אף מן הזכרים, ולכן מבראת הגמרא שהמוציאים לחולין וחזרו ועושה אותם עולות, ואין זה מניד שרק לר"מ הקדש מתחלל במיזד ואין הלכה כמותו, כיון שכך הוא תנאי בי"ד שבאופן כזה יוכלו לחללם כדי למצוא להם תקה, וכמותו להקפ. ורבי יעריא מבאר שיש תנאי בי"ד שהאובדות יקרבו עולות, שאף אם הקדישים מתחילה לשלמים תנאי בי"ד שאם איבדו וימצאו בספק יקרבו אותם עצמם, (ואי"צ לאוקיאומט דרבי הושעיא ור"ח), כמזו שהמותר קרב עולה.

מי מביא נסכים לבהמה שנמצאה – בתחילה היו ממשכנים את המוצא עד שהיה מביא נסכים, וכשראו שהמוציאים מניחים את הבהמה ובורחים התקינו בי"ד שיהיו נסכייה באים משל ציבור.

ז' דברים שתיקנו בי"ד לפי ר"ש-

א' נסכייה בהמה שנמצאה באים משל ציבור, וכנ"ל.

ב' נכרי ששלח עולתו ממדינת הים שהיו מקבלים מנכרים נדרים ונדבות ושלח עמה נסכים קרבים משלו, ואם לאו קרבים משל ציבור, אבל בישראל שמשכנים אותו עד שמוביא נסכיה.

ג' ר' שמת והניח זבחים, אם יש לו נסכים קרבים משלו, ואם לאו קרבים משל ציבור, אבל ישראל שמת גובים מן הירושים.

ד' כהן גדול שמת ועדיין לא מינו אחר תחתיו, או שנדחה מחמת מום (אבל בנטמא יש ספק) מנחתו קריבה משל ציבור, דכתביב "חק עולם" מי שהבריית כרותה לו, ("לליל תקטש" שכולה מוקטרת), וכיון שהיתה הלשכה דחוקה תיקנו שתבוא מן הירושים, וכשראו שהירושים פושעים בה תיקנו שתבוא מן הלשכה, ולת"ח מדאורייתא היא באה משל ציבור, אלא שהיה אפשר לגבות מכל יחיד ויחיד, והתנו בי"ד להביאה מתרומת הלשכה, ולא היו כמה תקנות. ולרבי יהודה היתה קריבה משל הירושים, דכתביב "מכוני יעשה אותה", ושלמיה היתה קריבה מחציתה בבוקר ומחציתה בערב עשירית האיפה בכל פעם, דכתביב "אותה".

ה' שמוותר לכהנים להנות מהמלח והעצים.

ו' שאין מעילה באפר פרה אדומה, דמדאורייתא אין מועלים אלא בה דכתביב "חטאת" וכשראו שמזולזלים בה ונותנים אותה על המכה גדור שימעלו בה, וכשראו שזוהרים באפר גזרו שלא ימעלו בה.

ז' השקינים הפסולות באות משל צבור ומקנים אותם לבעלים כדי שיצאו בהם ידי חובה, ולרבי יוסי המספק את הקינין של פסול עד עצמו לספק קינין בכל זמן וכל האחריות עליו הוא מספק את הפסולות.

ב: המפריש שקלו ומת יפלו המעות לנדבה, ולרבי יוחנן יולכים לים המלח.

מנחת חביתין

הכהן גדול צריך להביא מנחת חביתין משעירית האיפה בכל יום, הגמרא מבראת דיני מנחת חביתין זו ודרך הכנתה והקדשתה, ומה עושים אם מת הכהן גדול באמצע היום, ודין מנחת חביתין שנקביא כל כהן ביום היחידכו לעבודה.

מותר עשירית האיפה של כהן גדול, לרבי יוחנן יולכים לים המלח, ולרבי אלעזר יפלו לנדבה.

דרך הקדשת המנחה – לרבי יוחנן חוצה אותה ואחר כך מקדישה, ולריש לקיש מקדישה ואחר כך חוצה אותה. הני דעיתא בברייתא שאם כהה"ג מן אחרי שהביא ומחזר כן בוקר, והוא מביא עומר ומקריבי חצי והחצי השני אבד, נמצאו ב' צצאים קרבים וב' צצאים אברים שתעבור צורתם להפסל בלינה ויצאו לבית השריפה, לריו"ח החצי השני אבד אע"פ שלא הקדישו, שהרי אפילו מותרת מעות עשירית האיפה הוולך לים המלח ואין דיני בשריפה, ולר"ל אי"צ עיבור צורה, והברייתא כרבי שמעאל דס"ל שרק הלוי שלקח את העשרת מקדש, ורבי יוחנן מסתפק (כ"א.) אם היו מביאים ג' לוגין בשחרית וג' לוגין בין הערבים, או לוג ומחצה בשחרית ולוג ומחצה בין הערבים, ורבי חזקיה מסתפק ספק זה לענין שני קומצין או קומץ אחד.

כהן שמתחנך לעבודה מביא עשירית האיפה שלו ומקריבה בעצמו, ואם עבד הוא או כה"ג ללא הבאת עשירית האיפה עבודתם כשרה והגר"א גורס פסולה, מפני שזה מעכב כבהות הכהנים גם לדחות.

כהן שנתחנך לעבודה ובאותו היום נעשה כה"ג, מביא שתי מנחות, אחת לחינוכו ואחת לעבודת היום.

שבעת הבאת המנחה היא תפנינים, אבל בשחרית עדיין אין נעשית תפנינים, אמנם קודם תרומת הדשן העמידו לחמם מים ללוש את הסולת.

לרבי יסא מטנגה ואח"כ אופה אותה, ולר' אחא אופה אותה בתנור ואח"כ מטנגה במחבת. תפניני- י"מ תאפנה נא, והיינו שאופה אחרי הטיוגן שעדיין אינה מבושלת כל צרכה, וי"מ תאפנה נאה, והיינו שאופה לפני הטיוגן שעדיין היא נאה ואינה שחורה מהשמן והמחבת, וי"מ שזה בא לרבות שאופה ומטגן ואופה.

כל הרוקין

חשש טומאה בדברים שנמצאו בירושלים

כ"א. רוק הנמצא בירושלים לר"מ הוא טהור חוץ משל שוק העליון ששם היה מקום הכבשים של הנכרים, ולרבי יוסי בשאר כל ימות השנה שבאמצע טמאים ושכצדים טהורים, מפני שהטהורים הלכו בצד והטמאים באמצע, ואם הלכו הטהורים באמצע היו אומרים להם שילכו לצד, ובעשת הרגל היה הפוך, שבאמצע טהורים ושכצדים טמאים, מפני שהמוטעים מסתלקים לצדיון. (הגמרא מבראת דין טומאת דם נבילה ביותר מרביעית, והובאה הסוגיה לעיל ח.).

כלים הנמצאים בירושלים לר"מ בדרך ירידה לבית הטבילה טמאים מפני שזה מוכיח שהם טמאים, ובדרך עליה טהורים מפני שלא גזרו על כלים שבירושלים, ולרבי יוסי אומר כולם טהורים חוץ מהסל והמגריפה והמריצה המיוחדים לקברות.

סכין שנמצאת בי"ד ניסן שוחט בה מיד, ב"ג ניסן שונה ומטביל, וקופיץ אף בי"ד שונה ומטביל, ואם חל י"ד להיות בשבת שוחט בה מיד, ואם נמצא הקופיץ בט"ו שוחט בו מיד, ואם הוא נמצא קשור לסכין דינו כדון הסכין.

הפרוכת

כ"א: טהרת הפרוכת – פרוכת שנטמאה בולד הטומאה, מטבילים אותה בפנים, ומכניסים אותה מיד. ואם נטמאה צריכה הערב שמש, ואם אותה בחוץ, ושוחטים אותה בחול מפני שהיא צריכה הערב שמש, ואם היתה חדשה שותחין אותה על גג האיציטא כדי שיראה העם את מלאכתה שהיא נאה.

פרוכת עוביה טפה, והיא נארגת עם ע"ב נימים נארגת, ועל כל נימה כ"ד חוטים (וי"א ל"ב, וי"א מ"ח), ארכה מ' אמה ורחבה כ', ומפ"ב ריבוא חוטים היתה נעשית, ועושים ב' פרוכות בכל שנה, ושלש מאות כהנים מטבילים אותה. הגמרא אומרת שזה גוזמא, כמו מה שאופה שפועמים היה על המזבח ו' מאות כור דטון.

כתוב לגבי מסך פתח האהל "מעשה רוקם" וכתביב לגבי הפרוכת "מעשה חושב", מעשה רוקם פרצוף אחד מעשה חושב שני פרצופים, ונחלקו רבי יהודה ורבי נחמיה אם מעשה רוקם זה ארי מכל צד ומעשה חושב זה ארי מצד אחד וחלק בצד השני, או שפעשה רוקם זה ארי מכל צד, ומעשה חושב זה ארי מצד אחד ונשר בצד השני.

בשר קודש שנטמא היכן מקום שריפתו– בשר קדשי קדשים שנטמא באב הטומאה או בולד הטומאה, בפנים או בחוץ, לב"ש בכל גוונא ישרף בפנים חוץ מאם נטמא באב הטומאה בחוץ. ולב"ה בכל גוונא ישרף בחוץ חוץ מאם נטמא בולד הטומאה בפנים. ולר"א אומר מה שנטמא באב הטומאה בין בפנים בין בחוץ ישרף בחוץ, ומה שנטמא בולד הטומאה בין בחוץ בין בפנים ישרף בפנים. ולרע"מ מקום טומאתו שם שריפתו.

האם ולד הטומאה טמא מדאורייתא– אב הטומאה טומאתו דאורייתא, וולד הטומאה לבר קפרא זה דרבנן, ולריו"גם זה דאורייתא, והגמ' שואלת למה לריו"ח מה שננטמא בולד הטומאה בחוץ ישרף בפנים, ומה החילוק לב"ה בין אב הטומאה לולד הטומאה שנטמאו בפנים. ולבר קפרא מה שיש חילוק בפנים, היכן היכן נטמא אב הטומאה, היינו כמו לפי ר"ע שקמא שטמאות שם שריפתו, ולב"ה החילוק בולד הטומאה בין בחוץ לבפנים הוא כיון שלר"ש מאכל ומשקה של מצודע משולחים מחוץ לג' מחנות.

היכן היו ניתנים האברים – איברי התמיד היו ניתנים מחצי הכבש ולמטה בבעורב, ושל מוספין היו ניתנים מחצי כבש ולמטה במזרח, ושל ראשי חדשים ניתנין על כרכוב המזבח (אמה בין קרן לקרן ששם הלכו הכהנים) מלמעלה.

שקלים וביכורים וכו' בזמן הזה – שקלים והביכורים אינם נוהגים אלא בזמן שבית המקדש קיים, אבל מעשר דגן ומעשר בהמה ובכורות נוהגין אף בזמן שאין בית המקדש קיים. המקדיש שקלים וביכורים הרי זה קודש, ולר"ש הואמרי ביכורים קודש אינו קודש אבל שקלים קדשו, וי"א בשמו שאף שקלים לא קדשו.

לרבי ישיבית מוספי ר"ח קודמים למוספי שבת, כמו ששיר של ר"ח קודם לשל שבת, ולר' יוסה אין להוכיח מהקדמת השיר שנועדה לפרסם שזה ר"ח, והיה שוחט מוספי שבת ואומר עליהם שיר של ר"ח, ומוספי שבת קודמים משום דתדיר קודם.

גר בזמן הזה צריך להביא רבע דינר כסף לשם קינו, ורבי"ז ביטל זאת מפני התקלה, דכתיב אין מקדישים ולא מעריכים ולא מחירימים ולא מגביהים תרומות ומעשרות בזמן הזה, ואם הקדיש או העריך או הגביה, הסכות תישרף, בהמה נזלה נזלה בפניה הדלת והיא מתה מאיליה, והמעות ילכו לים המלח, ואם עבר והקדיש בזמן הזה חל ההקדש, ואף ששקלים לא קדשו, שאני התם שמוצו להקריב מתרומה חדשה, ולא ניתנה עד שיבנה בית המקדש, שמא יבנה הבית כבראשונה בא' ניסן, ותתנם תרומת הלשכה מן החדשה בזמנה.